Brief 1

Beste vrienden,

Sedert enige tijd ontvang ik uit diverse landen brieven waarin mij wordt gevraagd om bepaalde thema's die ik in mijn boeken behandel, nader toe te lichten of uit te diepen. In de meeste gevallen wordt gevraagd om verheldering van concrete kwesties als geweld, politiek, economie, ecologie, en sociale en intermenselijke relaties. Het is duidelijk dat er bezorgdheid bestaat over vele, uiteenlopende zaken en ook dat de antwoorden zullen moeten komen van de specialisten op de verschillende gebieden. Maar een specialist ben ik uiteraard niet.

Ik zal proberen, voor zover dat in mijn vermogen ligt, om niet te herhalen wat ik elders al heb geschreven, en wellicht kan ik in weinig woorden de algemene situatie schetsen waarin wij nu leven en de belangrijkste tendensen aangeven die zich aan de horizon aftekenen. In vroeger tijden zou een bepaald idee van "culturele malaise" als leidraad zijn gebruikt voor een dergelijke beschrijving, maar nu zullen we het daarentegen hebben over de snelle veranderingen die zich voordoen op het gebied van economieën, gebruiken, ideologieën en overtuigingen, in een poging een bepaald soort desoriëntatie op te sporen die zowel individuen als hele volkeren dreigt te verstikken.

Alvorens het thema daadwerkelijk aan te vangen, wil ik twee opmerkingen maken. De eerste betreft de wereld die verleden tijd is en waarvan de indruk kan worden gewekt dat die in deze brief met een zekere nostalgie wordt bekeken. De tweede betreft de stijl van de brief, een stijl waarin sommigen een absoluut gebrek aan nuances zullen signaleren doordat de zaken zo 'simplistisch' gepresenteerd worden, zo volledig verschillend van de formuleringen van degenen die wij bekritiseren. Ik zou hierop willen zeggen dat wij, die geloven in de menselijke evolutie, niet gedeprimeerd zijn door de veranderingen, maar daarentegen juist zouden willen dat de gebeurtenissen sneller gingen naar gelang wij proberen ons steeds beter aan te passen aan de nieuwe tijden. En wat de expressievorm van de verdedigers van de "Nieuwe Orde" betreft, wil ik het volgende opmerken: steeds als ik over deze mensen spreek, moet ik denken aan twee totaal verschillende literaire werken, n.l. "1984" van George Orwell en "Brave new world" van Aldous Huxley. Deze uitmuntende schrijvers hebben beiden een toekomstige wereld voorspeld waarin de mens, met behulp van geweld of overreding, uiteindelijk onderworpen zou worden en tot een robot gereduceerd. Ik geloof dat beide schrijvers, wellicht gedreven door een ondertoon van pessimisme die ik hier nu niet zal proberen te verklaren, in hun romans te veel intelligentie hebben toegeschreven aan de "slechten" en te veel domheid aan de "goeden". De "slechten" van tegenwoordig zijn gulzige, inhalige mensen met veel problemen, maar zij zijn zeker niet in staat om richting te geven aan historische processen die zo duidelijk hun wil en vermogen tot planning te boven gaan.

Het gaat in de meeste gevallen om mensen die weinig leergierig zijn en die worden bijgestaan door technici die slechts beschikken over verbrokkelde en jammerlijk ontoereikende middelen. Daarom zou ik willen vragen om die enige paragrafen waarin we ons in werkelijkheid vermaken, niet al te serieus te nemen, door hen woorden in de mond te leggen die zij niet zeggen, hoewel hun intenties wel degelijk in die richting gaan. Ik geloof dat we deze zaken maar beter kunnen benaderen zonder de ernst die zo eigen is aan het tijdperk dat nu ten einde loopt, en dat we ze daarentegen moeten bekijken met de humor en de geestigheid die we tegenkomen in de brieven die ware vrienden aan elkaar schrijven.

1. De huidige situatie.

Al vanaf het begin van de geschiedenis evolueert de mensheid door al werkend een beter leven te bereiken. Maar toch, ondanks de enorme vooruitgang die hierbij is geboekt, worden heden ten dagen macht, economisch overwicht en technologie gebruikt om in grote delen van de wereld mensen te vermoorden, te verpauperen en te onderdrukken, en bovendien om de toekomst van de volgende generaties en het totale evenwicht van het leven op deze planeet te verwoesten. Terwijl een heel gering percentage van de mensheid grote rijkdommen bezit, heeft de overgrote meerderheid gebrek aan zelfs de eerste levensbehoeften. Op sommige plaatsen is voldoende werk en loon, maar elders is de situatie rampzalig. Overal moeten de armste sectoren uit de samenleving dagelijks de meest vreselijke rampen doorstaan om niet om te komen van de honger. Op dit moment, alleen al vanwege het feit geboren te zijn in een sociale gemeenschap, zou ieder mens op zijn minst de beschikking moeten hebben over geschikte voeding, gezondheidszorg, huisvesting, onderwijs, kleding en voorzieningen, en eenmaal op gevorderde leeftijd gekomen, zou een ieder verzekerd moeten zijn van een veilig bestaan voor de jaren die hem resten. Mensen hebben het volste recht om dit voor zichzelf en voor hun kinderen te verlangen, waarbij ze alle recht hebben, een beter leven voor hun kinderen te willen. Maar op dit moment blijven zelfs deze meest elementaire verlangens van vele miljoenen mensen onvervuld.

2. Het alternatief van een betere wereld.

In een poging de hierboven genoemde problemen tot redelijke proporties terug te brengen, zijn diverse economische experimenten uitgevoerd met uiteenlopende resultaten. Momenteel neigt men tot de toepassing van een systeem waarbij zogenaamde "marktwetten" automatisch de sociale vooruitgang zullen reguleren om zo de economische rampen te boven te komen die de voorafgaande geleide economieën teweeg hebben gebracht. Volgens dit schema zullen oorlogen, geweld, onderdrukking, ongelijkheid, armoede en onwetendheid geleidelijk minder worden, zonder dat dit gepaard gaat met al te grote schokken. Landen zullen geïntegreerd worden in regionale markten tot een mondiale samenleving is ontstaan waarin geen enkele barrière meer bestaat. En, zo wordt ons verzekerd, als het levenspeil van de aller armste sectoren uit de ontwikkelde gebieden op een hoger peil zal komen, zullen ook de minder ontwikkelde regionen de positieve invloed ondervinden van die vooruitgang. Het merendeel van de mensen zal zich aanpassen aan dit nieuwe schema die bekwame technici of zakenmensen in gang zullen weten te zetten. Als er echter iets mis gaat, zal dat zeker niet te wijten zijn aan deze natuurlijke economische wetten, maar aan de tekortkomingen van die specialisten die, zoals gebruikelijk in een bedrijf, net zo dikwijls als dat nodig is, vervangen zullen moeten worden. Tegelijkertijd zijn het in deze "vrije" samenleving de mensen die op democratische wijze kunnen kiezen uit de verschillende mogelijkheden van datzelfde systeem.

3. De sociale evolutie.

Gezien de huidige situatie is het wellicht goed om even stil te staan bij dit alternatief, dat wordt aangevoerd als mogelijkheid om te komen tot een betere wereld. Er zijn inderdaad talloze economische experimenten uitgevoerd die zeer uiteenlopende resultaten hebben opgeleverd, en dan wordt ons nu verteld dat dit laatste experiment de enige ware oplossing biedt voor de fundamentele problemen. Enkele aspecten van dit -plan zijn ons echter nog steeds niet duidelijk. In de eerste plaats is daar het thema van de economische wetten. Het schijnt dat er bepaalde mechanismen bestaan, zoals in de natuur, die als ze vrij op elkaar kunnen inwerken,

automatisch de sociale evolutie reguleren. Wij hebben er moeite mee om te accepteren dat ieder willekeurig menselijk proces, en zeker ook het economische proces, van eenzelfde orde zou zijn als de verschijnselen uit de natuur. Integendeel, wij geloven juist dat de menselijke activiteiten niet-natuurlijk zijn, dat ze intentioneel, sociaal en historisch zijn, en dat dit verschijnselen zijn die niet algemeen in de natuur voorkomen, en ook niet bij de diersoorten. Aangezien het dus gaat om intenties en belangen, hoeven we er evenmin van uit te gaan dat degenen die de controle over het welzijn hebben toegeëigend, zich werkelijk bekommeren de nood te lenigen van anderen die minder bevoorrecht zijn dan zij. In de tweede plaats is de verklaring die stelt dat de samenleving vooruitgang heeft geboekt ondanks het enorme economische verschil dat altijd heeft bestaan tussen de weinige "bezitters" en de overgrote meerderheid van de "niet bezitters" ontoereikend. De geschiedenis leert ons dat volken vooruit zijn gekomen door hun rechten op te eisen bij de gevestigde machten. Sociale vooruitgang is nooit het resultaat geweest van een automatisch naar beneden doorsijpelen van de door een bepaalde sector in de samenleving vergaarde rijkdommen. In de derde plaats lijkt het nogal overdreven om juist die landen ten voorbeeld te stellen die een hoge levensstandaard hebben bereikt doordat zij deze zogenaamde vrije markteconomie hebben ingevoerd. Deze landen hebben expansieoorlogen gevoerd tegen andere landen, zij hebben koloniale en neo koloniale systemen opgelegd en naties en regio's opgedeeld, zij hebben belastingen afgedwongen op basis van discriminatie en geweld en zij hebben gebruik gemaakt van goedkope arbeidskrachten in de zwakkere economieën terwijl ze deze economieën tegelijkertijd ongunstige handelsbepalingen oplegden. Sommigen zullen aanvoeren dat dit methodes zijn die "goed zaken doen" worden genoemd. Maar degenen die dat beweren, kunnen niet tegelijkertijd staande houden dat de economische groei van deze "rijke" landen tot stand is gekomen, onafhankelijk van een speciale en ongelijkwaardige relatie met andere volken. In de vierde plaats wordt er vaak gesproken over de technische en wetenschappelijke vooruitgang en de initiatieven die binnen een "vrije" economie worden ontplooid. Wat de technische en wetenschappelijke vooruitgang betreft, moeten we ons realiseren dat die is begonnen op het moment dat de mens de knots, de hefboom, het vuur, etcetera heeft uitgevonden, en dit alles in een historische accumulatie die zich weinig aangetrokken hikt te hebben van de wetten van de markt. Als men daarentegen willen beweren dat bloeiende economieën meer getalenteerde mensen aantrekken, dat zij de middelen hebben om materiaal en onderzoek te betalen, en dat zij meer motiveren doordat zij hogere financiële beloningen geven, dan moeten we niet vergeten dat dit ook al duizenden jaren zo gaat en dat dit niets te maken heeft met een bepaalde vorm van economie, maar eenvoudigweg met het feit dat op die plaats voldoende hulpbronnen aanwezig zijn, ongeacht de oorsprong van dat economische potentieel. In de vijfde plaats rest mij nog de taak een verklaring te geven voor de vooruitgang van deze "succesvolle" gemeenschappen ten gevolge van bepaalde ondefinieerbare natuurlijke "gaven" zoals bijzondere talenten, burgerlijke deugden, werklust, organisatievermogen en meer van dergelijke zaken. Dit is echter al geen rationeel argument meer, maar een soort stichtelijke verklaring waarmee de sociale en historische realiteit, die uitlegt hoe deze volken werkelijk zijn gevormd, wordt weggemoffeld.

Het ontbreekt ons uiteraard nog aan de benodigde kennis om te kunnen begrijpen hoe, in het licht van de historische achtergrond, de huidige marktstructuur in de nabije toekomst stand zal kunnen houden. Maar dat behoort tot een andere discussie, namelijk of zo'n vrije markteconomie werkelijk bestaat of dat we in feite te maken hebben met diverse vormen van verkapt protectionisme en dirigisme, waardoor zij die de macht in handen hebben de teugels wat laten vieren als zij het gevoel hebben de situatie onder controle te hebben en deze strakker aanhalen waar dat niet het geval

is. Als dit zo is, zal iedere nieuwe belofte van vooruitgang in de praktijk slechts beperkt blijven tot de explosieve ontwikkeling en verspreiding van wetenschap en technologie, los van het vermeende automatisme van de economische wetten.

4. De toekomstige experimenten.

Zoals tot op heden altijd is gebeurd, zal de bestaande structuur, als dat nodig mocht blijken, worden vervangen door een andere die de gebreken van het voorgaande model "corrigeert". Op die manier zullen de rijkdommen stap voor stap geconcentreerd worden in de handen van een steeds machtiger wordende minderheid. Het is duidelijk dat de evolutie in de tussentijd niet stilstaat, net zomin als de legitieme aspiraties van de volken. Daarom zullen binnen korte tijd de laatste naïeve beweringen, die ons verzekeren dat het einde van de ideologieën , confrontaties, oorlogen, economische crisissen en sociale uitbarstingen nabij is, van tafel geveegd worden. En aangezien er op aarde geen plek meer te vinden is die niet op de een of andere wijze verbonden is met de rest van de wereld, zullen zowel de lokale oplossingen als de lokale conflicten mondiaal worden. Maar ook is één ding zeker: noch de bestaande stelsels van overheersing, noch de tot op heden van kracht zijnde formules om ze te bestrijden zullen nog lang stand kunnen houden.

5. De verandering en de betrekkingen tussen personen.

Zowel de regionalisering van de markten als de eisen voor lokale en etnische autonomie wijzen op een desintegratie van de nationale staat. De bevolkingsexplosies in de arme gebieden maken het praktisch onmogelijk om de migratie onder controle te houden. De grote plattelandsfamilie valt uiteen doordat de jongere generaties naar de overvolle steden trekken. De industriële en postindustriële stadsfamilie wordt steeds kleiner, terwijl de macro steden enorme contingenten mensen moeten opnemen die in totaal andere culturele landschappen werden gevormd. Economische crisissen en de overschakeling op andere produktiemodellen zijn de oorzaak van hernieuwde uitbarstingen van discriminatie. Ondertussen resulteren de steeds snellere technologische ontwikkelingen en de massaproduktie in produkten die al haast verouderd zijn voor ze de consument hebben bereikt. Deze voortdurende vervanging van produkten komt overeen met de instabiliteit en de verschuivingen in de menselijke betrekkingen. De traditionele solidariteit, voortgekomen uit dat wat ooit "broederschap" werd genoemd, heeft uiteindelijk iedere betekenis verloren. Onze makkers van het werk, van de studie, in de sport, en zelfs de vrienden van vroeger beginnen op concurrenten te lijken. Binnen een relatie vechten de partners om de macht, en al vanaf het begin van hun verhouding maken zij de optelsom of het voordeliger is om bij elkaar te blijven of dat ze beter uit elkaar kunnen gaan. Nooit eerder was de communicatie in de wereld zo groot, maar desondanks lijdt ieder individu met de dag meer onder een beangstigend gebrek aan communicatie. Nooit eerder waren de stedelijke centra zo dicht bevolkt, maar desondanks hebben de mensen het over "eenzaamheid". Nooit eerder hadden individuen zo'n behoefte aan menselijke warmte, maar desondanks maakt elke vriendelijke en hulpvaardig bedoelde toenadering achterdochtig. Dit is de situatie waarin al deze arme mensen terecht zijn gekomen, en ieder afzonderlijk individu wordt ertoe gebracht te geloven dat hij de ongelukkige is die iets belangrijks heeft te verliezen, een hemels "iets" dat wordt bezeerd door de rest van de mensheid. Onder dergelijke omstandigheden kan het volgende verhaal worden verteld alsof het de absolute werkelijkheid betrof.

6. Een verhaal voor aspirant managers.

'De samenleving die in gang is gezet, zal ons uiteindelijk rijkdom brengen.

Maar los van de grote objectieve voordelen, zal er ook een subjectieve bevrijding van de mensheid zijn. De oude solidariteit, een begrip eigen aan armoede, zal niet langer nodig zijn. Velen zijn het er al over eens dat met geld, of iets gelijkwaardigs, bijna alle problemen zijn op te lossen, en dus richten wij al onze inspanningen, gedachten en dromen op dat doel. Met geld kun ie gezond eten kopen, een goed huis, reizen, amusement, technologische spelletjes en mensen die alles doen wat ie verlangt. Er zal een efficiënte liefde zijn, een efficiënte kunst, en efficiënte psychologen die de paar persoonlijke problemen die er eventueel nog zijn, wel zullen regelen. En spoedig zullen zelfs deze problemen opgelost worden met behulp van de nieuwste ontwikkelingen in de neurochemie en de genetische techniek.

"In die samenleving van overvloed zullen zelfmoord, alcoholisme, drugsverslaving, criminaliteit en andere ongemakken van het grote stadsleven vanzelf afnemen, zoals we momenteel al zien gebeuren in de economisch hoog ontwikkelde landen ". Ook discriminatie zal verdwijnen en de communicatie tussen personen zal verbeteren. Niemand zal zich nog hoeven te vermoeien met nodeloos nadenken over de zin van het leven, eenzaamheid, ziekte, ouderdom en dood, want met de juiste cursussen en wat therapeutische hulp zal men in staat zijn dit soort reflexen, die zo hinderlijk zijn voor het rendement en de efficiency in onze samenleving, te blokkeren. Iedereen vertrouwt elkaar omdat de concurrentie op het werk, in de studie en binnen partnerrelaties uiteindelijk zal uitmonden in volwassen relaties.

"Tenslotte zullen ideologieën verdwenen zijn en dus niet langer gebruikt kunnen worden om mensen te hersenspoelen. Natuurlijk zal niemand een ander beletten te protesteren of zijn ongenoegen uit te spreken over minder belangrijke zaken, op voorwaarde dat het gebeurt via de daartoe geëigende kanalen. Zolang de burgers vrijheid niet verwarren met losbandigheid, mogen zij samenkomen in kleine groepen (om gezondheidsredenen) en zich zelfs in het openbaar uitspreken (zonder anderen te storen met hun geluidsoverlast of met reclame die de gemeente, of hoe dit in de toekomst ook mag heten, ontsiert".

"Maar het meest bijzondere zal zijn wanneer er op een gegeven moment geen politiecontrole meer nodig is omdat iedere burger vastbesloten is zijn medemens te behoeden voor de leugens die een of andere ideologische terrorist ze probeert in te prenten. Die verdedigers van het algemeen welzijn zullen zich zo sociaal verantwoordelijk voelen, dat zij zich pijlsnel naar de nieuwsmedia zullen haasten waar zij met open armen worden ontvangen en waar zij onmiddellijk een waarschuwing doen uitgaan naar de bevolking. Zij zullen briljante studies schrijven die meteen gepubliceerd zullen worden en zij zullen forums organiseren waarin vooraanstaande opinievormers degenen die onvoorbereid zijn duidelijk zullen maken dat zij nog steeds het slachtoffer kunnen worden van de duistere krachten van de geleide economie, het autoritairisme, de antidemocratie en het religieuze fanatisme. Het zal zelfs niet nodig zijn de onruststokers te vervolgen omdat met zo'n efficiënt informatiesysteem niemand het zal wagen dicht bij dergelijke gevaarlijke elementen te komen uit angst besmet te worden. In het ergste geval zullen ze op efficiënte wijze "gedeprogrammeerd" worden en zij zullen in het openbaar hun dank uitspreken omdat ze weer in de samenleving zijn opgenomen en zoveel goeds hebben ondervonden toen zij de weldaden van de vrijheid erkenden. In feite zullen deze heldhaftige verdedigers van de samenleving, als ze al niet speciaal zijn gezonden om deze zo belangrijke missie te vervullen, gewone mensen zijn die op deze manier aan de anonimiteit zullen kunnen ontsnappen en algemene erkenning kunnen krijgen voor hun hoogstaande morele kwaliteiten, het zijn mensen die handtekeningen kunnen uitdelen en, vanzelfsprekend, een welverdiende beloning krijgen.

De Company zal de grote familie zijn die zorg zal dragen voor opleiding, relaties en vrijetijdsbesteding. Robots zullen de fysieke arbeid van vroeger hebben overgenomen en thuiswerken voor De Company zal een ware persoonlijke vervulling zijn.

"En dan zal de samenleving geen behoefte meer hebben aan organisaties die geen deel uitmaken van De Company. De mens, die zo hard heeft gestreden voor zijn Persoonlijk welzijn, zal tenslotte in de hemel zijn aangekomen. Springend van planeet naar planeet zal hij het ware geluk ontdekt hebben. En daar zullen we onze jonge burger vinden: gevestigd, concurrerend, aantrekkelijk, koopkrachtig, zegevierend en pragmatisch (vooral pragmatisch):... een manager van De Company!"

7. De menselijke verandering.

De wereld is in een hoog tempo aan het veranderen en veel zaken die tot voor kort blindelings werden geloofd, bieden niet langer een houvast. Deze zeer snelle opeenvolging van gebeurtenissen veroorzaakt in de hele samenleving, zowel rijk als arm, instabiliteit en desoriëntatie. In deze veranderende situatie vormen de traditionele leiders en hun "opinievormers", maar ook de oude politieke en sociale voorvechters, niet langer een referentiekader voor de mensen. Maar geleidelijk aan groeit er wel een bepaalde gevoeligheid die beantwoordt aan de nieuwe tijden. Het is een gevoeligheid die de wereld begrijpt als een geheel, een bewustzijn van het feit dat de problemen van mensen op een bepaalde 'Plaats ook van invloed zijn op andere mensen, hoe ver ze ook van elkaar verwijderd zijn. De groeiende communicatiemogelijkheden, de uitwisseling van produkten en de snelle verplaatsing van grote groepen mensen van de ene plaats naar de andere, getuigen van dit proces van toenemende mondialisering. Naarmate we meer inzicht krijgen in het mondiale karakter van vele problemen, ontstaan er ook nieuwe criteria om te handelen. We beginnen door te krijgen dat de taak van degenen die een betere wereld wensen alleen dan effectief zal zijn als zij hun inspanningen laten groeien vanuit de omgeving waar zij al enige invloed hebben. In tegenstelling tot vroeger tijden waarin met holle frasen erkenning van buitenaf werd gezocht, beginnen we nu waardering te voelen voor het nederige en diepgevoelde werk waarmee niet wordt geprobeerd om de eigen persoon op te blazen maar wel om zichzelf te veranderen en ook veranderingen tot stand te brengen in de eigen directe leefomgeving van familie, werk en vrienden. Zij die werkelijk om mensen geven, kijken niet neer die taak die zonder ophef wordt gedaan, maar dit is iets wat onbegrijpelijk is voor de opportunisten die gevormd werden in het oude landschap van de leiders en de massa, een landschap waarin zij leerden om anderen zo te gebruiken dat ze zelf snel konden doorstoten naar de top. Wanneer een individu tot de conclusie komt dat schizofreen individualisme een doodlopende weg is en dus aan allen die hij kent openlijk vertelt wat hij denkt en wat hij doet zonder de belachelijke angst niet begrepen te worden, wanneer hij op anderen afstapt; en zich werkelijk voor zijn medemensen interesseert, als individuen en niet als een anonieme massa, wanneer hij teamwork stimuleert, zowel in de uitwisseling van ideeën als in het gezamenlijk uitvoeren van projecten, wanneer hij duidelijk aantoont dat het noodzakelijk is dat velen die taak te verdelen van het herstel van de sociale structuur die door anderen werd verwoest, wanneer hij voelt dat zelfs de meest "onbetekenende" persoon meer menselijke kwaliteit bezit dan iedere willekeurige individu die dank zij de omstandigheden toevallig aan de top van het succes terecht is gekomen... wanneer dit allemaal gebeurt, komt dat omdat in het innerlijk van die persoon de Bestemming opnieuw begint te spreken, die de volken altijd heeft voortgestuwd op het best denkbare pad van de evolutie, deze Bestemming die zo vaak vervormd en zo vaak vergeten is, maar die altijd weer werd teruggevonden in de bochten van

de geschiedenis. Niet alleen kunnen we nu een glimp opvangen van een nieuwe gevoeligheid, een nieuwe manier van handelen, maar ook van een nieuwe morele houding en een nieuwe tactische opstelling tegenover het leven. Als men er bij mij op aan zou dringen om specifieker te zijn over wat ik hierboven heb gezegd, zou mijn antwoord zijn, ook al is dat in de afgelopen drie millennia al duizenden keren herhaald, dat de mensen heden ten dagen opnieuw de noodzaak en de morele behoefte voelen om hun medemensen te behandelen zoals zijzelf behandeld willen worden. En ik zou hieraan willen toevoegen, bijna als een soort algemene gedragscode, dat de hedendaagse mens streeft naar:

1. een zekere samenhang, waarbij hij probeert de belangrijkste zaken van het leven te ordenen door ze als één geheel te beschouwen en ervoor te waken dat bepaalde aspecten te sterk op de voorgrond treden en anderen te veel achterblijven, 2. een zekere toenemende aanpassing, waarbij hij handelt met het oog op de evolutie in plaats van op korte termijn beslommeringen en waarbij hij zich afkeert van de diverse vormen van menselijke regressie, 3. een soort goed getimed handelen, waarbij hij zich terugtrekt als hij

Brief 2.

Beste vrienden,

In mijn vorige brief heb ik gesproken over de situatie waarin wij nu leven en over bepaalde tendenzen die zich in de hedendaagse gebeurtenissen aftekenen. Ik heb daarbij van de gelegenheid gebruik gemaakt om enkele voorstellen te bespreken die door de verdedigers van de markteconomie worden voorgesteld als de onontkoombare voorwaarden voor iedere sociale vooruitgang. Verder heb ik aandacht geschonken aan de afnemende solidariteit en aan de crisis betreffende de referentiekaders die zich momenteel doet voelen. Tot slot heb ik een aantal positieve kenmerken geschetst die zichtbaar beginnen te worden binnen wat ik "een nieuwe gevoeligheid, een nieuwe morele houding en een nieuwe tactische benadering ten opzichte van het leven" heb genoemd.

Enkele briefschrijvers lieten me weten dat ze het niet eens waren met de toon van mijn brief, omdat ze vonden dat de erin behandelde onderwerpen te ernstig waren om ze met zoveel ironie te bespreken. Maar laten we niet al te dramatisch gaan doen. Het systeem van bewijzen dat wordt aangevoerd om de ideologie van het neoliberalisme, de sociale markteconomieën en de Nieuwe Wereld Orde te rechtvaardigen is zo inconsistent, dat het nauwelijks de moeite waard is er woorden aan vuil te maken. Wat ik bedoel te zeggen, is dat de fundamenten van die ideologie al sinds lange tijd dood zijn en dat er nu heel spoedig een crisis zal losbarsten die zo duidelijk is dat hij zelfs zal worden opgemerkt door al degenen die betekenis verwarren met verwoording, inhoud met vorm en proces met omstandigheid. Net zoals de ideologieën van het fascisme en het werkelijke socialisme al dood waren lang voordat ze daadwerkelijk ineenstortten, zullen ook de weldenkende mensen van vandaag pas veel later verrast worden door de ineenstorting van het huidige systeem. Is dit eigenlijk niet een beetje belachelijk? Het is alsof we steeds opnieuw naar dezelfde slechte film zitten te kijken. Omdat we de film al zo vaak hebben gezien, gaan we steeds meer op de details letten zoals het metselwerk van de muren, of de acteurs zich wel goed hebben geschoren, bepaalde effecten, etc. terwijl een dame naast ons zeer geëmotioneerd raakt door datgene wat ze voor de eerste keer ziet en wat voor haar pure realiteit is. Daarom zeg ik, ter rechtvaardiging van mijzelf, dat ik niet de spot heb gedreven met de enorme tragedie die het gevolg is van het dwingend opleggen van het huidige systeem maar wel met de monsterlijke pretenties en het groteske einde van dit systeem, een einde waarvan we bij vele voorgaande gelegenheden al te vaak getuige zijn geweest. Ik heb ook brieven ontvangen waarin mij wordt gevraagd om een nauwkeuriger definitie te geven van de houdingen die men zou kunnen aannemen om het huidige veranderingsproces het hoofd te bieden. Wat dit aangaat, geloof ik dat het beter is om eerst te proberen de standpunten van die verschillende groepen en afzonderlijke personen innemen te begrijpen, alvorens ik enigerlei aanbeveling in deze richting doe. Ik zal mij hier dan ook beperken tot de introductie van de meest populaire standpunten en slechts in de gevallen die ik belangrijk genoeg acht mijn mening geven.

1. Enkele standpunten betreffende het huidige veranderingsproces.

In het langzame vooruitgangs proces van de mensheid werden tot op het huidige moment factoren geaccumuleerd, waarin de snelheid van technologische en economische verandering niet overeenkomt met de veranderingssnelheid in de sociale structuren en in het menselijk gedrag. Vele factoren in de samenleving raken steeds meer uit "fase", wat een

toenemend aantal crises veroorzaakt in de huidige wereld. Dit probleem kan vanuit verschillende gezichtspunten worden benaderd. Er zijn mensen die ervan uitgaan dat deze ontwrichting zich vanzelf zal reguleren en die daarom adviseren niet te proberen dit proces te sturen, dat bovendien ook eigenlijk niet te sturen valt. Het gaat hier om een optimistisch mechanistische stelling. Anderen echter geloven dat we afstevenen op een onvermijdelijke uitbarsting. Dit noemen we de pessimistisch mechanistische stelling. Verder zijn er de morele stromingen die de veranderingen willen tegenhouden en die, zo mogelijk, terug willen naar een verleden waar zij menen nog vertroosting te kunnen vinden. Zij vertegenwoordigen een anti historische houding. Maar ook de hedendaagse cynici, stoïcijnen en epicuristen beginnen hun stemmen te verheffen. De eersten ontkennen de zin of het belang van iedere vorm van actie, de tweeden bieden de gebeurtenissen onverschrokken het hoofd, zelfs als alles slecht verloopt. Personen uit de derde categorie, tenslotte, proberen uit iedere situatie persoonlijk voordeel te halen en zijn slechts bezig met hun eigen vermeende welzijn, waar hooguit hun eigen kinderen nog van mee kunnen profiteren. Net zoals in de nadagen van voorbije beschavingen kiezen veel mensen voor een houding waarmee ze hun eigen huid kunnen redden, omdat ze ervan uitgaan dat geen enkele actie die zij samen met anderen ondernemen zin heeft of een kans van slagen. In elk geval is het gezamenlijke van nut voor de strikt persoonlijke speculatie, en dat is de reden waarom zakelijke, culturele of politieke leiders hun imago moeten bijschaven en verfraaien zodat zij geloofwaardig over komen om anderen te doen geloven dat zij denken en handelen ten behoeve van hun medemens. Het spreekt voor zich dat dit een vrij onaangename onderneming is, want iedereen kent de trucs en niemand gelooft nog in iemand anders. De oude waarden op het gebied van religie, patriottisme, cultuur, politiek en de vakbond, zijn ondergeschikt gemaakt aan het geld en dat in een context waarin solidariteit, en derhalve iedere vorm van gezamenlijke oppositie tegen het huidige systeem, worden weggeveegd terwijl tegelijkertijd het sociale weefsel uiteen valt. Daarna komt een volgende fase waarin het buitensporige individualisme tot het verleden zal behoren... maar dat is een onderwerp voor later. Met ons vormingslandschap dat op de schouders drukt en met onze overtuigingen in crisis zijn we nog niet in staat toe te geven, dat het nieuwe historische moment in aantocht is. Op dit moment, of we nu beschikken over een klein beetje macht of volledig afhankelijk zijn van de macht van anderen, zijn we allemaal geraakt door dit individualisme, waarbij degene die zich beter heeft geïnstalleerd in het systeem, duidelijk in het voordeel is.

2. individualisme, sociale fragmentatie en machtsconsentratie bij een kleine minderheid.

Individualisme leidt echter noodzakelijkerwijs tot de strijd om de heerschappij van de sterkste en de jacht op succes tegen elke prijs. Deze houding is ontstaan bij een vaar individuen die onderling bepaalde spelregels respecteerden, terwijl ze rekenden op de gehoorzaamheid van de meerderheid. Hoe het ook zij, deze fase zal zichzelf uitputten in een "allen tegen allen", want vroeg of laat zal het machtsevenwicht omslaan naar de kant van de sterkste en dan zal de rest, ofwel samen of in samenwerking met andere groeperingen, uiteindelijk dit zo fragiele systeem ontmantelen. Gelijktijdig met de economische en technologische ontwikkeling zijn echter ook de minderheden die de macht in handen hebben veranderd en zij hebben hun methodes dusdanig geperfectioneerd dat in sommige welvarende gebieden de grote meerderheid haar ontevredenheid verlegt naar de secundaire aspecten van de situatie waarin zij leven. Het blijkt dat de mensen over het algemeen niet langer het systeem in zijn geheel ter discussie stellen, maar alleen bepaalde urgente aspecten die heel direct henzelf aangaan. Daarom wordt door sommigen gesuggereerd dat, ondanks het gegeven dat in de hele wereld de algemene levensstandaard omhoog gaat, de

achtergestelde massa's genoegen zullen nemen met het wachten op een beter leven in een verre toekomst. Dit alles wijst op een belangrijke ommezwaai in het sociale gedrag. En als dit gebeurt, zal de actieve bereidheid om mee te werken aan veranderingen steeds verder afbrokkelen, en de oude politieke en sociale krachten zullen geen enkel voorstel meer kunnen doen. De inter-persoonlijke en collectieve contacten zullen steeds verder afbrokkelen, en het individuele isolement zal slechts gedeeltelijk gecompenseerd worden door structuren die goederen -produceren en activiteiten voor de vrije tijd, en die in slechts een paar handen geconcentreerd zijn. In die paradoxale wereld zal iedere vorm van centralisatie en bureaucratie uiteindelijk weggevaagd worden door de vroegere structuren van management en besluitvorming open te breken. Maar tegelijkertijd zullen deze deregulering, decentralisatie en liberalisering van markten en activiteiten een uitermate geschikte voedingsbodem vormen voor de bloei van een concentratie van welzijn en macht zoals nooit eerder is vertoond in voorgaande tijden, omdat het internationale financieringskapitaal zal blijven samenstromen in de handen van een steeds machtiger bankwezen. De politici zullen blootstaan aan een soortgelijke paradox, omdat ze de nieuwe waarden moeten verdedigen die de macht van de staat uithollen en waarmee ze tegelijkertijd hun eigen politieke positie ondermijnen. Het is niet voor niets dat al sedert enige tijd woorden als "regering" worden vervangen door andere, zoals "bestuur", waarmee het "publiek" (en niet het "volk") te kennen wordt gegeven dat een land een "onderneming" is geworden.
Maar zeker tot het moment waarop zich een imperialistische wereldmacht heeft geconsolideerd, kunnen er ook regionale conflicten ontstaan net zoals er vroeger conflicten tussen landen waren. Of dergelijke confrontaties zich zullen voordoen op het gebied van de economie of dat ze zich uitbreiden naar een gewapend conflict op beperkte schaal, of massale en incoherente uitbarstingen hiervan het gevolg zullen zijn, of complete regeringen ten val zullen komen en hele landen en streken in hun val zullen mee sleuren, zal niet in het minst van invloed zijn op het proces van concentratie waarheen dit historische moment op af lijkt te streven. Lokale problemen, inter etnische conflicten, migraties en aanhoudende crises zullen het algemene beeld van een toenemende concentratie van macht niet veranderen. En wanneer de recessie en de werkloosheid ook de bevolking van de rijke landen zal hebben getroffen, zal de fase van de liberale uitverkoop al voorbij zijn en wordt het begin ingeluid van een politiek van controle, dwang, en noodtoestanden, het best denkbare imperialisme waardig... En wie zal dan nog kunnen spreken van een vrije markteconomie en wat voor belang heeft het dan nog standpunten in te nemen die gebaseerd zijn op een onwrikbaar individualisme?

Maar ik moet ook nog antwoord geven op andere vragen die men mij heeft gesteld, met betrekking tot hoe de huidige crisis en de daarmee samenhangende tendenzen te karakteriseren.

3. Kenmerken van de crisis.

We zullen het nu hebben over de crisis van de nationale Staat, de crisis aangaande regionalisatie en mondialisering, en de crisis van de samenleving, de groepen en het individu. Binnen de context van een proces van toenemende mondialisering krijgt de informatiestroom een steeds grotere snelheid en tegelijkertijd verplaatsen zich steeds meer personen en goederen. De technologie en de groeiende economische macht concentreren zich in ondernemingen die steeds belangrijker worden. Dit fenomeen van versnelde uitwisseling komt in botsing met de beperkingen en het trage tempo waardoor oude structuren zoals de nationale staat worden gekenmerkt. Het resultaat hiervan is dat binnen de regio's de nationale grenzen beginnen te vervagen. Dit leidt ertoe dat de wetgevingen van de

verschillende landen gelijk getrokken moeten worden, en niet alleen op het punt van de douanetarieven en de persoonsbewijzen maar ook wat de aanpassing van hun produktiesystemen betreft. De stelsels van arbeids voorzieningen en sociale zekerheid volgen de zelfde richting. Het feit dat tussen deze landen voortdurend verdragen worden gesloten, demonstreert dat een gemeenschappelijk wetgevend en uitvoerend lichaam en een gemeenschappelijk gerechtelijk apparaat de efficiëntie en snelheid van bestuur van die regio ten goede komen. De primitieve nationale munteenheid zal plaats moeten maken voor een soort regionaal ruilmiddel waarmee verliezen en vertragingen in wisseltransacties vermeden kunnen worden. De crisis van de nationale staat is een duidelijk waarneembaar gegeven, en niet alleen in de landen die aansluiting zoeken bij regionale markten, maar ook in de landen waarvan de gehavende economieën fors achterop zijn geraakt. Van alle kanten verheffen zich stemmen tegen de verstarde bureaucratieën en wordt geroepen om hervorming van deze stelsels.
Op plaatsen waar landen zich opnieuw hebben gevormd als gevolg van recente opdelingen en annexaties, of als een kunstmatige federatie, laaien oude rancunes en lokale, etnische en religieuze verschillen weer op. Van de traditionele staat wordt verwacht dat zij het hoofd kan bieden aan deze middelpuntvliedende tendens en dat terwijl de steeds grotere economische problemen nu juist haar effectiviteit en legitimiteit ter discussie stellen., Wij zien dergelijke fenomenen opkomen in Midden- en Oost Europa en in de Balkan, en de problemen worden ook groter in het Midden-Oosten, in het gebied ten oosten van de Middellandse Zee, en in Klein-Azië. In een aantal landen in Afrika, waarvan de grenzen kunstmatig zijn vastgesteld, beginnen dezelfde symptomen eveneens waarneembaar te worden. Tegelijk met het uiteenvallen van deze landen komen omvangrijke emigraties van vluchtelingen op gang in de richting van de grenzen, waarmee het evenwicht in het hele gebied in gevaar wordt gebracht. Een aanzienlijke verstoring van het evenwicht in China zal onmiddellijk een negatieve uitwerking hebben op vele andere gebieden, zeker gezien de huidige instabiliteit van de vroegere Sovjet Unie en de landen van continentaal Azië.

Inmiddels zijn er machtige economische en technologische centra gevormd die een regionaal karakter hebben gekregen: het Verre Oosten onder leiding van Japan, Europa en de Verenigde Staten. De opkomst en invloed van deze zones wekt de indruk dat er meerdere centra bestaan, maar de gebeurtenissen tonen aan dat de Verenigde Staten niet alleen met hun technologische, economische en politieke macht, maar ook met hun militaire overwicht in staat zijn de belangrijkste bevoorradingsgebieden te controleren. In het proces van toenemende mondialisering werpt deze supermacht zich op als de leider in de huidige ontwikkelingen, of de andere regionale machten dit nu willen of niet. Dit is de ultieme betekenis van de Nieuwe Wereld Orde. Het lijkt erop dat het tijdperk van de vrede nog niet is aangebroken, ook al is, in ieder geval voor dit moment, de dreiging van een wereldoorlog geweken. Lokale, etnische en religieuze uitbarstingen, sociale onrust, massale migraties en gewapende conflicten op beperkte schaal lijken een bedreiging te vormen voor de vermeende stabiliteit van dit moment. Maar ook is het zo dat de toch al achtergestelde regio's steeds verder achterop raken bij de groei van de zich op technologisch en economisch gebied zeer snel ontwikkelende regio's, en door dit verschil in tempo worden de problemen alleen nog maar groter. Latijns Amerika is hiervan een voorbeeld, want zelfs als de economieën van diverse landen in die regio in de komende jaren aanzienlijk zouden groeien, dan nog zal hun afhankelijkheid van de machtscentra steeds duidelijker waarneembaar zijn.

Naarmate de regionale en mondiale macht van de multinationale ondernemingen groeit, en naarmate het internationale financieringskapitaal zich steeds verder concentreert, verliezen de politieke systemen hun autonomie en past de wetgeving zich aan de voorschriften van de nieuwe machten. Vandaag de

dag kunnen talloze instellingen direct of indirect worden vervangen door diverse departementen of stichtingen van de Company die op enkele plaatsen al de middelen heeft gecreëerd om de wee van de wieg tot het eraf van haar werknemers en hun kinderen te regelen: geboorte, opleiding, carrièreplanning, huwelijk, vrijetijdsbesteding, informatievoorziening, sociale zekerheid, pensioen, overlijden en begrafenis. Op bepaalde plaatsen is het voor de burger al mogelijk om die oude bureaucratische formaliteiten te omzeilen door gebruik te maken van een creditcard, en van steeds meer elektronische betaalmiddelen. Door dit te doen, worden niet alleen zijn inkomsten en uitgaven geregistreerd en opgeslagen in de computer, maar ook allerlei andere belangrijke gegevens met betrekking tot zijn persoonlijke achtergrond en huidige leefsituatie. Natuurlijk verlost dit sommige mensen van een paar kleinere zorgen en hinderlijk oponthoud, maar deze persoonlijke voordelen zullen ook een verborgen controlesysteem dienen. Tezamen met de technologische groei en het versnelde levensritme neemt de politieke participatie af. De besluit vormende macht komt steeds verder weg te liggen en krijgt meer en meer een bemiddelend karakter. Het gezin wordt kleiner en valt uiteen, partnerrelaties worden steeds losser en veranderlijker. Communicatie tussen mensen raakt geblokkeerd, vriendschappen verdwijnen en concurrentie vergiftigt de menselijke relaties op een zodanige manier dat niemand elkaar nog vertrouwt. Het gevoel van onveiligheid is niet meer gebaseerd op het objectieve feit dat de criminaliteit toeneemt, maar komt vooral voort uit een gemoedstoestand. Hieraan moet nog worden toegevoegd dat de solidariteit in de samenleving, tussen groepen en tussen individuen in snel tempo verdwijnt, dat drugsverslaving en alcoholisme grote schade aanrichten en dat zelfmoorden en geestesziekten gevaarlijk toenemen. Uiteraard is de overgrote meerderheid van de mensheid gezond en redelijk denkend, maar er zijn zoveel symptomen van verregaande ontwrichting dat we niet langer kunnen spreken van een gezonde samenleving. Het vormings landschap van de nieuwe generaties bevat alle elementen van de crisis die we voorheen genoemd hebben, en deze elementen maken net zo goed deel uit van hun leven als hun technische opleiding en loopbaantraining, de televisiesoaps, de adviezen van opiniemakers in de massamedia, de verhalen over de perfecte wereld waarin wij leven of, voor de meer bevoorrechte jeugd, het plezier van brommers, reizen, kleding, sport, muziek en elektronische apparaten. Dit probleem van het vormingslandschap in de nieuwe generaties dreigt een enorme bres te slaan tussen de verschillende leeftijdsgroepen, en hiermee wordt een heftige dialectiek tussen de generaties opgeworpen die niet alleen zeer diep gaat maar ook een enorme geografische omvang heeft. Het is duidelijk dat de mythe van het geld haar plaats heeft veroverd boven aan de schaal van waarden en dat alles hieraan ondergeschikt wordt gemaakt. Een belangrijk deel van de samenleving wil niets horen over ouderdom en dood, met als gevolg dat ieder onderwerp dat te maken heeft met de zin en de betekenis van het leven, wordt vermeden. En we moeten toegeven dat dit niet helemaal onzinnig is, aangezien nadenken over deze zaken op geen enkele manier overeenkomt met de schaal van waarden die zijn vastgelegd in het huidige systeem. De symptomen van de crisis zijn te ernstig om ze te negeren, maar toch zullen er mensen zijn die zeggen dat het de prijs is die we moeten betalen voor het feit dat we leven aan het eind van de twintigste eeuw Anderen zullen zeggen dat we op het punt staan de best denkbare wereld te betreden. De achtergrond voor deze beide beweringen komt voort uit het historische moment, een moment waarop het globale schema v.d. situatie nog niet in crisis is geraakt, maar kleine, geïsoleerde uitingen van deze crises zich overal verspreiden. Maar naarmate de symptomen van de ontbinding zich versnellen, zal tegelijkertijd de waardering van de gebeurtenissen veranderen, omdat de mensen de behoefte zullen voelen om nieuwe prioriteiten en nieuwe levensprojecten vast te stellen.

4. De positieve factoren van verandering.

De wetenschappelijke en technologische ontwikkeling kan niet ter discussie worden gesteld alleen vanwege het feit dat sommige werden gebruikt, of nog steeds gebruikt worden tegen het leven en het welzijn. In die gevallen waarin men de technologie ter discussie stelt, zou het goed zijn als van te voren eerst goed werd nagedacht over de kenmerken van het systeem dat de vooruitgang van kennis en wetenschap gebruikt voor oneigenlijke doelen. Nieuwe ontwikkelingen in de medische wetenschap, communicatietechnologie, robotica, genetische manipulatie, en op vele andere terreinen kunnen uiteraard worden aangewend in een destructieve richting. Hetzelfde geldt voor de toepassing van technologische kennis bij de onzinnige exploitatie van grondstoffen wat industriële vervuiling, luchtverontreiniging en aantasting van het milieu met zich mee kan brengen. Dit alles is een ernstige aanklacht tegen de negatieve instelling waardoor de economie en de sociale systemen worden beheerst. Wij weten allemaal dat de huidige samenleving heel goed in staat is om de voedsel-problematiek van de gehele mensheid op te lossen en toch worden we dagelijks geconfronteerd met hongersnoden, ondervoeding en mensonterend lijden omdat het systeem niet bereid is om deze problemen het hoofd te bieden en haar fabelachtige winsten prijs te geven in ruil voor een algehele verbetering van de levensstandaard van de mensheid. Ook wijzen wij erop dat de tendenzen in de richting van regionalisatie en uiteindelijk mondialisering door privé-belangen worden gemanipuleerd ten nadele van de mensheid in haar geheel. Maar het is duidelijk dat zelfs binnen deze verwrongen houdingen, dit proces zich een weg baant naar een 'universele menselijke natie'. De snelle verandering die momenteel plaats vindt in de gehele wereld, leidt tot een algehele crisis van het systeem en een daaruit voortvloeiende herordening van factoren. Dat alles zal de noodzakelijke voorwaarde zijn voor het bereiken van een acceptabele stabiliteit en een harmonieuze ontwikkeling van onze planeet. En daarom zal, ondanks de tragedies die we kunnen verwachten ten gevolge van het uiteenvallen van dit huidige globale systeem de menselijke soort zegevieren over elk specifiek belang. Ons geloof in de toekomst wortelt in ons begrip van de loop van de geschiedenis, die is begonnen bij onze eerste menselijke voorouders. Deze soort die miljoenen jaren heeft gewerkt en gestreden om pijn en lijden te overwinnen, zal niet in absurditeit ten onder gaan.

Daarom is het noodzakelijk dat we processen begrijpen die omvangrijker zijn dan de simpele directe omstandigheden, en dat we alles ondersteunen, wat gaat in de richting van de evolutie, zelfs wanneer we de directe resultaten hiervan niet zien. Als dappere en solidaire mensen ontmoedigd raken wordt de loop van de geschiedenis vertraagd. Maar het is moeilijk om deze bredere betekenis te bevatten als we ons persoonlijke leven niet ook op een positieve manier inrichten en sturen. Hier spelen geen mechanische factoren of een historisch determinisme mee, maar de menselijke intentie die de neiging heeft zich een weg te banen door alle moeilijkheden heen.

Ik hoop, beste vrienden, dat ik in mijn volgende brief een aantal opwekkender onderwerpen kan behandelen en mijn commentaar over de negatieve factoren even kan laten rusten. In plaats daarvan wil ik alternatieven geven die passen bij ons geloof in een betere toekomst voor iedereen.

Ontvang met deze brief een hartelijke groet,

Silo.

05/12/91.

Brief 3.

Beste vrienden,

Ik hoop dat deze brief ertoe bijdraagt mijn opvattingen met betrekking tot de huidige situatie te ordenen en eenvoudiger te presenteren. Tevens wil ik be-paalde aspecten van de relatie tussen individuen onderling en tussen hen en het sociale milieu waarin zij leven nader onder de loep nemen.

1.- De verandering en de crisis.

In dit tijdperk van grote verandering verkeren individuen, instellingen en de samenleving in een crisis. Deze verandering zal in steeds sneller tempo plaatsvinden, en de crisis op individueel, institutioneel en maatschappelijk gebied houdt hiermee gelijke tred. Dit voorspelt verstoringen die grote groepen in de samenleving misschien niet goed zullen kunnen verwerken.

2.- Desoriëntatie.

De huidige veranderingen nemen onverwachte wendingen die algehele desoriëntatie veroorzaken, met betrekking tot de toekomst, en met betrekking tot wat te doen in het heden. In feite is het niet de verandering zelf die ons in verwarring brengt, want daarin herkennen we veel positieve aspecten. Wat ons verontrust is, dat we met het weten in welke richting de verandering gaat en daardoor niet weten in welke richting we onze activiteit moeten oriënteren.

3.- Crisis in het leven van iedere persoon.

Alles om ons heen - de economie, de technologie, de samenleving - is aan het veranderen, maar het duidelijkst is dit merkbaar in onze persoonlijke levens: in onze familie, in onze werkomgeving, in onze vriendschappen. Onze opvattingen en dat wat we hebben geloofd over de wereld, over de andere personen en over onszelf, zijn aan het veranderen. Vele zaken stimuleren ons, maar andere verwarren en verlammen ons. Ons eigen gedrag, en dat van de anderen hikt vaak net zo onsamenhangend, tegenstrijdig en zonder een duidelijke richting, als de gebeurtenissen om ons heen.

4.- De noodzaak van richting geven aan het eigen leven.

Het is daarom van fundamenteel belang deze onvermijdelijke verandering een richting te geven, en er is maar een manier om dat te doen: beginnen bij zichzelf. Men moet in zichzelf aan deze chaotische veranderingen, waarvan de koers ons onbekend is, een richting geven.

5.- Richting en verandering van situatie.

Individuen leiden geen geïsoleerd bestaan dus als zij hun leven daadwerkelijk richting geven, zullen ze de relatie met anderen, binnen hun familie, op hun werkplek, en overal waar zij activiteiten ontplooien,

veranderen. Dit is geen psychologisch systeem dat opgelost kan worden in het hoofd van afzonderlijke individuen. Integendeel, het kan worden opgelost als wij de situatie waarin we met anderen samenleven, veranderen door middel van coherent gedrag. Wanneer we verheugd zijn over onze successen of gedeprimeerd door onze mislukkingen, wanneer we -plannen maken

voor de toekomst of ons voornemen ons leven te veranderen, verzeten we vaak het allerbelangrijkste: de situatie waarin wij leven impliceert relaties met andere mensen. Wat er met ons gebeurt kunnen wij niet zonder meer verklaren en wij kunnen ook geen keuzen maken als wij hierbij bepaalde personen en concrete sociale omgevingen betrekken. Die personen die speciaal belangrijk voor ons zijn, en die sociale kringen waarbinnen wij leven, plaatsen ons in een specifieke situatie van waaruit wij denken, voelen en handelen. Als wij dit ontkennen of er geen rekening mee houden, schept dat enorme problemen. Onze vrijheid van keuze en handelen wordt begrensd door de omstandigheden waarin wij leven. Iedere verandering die wij willen doorvoeren, kan niet zomaar in abstracto te berde gebracht worden maar alleen in samenhang met de concrete situatie waarin wij nu leven.

6.- Coherent gedrag.

Als we zouden kunnen denken, voelen en handelen in de zelfde richting, als dat wat wij doen niet strijdig is met wat wij voelen, kunnen we zeggen dat ons leven samenhang heeft. Maar eerlijk zijn tegenover onszelf, impliceert niet noodzakelijkerwijs dat wij ook eerlijk zijn tegenover onze directe omgeving. Wij moeten dezelfde coherentie zien te bereiken in onze omgang met anderen, door hen net zo te bejegenen zoals wijzelf bejegend zouden willen worden. We weten dat er uiteraard ook een soort destructieve coherentie kan bestaan, zoals we zien bij racisten, uitbuiters, fanatici en gewelddadige personen, maar de incoherentie in hun relaties is voor iedereen duidelijk, omdat zij hun medemens zo volledig anders bejegenen dan zijzelf bejegend willen worden.
Maar deze eenheid in denken, voelen en handelen, deze eenheid tussen de bejegening die we van anderen verlangen en de manier waarop wijzelf onze medemens bejegenen, zijn idealen die in het dagelijks leven niet worden verwezenlijkt, los van de moeilijkheden die we tegen kunnen komen, bij het verwezenlijken van die waarden.
Als we de zaken goed bekijken, niet statisch maar in dynamiek, zullen we inzien dat dit een strategie is die met de tijd terrein zal gaan winnen. Hier zijn intenties wel degelijk van belang zelfs wanneer ons handelen in eerste instantie hiermee niet in overeenstemming is met name die als intenties duurzaam zijn, en geperfectioneerd en uitgebreid worden. De beelden die men wil bereiken, zijn vaste referenties die ons richting geven aan elke situatie.
Alles wat we hier te berde brengen, is niet echt ingewikkeld. Het verbaast ons bijvoorbeeld niet dat een persoon zijn leven richt op het bereiken van een groot fortuin, ook als hij van te voren weet dat hij dit nooit zal bereiken.
Hij wordt in elk geval gedreven door zijn ideaal, ook al ziet hij geen tastbare resultaten. Waarom kan men dan niet begrijpen dat deze levensidealen richting kunnen geven aan het menselijk handelen, zelfs wanneer deze tijden ongunstig zijn voor de bejegening die men vraagt, met de bejegening die men geeft, zelfs als deze tijden ongunstig zijn voor denken, voelen en handelingen in de zelfde richting.

7.- De twee voorstellen.

Ernaar streven dat ons denken, voelen en handelen in dezelfde richting gaan, en anderen bejegenen zoals wijzelf bejegend willen worden, zijn twee zulke simpele voorstellen, dat ze door mensen die gewend zijn aan ingewikkelde zaken, opgevat kunnen worden als pure naïviteit. Maar achter deze ogenschijnlijke eenvoud bevindt zich een nieuw scala van waarden, waarin coherentie de hoogste plaats inneemt; een nieuwe moraal waarin het niet onverschillig is hoe we handelen; een nieuwe ambitie, die inhoudt dat we consequent moeten zijn in onze poging richting te geven aan het

menselijke gebeuren. De inzet achter deze ogenschijnlijke eenvoud is de zin van een leven dat, zowel op persoonlijk als op maatschappelijk vlak, waarlijk evolutionair zal zijn of zal afstevenen op totale desintegratie. We kunnen er niet langer op vertrouwen dat de oude waarden die samenhang geven aan de personen in een sociaal weefsel dat met de dag verslechtert door toenemend wantrouwen, isolement en individualisme. De solidariteit die vroeger bestond tussen de leden van eenzelfde klasse, of binnen verenigingen, instellingen en maatschappelijke groepen wordt meer en meer vervangen door een barbaarse competitie waaraan zelfs de nauwe banden tussen partners of familieleden niet ontkomen. In dit ontmantelingsproces zal een nieuwe solidariteit zich niet verheffen op basis van ideeën gedragscodes van een wereld die verdwenen is, maar dankzij de concrete behoefte van iedereen om hun leven richting te geven, wat impliceert dat zij hun eigen leefomgeving zullen moeten veranderen. Die verandering, als die waarachtig en diepgaand is, kan niet in gang worden gezet door dwang, wetten of welke vorm van fanatisme dan ook; kan slechts voortkomen uit de kracht van een gedeelde mening en een minimum aan collectieve actie tussen personen die behoren tot dezelfde sociale leefomgeving.

8.- De hele samenleving bereiken, te beginnen bij de eigen directe leefomgeving.

Wij weten dat wanneer wij onze eigen situatie een positieve wending geven, wij daarmee ook onze directe omgeving zullen beïnvloeden en dat andere personen dit gezichtspunt met ons zullen delen, waarmee ruimte wordt gecreëerd voor een systeem van groeiende menselijke relaties. Dus zullen we ons moeten afvragen: waarom zouden we verder moeten gaan dan onze eigen leefomgeving? Het antwoord is simpel: vanwege de coherentie met het idee anderen te bejegenen zoals wijzelf bejegend willen worden. Waarom zouden we niet iets overdragen aan anderen wat voor ons eigen leven van fundamenteel belang is gebleken? Als de invloed begint te ontwikkelen, is dat zo omdat de relaties, en derhalve de componenten van onze omgeving, zich hebben uitgebreid! Dit is iets waar we vanaf het begin rekening mee zullen moeten houden, want zelfs wanneer ons handelen zich in eerste instantie beperkt tot een klein gebied, kan de projectie van die invloed zeer ver reiken. En het is niet vreemd om te geloven dat anderen ertoe zullen besluiten om samen met ons dezelfde richting op te gaan. Per slot van rekening hebben alle grote bewegingen in de geschiedenis dezelfde weg gevolgd: zij zijn klein begonnen, dat is logisch, en ze hebben zich ontwikkeld dank zij het feit dat de mensen ze zagen als de vertolkers van hun eigen behoeftes en zorgen. Coherent zijn met deze ideeën impliceert dat we handelend optreden in onze directe leefomgeving, maar met de blik gericht op de vooruitgang van de samenleving in zijn geheel. Wat heeft het anders voor zin om te spreken over een globale crisis die vastberaden het hoofd geboden moet worden, als alles zou eindigen in afzonderlijke individuen voor wie de rest van de mensheid van geen enkel belang is? Mensen die gezamenlijk een nieuwe richting aan hun leven en de gebeurtenissen willen geven, zullen, uitgaande van een gemeenschappelijke behoefte, plekken creëren waar ruimte is voor discussie en directe communicatie. En vervolgens zal de verspreiding via alle media ervoor zorgen dat dit een steeds breder draagvlak krijgt. Iets dergelijks zal ook gebeuren als organisaties en instellingen gecreëerd worden die verenigbaar zijn met dit standpunt.

9.- De sociale omgeving waarin men leeft.

Wij hebben al gezien dat de effecten van deze snelle en onverwachte verandering gevoeld wordt als een crisis waarmee hele samenlevingen, instituten en individuen worstelen. Daarom is het ook onontbeerlijk om richting te geven aan de gebeurtenissen. Maar hoe zou men dat doen, als we zo onderworpen zijn aan de werking van grotere processen? Iemand kan immers

alleen aan de meest directe en nabije aspecten van z'n leven richting geven, en zeker niet aan het functioneren van instituten of de hele maatschappij. Het is al allesbehalve eenvoudig om richting te geven aan het eigen leven, omdat niemand afgezonderd leeft, maar altijd in een bepaalde situatie, in een sociale leefomgeving, samen met anderen. Deze leefomgeving kan zo groots worden opgevat als het heelal, de aarde, het land, de staat, of provincie, etc. Toch is er een directe leefomgeving, waar wij onze activiteiten ontplooien, die van onze familie, ons werk, onze vriendschappen etc. Wij leven in een bepaalde situatie in relatie tot andere personen en dat is onze eigen wereld waar we niet omheen kunnen. Deze wereld werkt op ons in, net zoals wij op haar inwerken, en wel op een directe manier. Als wij ergens enige invloed hebben, is het op deze directe leefomgeving, maar zowel de invloed die wijzelf uitoefenen, als die welke op ons wordt uitgeoefend, wordt ook weer beïnvloed door meer algemene situaties: door crisis en desoriëntatie.

10.- Coherentie als levensrichting.

Als wij de gebeurtenissen in een bepaalde richting willen sturen, moeten wij dus beginnen bij ons eigen leven, uitgaand van de directe sociale leefomgeving waarbinnen wij onze activiteiten ontplooien. Maar naar welke richting kunnen wij streven? Ongetwijfeld naar die richting, die ons coherentie en steun verschaft in een sterk veranderende en onvoorspelbare omgeving. Denken, voelen en handelen in dezelfde richting, is een voorstel om ons leven coherentie te geven. Dit is echter allesbehalve gemakkelijk, omdat wij ons in een situatie bevinden die wij niet helemaal zelf gekozen hebben. Wij doen dingen die wij moeten doen, hoewel ze vaak absoluut niet in overeenstemming zijn met wat wij denken en voelen. Wij komen in situaties terecht die wij niet in de hand hebben. Coherent handelen is meer een intentie dan een gegeven, een oriëntatie-punt om ons leven gaandeweg te sturen in de richting van coherent gedrag.
Alleen door invloed uit te oefenen binnen de directe leefomgeving zullen wij bepaalde aspecten van onze leefsituatie kunnen veranderen. Door dat te doen, zullen we een nieuwe richting geven aan onze relatie met anderen, en zij zullen dat gedrag vervolgens overnemen. Tegen het voorafgaande zou men kunnen aanvoeren dat er mensen zijn die regelmatig van leefomgeving moeten veranderen vanwege hun werk of om andere redenen, maar dit verandert niets aan het idee op zich, want waar we ook wonen en wat we ook doen, we zullen ons altijd in een bepaalde situatie of leefomgeving bevinden. Als wij werkelijk naar coherentie streven, moeten wij onze medemensen op dezelfde manier behandelen als wij dat voor onszelf verlangen. In deze twee voorstellen vinden wij de basiselementen om richting te zeven aan ons leven, zover als onze krachten, inspanningen, en mogelijkheden reiken. De coherentie groeit naarmate iemand z'n denken, voelen en handelen in dezelfde richting versterkt. En wij breiden deze coherentie uit naar anderen, omdat de enige manier is om zelf coherent te zijn, en door dit te doen gaan wij de ander bejegenen zoals wijzelf bejegend willen worden. Coherentie en solidariteit zijn richtingen, die staan voor het gedrag waarnaar wij streven.

11.- Het geproportioneerd handelen als stap vooruit naar coherentie.

Hoe komen we vooruit op de wee naar coherentie? Op de eerste plaats moeten wij een bepaald evenwicht zien te bereiken in onze dagelijkse bezigheden, en daarvoor is het noodzakelijk dat we bepalen welke activiteiten voor ons de allerbelangrijkste zijn. Als we willen dat ons leven goed verloopt, moeten wij de hoogste prioriteit geven aan datgene wat van fundamenteel belang is, daarna aan het minder belangrijke en zo verder. Door slechts twee of drie prioriteiten te stellen, kunnen we al een heel evenwichtige situatie creëren. We kunnen niet toestaan dat onze prioriteiten overhoop

gehaald worden, of zo gefragmenteerd raken, dat onze situatie volledig uit balans raakt. Om te vermijden dat sommige zaken te snel gaan en andere juist te veel achterblijven, moeten we onze activiteiten beschouwen als één samenhangend geheel en niet als losstaande handelingen. Het komt regelmatig voor dat we zo verblind worden door het belang van één bepaalde activiteit, dat daardoor het geheel uit balans raakt. En doordat de hele situatie hierdoor verstoord raakt, kan datgene wat we zo belangrijk vonden uiteindelijk ook niet gerealiseerd worden. Het is uiteraard waar dat zich soms spoedeisende situaties kunnen voordoen die wij meteen moeten oplossen, maar dit mag nooit de oorzaak zijn dat wij andere zaken, die wel degelijk van belang zijn om de totale situatie waarin wij leven in balans te houden, dan maar eindeloos voor ons uit schuiven. Het stellen van prioriteiten en het, in de juiste proportie ten uitvoer brengen van onze activiteiten, zijn belangrijke stappen op de weg naar coherentie.

12.- Goed getimed handelen op de weg naar coherentie.

Onze dagelijkse routine wordt bepaald door vaste schema's, dagindelingen, onze persoonlijke verzorging en het functioneren van onze leefomgeving. Maar binnen dit vaste kader bestaat er een dynamische interactie en een rijkdom aan gebeurtenissen die door oppervlakkig levende personen niet onderkend en gewaardeerd worden.
Er zijn mensen die hun leven verwarren met hun routines, dit is niet zo, daar zij heel vaak keuzen moeten maken uit de voorwaarden die de omgeving hen oplegt. Natuurlijk leven wij temidden van veel ongemakken en tegenstrijdigheden, maar toch is het belangrijk om deze termen niet met elkaar te verwarren. Onder "ongemakken" verstaan we de ergernissen en obstakels die we het hoofd moeten bieden. Echt ernstig zijn ze niet, maar het spreekt vanzelf dat ze onze irritatie en vermoeidheid aanwakkeren als ze te veel en te vaak voorkomen. We zijn ongetwijfeld in staat om ze te overwinnen; ze zijn niet bepalend voor de richting van ons leven en ze beletten ons ook niet om bepaalde projecten ten uitvoer te brengen. Het zijn obstakels op onze levensweg, die variëren van kleine lichamelijke ongemakken tot problemen waarbij wij het gevaar lopen uit koers te geraken. Hoewel er binnen de ongemakken belangrijke gradatie verschillen zijn, blijven ze toch binnen bepaalde grenzen en ze beletten ons niet om vooruit te komen. Iets heel anders is wat wij "tegenstrijdigheden" noemen. Als wij niet in staat zijn om onze plannen te verwezenlijken, als de gebeurtenissen ons in een richting duwen die wij absoluut niet willen, als we in een vicieuze cirkel belanden die we niet kunnen doorbreken, als we niet een minimum aan richting aan ons leven kunnen geven, zitten we in de val van de tegenstrijdigheid. In de stroom van het leven is tegenstrijdigheid een soort tegenstroom die ons hopeloos terugdringt. Wat we hier beschrijven is de incoherentie in z'n meest grove vorm. In het geval van tegenstrijdigheid staan denken, voelen, en handelen lijnrecht tegenover elkaar. Maar ondanks dat blijft het toch altijd nog mogelijk om het leven richting te geven, we moeten alleen weten wannéér we dit doen. Het juiste moment van handelen is iets waar we in de dagelijkse routine geen rekening mee houden, omdat veel dingen die we doen gecodeerd zijn of onderhevig aan gewoonten, zo vreselijk strak geregeld of gestructureerd zijn. Maar als het gaat om de grotere ongemakken en tegenstrijdigheden, moeten we geen beslissingen nemen, die ons blootstellen aan rampspoed. Algemeen gezegd komt het erop neer dat we ons terug moeten trekken als we geconfronteerd worden met een te grote kracht, en dat we vastberaden voort moeten gaan wanneer deze kracht afneemt. Er is een groot verschil tussen de angstige mens die zich terugtrekt of verlamd wordt bij het minste of geringste ongemak, en de mens die handelt door zich over de moeilijkheden heen te zetten in de wetenschap dat deze juist door voort te gaan, overwonnen kunnen worden. Het kan voorkomen dat het onmogelijk is om voort te gaan omdat een te groot probleem zich voordoet dat onze krachten te boven gaat en het een ramp zou

worden als we het zonder meer zouden aanpakken. Dit grote probleem waartegenover we staan is echter ook dynamisch en de krachtsverhouding zal veranderen, omdat onze eigen invloed groter wordt, of omdat de invloed van het probleem kleiner wordt. Op het moment dat deze krachtsverhouding in ons voordeel is veranderd, moeten wij vastberaden handelen, want besluiteloosheid of uitstel kan ertoe leiden dat deze krachtsverhoudingen opnieuw veranderen, en dan misschien juist in ons nadeel. Op het juiste moment handelend optreden is het beste werktuig om veranderingen van richting te bewerkstelligen.

13.- Groeiende aanpassing als stap vooruit naar coherentie.

Laten we het thema van de richting, van de coherentie die we willen bereiken, eens nader bekijken. Ons aanpassen aan bepaalde situaties zal te maken hebben dat voorstel. Immers, ons aanpassen aan zaken die ons wegvoeren van de coherentie, impliceert juist een grote mate van incoherentie. Opportunisten lijden aan grote kortzichtigheid op dit punt. Zij gaan ervan uit dat de beste manier van leven is, alles te accepteren, zich aan alles aan te passen; zij denken dat alles accepteren, zolang het maar afkomstig is van degenen die de macht hebben, een grote aanpassing is. Het moge duidelijk zijn dat hun afhankelijke leven heel ver afstaat van wat wij onder coherentie verstaan. We maken een duidelijk onderscheid tussen drie soorten aanpassing: onaangepastheid, die ons verhindert om onze invloed te vergroten, afnemende aanpassing, waarbij we ons aan de bestaande voorwaarden van onze leefomgeving aanpassen, en groeiende aanpassing, die onze invloed vergroot in de richting van de voorstellen zoals we die hierboven hebben geschetst.

Samenvattend kunnen we zeggen:

1. Aangedreven door de technologische revolutie ondergaat de wereld een zeer snelle verandering die botst met de gevestigde structuren en met de bestaande leefgewoontes en de wijze waarop samenlevingen en individuen zijn gevormd.
2. Deze verandering maakt dat steeds meer factoren in de samenle-- ving ontregeld raken en dit leidt steeds vaker tot ernstige crises op alle denkbare gebieden; er is geen reden om te veronderstellen dat dit proces zal stoppen, integendeel, het zal alleen maar erger worden.
3. De onvoorspelbaarheid van de dagelijkse gebeurtenissen maakt het ons onmogelijk om te voorzien welke richting deze gebeurtenissen, de personen om ons heen en uiteindelijk ook ons eigen leven, zullen opgaan.
4. Veel zaken die wij vanzelfsprekend vonden en waarin wij geloofden hebben geen nut meer voor ons. Evenmin is er een oplossing in zicht van de kant van een samenleving, instellingen en individuen, die allemaal lijden aan dezelfde kwaal.
5. Als we besluiten aan het werk te gaan om deze problemen het hoofd te bieden, zullen we richting aan ons leven moeten geven, door te streven naar coherentie tussen ons denken, voelen en handelen. En omdat we niet geïsoleerd leven, zullen we die coherentie moeten uitbreiden naar onze relatie met anderen, door ze te bejegenen op de manier, die we wensen voor onszelf. Hoewel het niet mogelijk is om deze twee voorstellen op strikte wijze na te leven, vormen zij wel de richting die we nodig hebben, met name door ze te nemen als permanente referenties en ons erin te verdiepen.
6. Wij leven in een directe relatie met anderen, en in die omgeving moeten wij handelend optreden om een gunstige richting te geven aan onze situatie. Dit is geen psychologische kwestie, geen zaak die opgelost kan worden in het hoofd van ieder individu afzonderlijk, maar een thema dat direct samenhangt met de situatie waarin eenieder van ons leeft

7. Als wij consequent zijn met de voorstellen die wij proberen te realiseren, zullen we tot de conclusie komen dat het goed is om datgene wat positief is voor ons en onze directe leefomgeving, verder uit te breiden naar de hele maatschappij. Samen met anderen, die dezelfde richting zijn ingeslagen, zullen wij de meest geëigende middelen toepassen, opdat een nieuwe vorm van solidariteit z'n koers vindt. En hierdoor zullen wij, zelfs als wij alleen in onze eigen directe leefomgeving opereren, de globale situatie niet uit het oog verliezen, die alle mensen raakt en die onze hulp vereist net zoals wij de hulp van anderen nodig hebben.

8. De onverwachte veranderingen brengen ons er toe om serieus de noodzaak van een nieuwe levensrichting ter sprake te brengen.

9. Coherentie begint noch eindigt bij zichzelf, maar houdt verband met onze leefomgeving en met andere personen. Solidariteit is één aspect van de persoonlijke coherentie.

10. Evenredigheid in de activiteiten houdt in dat men -prioriteiten in het leven vaststelt, en op basis daarvan te werk gaat er voor zorgend dat de balans niet wordt verstoord.

11. Goed getimed handelen houdt in dat we weten dat we ons terug moeten trekken als we te maken krijgen met een te sterke tegenkracht en dat we daadkrachtig vooruit gaan als deze zwakker wordt. Dit is heel belangrijk om veranderingen tot stand te brengen in onze levensrichting en als we onderworpen zijn aan tegenstrijdigheid.

12. Het is niet wenselijk om onaangepast te zijn in een omgeving waaraan we niets kunnen veranderen. Afnemende aanpassing, waarbij we ons beperken tot het accepteren van de gevestigde voorwaarden, is net zo ongewenst. Groeiende aanpassing houdt in dat we onze invloed op de omgeving vergroten, en wel in coherente richting.

Ontvang hiermee een hartelijke groet. Silo. 17/12/91.

Brief 4

Brief 4.

Beste vrienden,

In de voorgaande brieven heb ik mijn mening uiteen gezet over de samenleving en over groepen mensen en individuen in verband met de huidige periode van verandering en verlies van referentiekaders waarin wij moeten leven; ik heb kritiek geuit op bepaalde negatieve tendensen in de loop van de gebeurtenissen en de bekendste standpunten belicht van diegenen die pretenderen een antwoord te hebben op de nijpende kwesties van deze tijd. Het moge duidelijk zijn dat alle overwegingen, of ze nu goed of slecht geformuleerd zijn, mijn eigen standpunt weergeven en ook dit is weer ingebed in een reeks gedachten en ideeën die hieraan ten grondslag liegen. Hieraan heb ik ongetwijfeld ook de suggesties te danken waarin men mij aanspoort uit te leggen van "waaruit" ik mijn kritieken en voorstellen doe. Per slot van rekening kan men van alles zeggen op een meer of minder originele wijze zoals dat gebeurt met de ingevingen die we dagelijks hebben en die we niet willen rechtvaardigen. Vandaag kan dat één bepaalde ingeving zijn en morgen het tegenovergestelde, zonder dat dit uitstijgt boven de frivoliteit van het alledaagse. Daarom hechten wij steeds minder geloof aan de opinies van anderen maar evenmin aan die van onszelf, omdat wij eraan gewend zijn geraakt ze te zien als iets dat in luttele uren volledig kan veranderen, net zoals het fluctueren van de beursnoteringen. En als er al een mening tussen zit die een iets grotere mate van duurzaamheid bezit, komt dat alleen maar omdat deze is gedicteerd door de mode van vandaag, die daarna vervangen wordt door de volgende mode.. Ik ben absoluut geen voorstander van het star vasthouden aan onveranderlijke meningen, integendeel, maar ik benadruk wel hun gebrek aan consistentie. In feite zou het heel interessant zijn als meningsveranderingen tot stand zouden komen op basis van een interne logica en niet overeenkomstig de hoek waaruit de wind toevallig waait. Maar wie staat er open voor interne logica in een tijd waarin we als drenkelingen rond spartelen. Op het moment zelf dat ik dit schrijf, realiseer ik mij heel goed dat wat ik nu zeg niet zal doordringen in het hoofd van bepaalde lezers omdat zij er tot nu toe nog steeds niet in geslaagd zullen zijn hierin een van de drie mogelijke, door hen benodigde codes te vinden, te weten: 1. dat deze uiteenzetting hen tot ontspanning dient, of 2. dat hen meteen wordt aangetoond hoe ze dit kunnen gebruiken in hun handel, of 3. dat deze brief beantwoordt aan wat de mode voorschrijft. Ik ben er zeker van dat deze paragraaf, die begint met "Beste vrienden" en tot hier doorloopt, hen zo volledig in verwarring brengt, als ware het Sanskriet. Maar tegelijk zou je eens moeten zien hoe moeiteloos die zelfde personen de ingewikkeldste zaken begrijpen, van de meest geperfectioneerde banktransacties tot de verfijningen van de geautomatiseerde administratie techniek aan toe. Voor dat soort mensen is het echter onmogelijk om te begrijpen dat we het hebben over opvattingen, standpunten en ideeën die ook hen als basis dienen; dat we het hebben over de onmogelijkheid begrepen te worden in de meest eenvoudige zaken als deze niet overeenkomen met het landschap dat zij gevormd hebben in de loop van hun opvoeding en hun dwangmatigheden. Zo staan de zaken er voor!

Nu deze kwestie is opgehelderd, zal ik -proberen om in deze brief de ideeën samen te vatten die ten grondslag liggen aan mijn opvattingen, kritieken en voorstellen. Ik zal er in het bijzonder op letten dat ik hierbij niet al te ver uitstijg boven het niveau van de reclameslogan omdat, zoals wijze en ervaren journalisten ons altijd weer uitleggen, geordende ideeën "ideologieën" zijn, en deze, net zoals doctrines, werktuigen zijn van hersenspoeling, gebruikt door degenen die zich

verzetten tegen de vrije handel en de sociale markteconomie van opinies. Deze mensen, die zich conformeren aan de eisen van het postmodernisme dat wil zeggen, aan de eisen van de haute couture met zijn nachtkleding, vlinderdasjes, schoudervullingen, sportschoenen en modieuze colbertjes, en van de "deconstructivistische" architectuur en de "gedestructureerde" binnenhuisarchitectuur eisen van ons dat de elementen van ons betoog niet in elkaar passen. En laten we niet vergeten dat hun kritiek op de taal ook alles afwijst wat systematisch, structureel en procesgericht is! Vanzelfsprekend valt deze houding samen met de dominante ideologie van de Company, die een afschuw heeft van de Geschiedenis en van de ideeën waarop ze geen invloed heeft gehad toen deze werden gevormd en waarvan ze geen substantieel aantal aandelen heeft kunnen kopen.

Maar alle gekheid op een stokje, laten we nu beginnen met de inventarisatie van onze ideeën, tenminste die ideeën die we beschouwen als de belangrijkste. (Ik moet hier naar voren brengen, dat een groot deel hiervan door mij gepresenteerd werd in de lezing die ik gaf in Santiago, Chili, op 23 mei 1991).

I.- Het uitgangspunt voor onze ideeën.

We leiden onze denkbeelden niet in met de aanvaarding van algemeenheden, maar juist met de bestudering van het specifieke van het menselijk leven, het specifieke van het bestaan, het specifieke van het persoonlijke register van het denken, voelen en handelen. Deze uitgangspositie maakt dat onze denkbeelden onverenigbaar zijn met ieder ander systeem dat uitgaat van "het idee", "de materie", "het onderbewuste "de wil" en "de samenleving", etc. Als iemand een bepaald denkbeeld accepteert of verwerpt, hoe logisch of excentriek dit denkbeeld ook is, is het altijd deze persoon zelf die bepaalt of hij deze opvatting accepteert of verwerpt. Hijzelf, als -persoon, staat centraal en niet de samenleving, of het onderbewuste, of de materie.

Laten we het daarom hebben over het menselijk leven. Wanneer ik mezelf bekijk niet vanuit een fysiologisch, maar vanuit een existentieel gezichtspunt bevind ik mij in een gegeven wereld, die grotendeels niet door mij gemaakt noch gekozen is. Ik bevind mij in een situatie met betrekking tot fenomenen, die beginnen bij mijn eigen lichaam, onontkoombaar zijn. Het lichaam is een fundamenteel bestanddeel van mijn bestaan, maar tegelijkertijd een fenomeen dat op homogene wijze samenhangt met de natuurlijke wereld waarin het werkzaam is en waarop ook de wereld werkzaam is. Maar de natuur van het lichaam verschilt voor mij in aanzienlijke mate van andere fenomenen, te weten:

1. ik heb een direct register van mijn lichaam, ik heb via mijn lichaam een register van externe fenomenen, en dank zij mijn directe intentie zijn enkele van mijn lichaamsfuncties voor mij toegankelijk.

2. Natuur, intentie en de opening van de mens.

Het komt echter ook voor dat de wereld zich niet slechts aan mij voordoet als een conglomeraat van natuurlijke objecten, maar als een aaneenschakeling van andere mensen en van objecten en tekens die door hen geproduceerd of gewijzigd worden. De intentie die ik in mijzelf bespeur, verschijnt als een fundamenteel element voor de interpretatie van het gedrag van anderen, en net zoals ik de sociale wereld vorm door mijn begrip van intenties, word ikzelf ook door deze wereld gevormd. Wij spreken uiteraard over de intenties die zich uiten in lichamelijke handelingen. Dankzij de lichamelijke expressie vormen van de ander, of mijn waarneming van de situatie waarin deze zich bevindt, ben ik in staat de betekenissen,

de intentie van die ander te begrijpen. Anderzijds tonen de natuurlijke en menselijke objecten zich aan mij als plezierig of pijnlijk en door mijn situatie te veranderen, probeer ik mijzelf ten opzichte van hen in een gunstige situatie te plaatsen.

Op deze manier ben ik niet afgesloten van de wereld van het natuurlijke en van de andere mensen, alswel is het "de opening" die mij karakteriseert als mens. " Mijn bewustzijn heeft zich op subjectieve wijze gevormd, dat wil zeggen dat het gebruik heeft gemaakt van bepaalde codes van redeneren, van emotionele modellen en schema's om te handelen die ik registreer als "de mijne" maar die ik ook in anderen herken. En natuurlijk is mijn lichaam oven naar de wereld in die zin dat ik die zowel waarneem als er zelf op in werk. De natuurlijke wereld, in tegenstelling tot de menselijke, doet zich aan mij voor zonder intentie. Natuurlijk kan ik mij best verbeelden dat de stenen, de planten en de sterren een intentie bezitten, maar ik zie niet in hoe ik met hen tot een zinnige dialoog zou kunnen komen. Zelfs die dieren waarin ik soms een glimpje intelligentie bespeur, zijn voor mij in wezen ondoorgrondelijk en veranderen slechts heel langzaam binnen hun eigen natuur. Ik zie de samenleving van insekten die volledig gestructureerd is, hogere zoogdieren die technische beginselen gebruiken, maar die hun codes toch slechts in een heel traag proces van genetische verandering herhalen, alsof zij altijd de eerste vertegenwoordigers van hun respectievelijke soorten zijn. En wanneer ik de goede eigenschappen van die planten en dieren signaleer die door de mens veranderd en gedomesticeerd zijn, zie ik de intentie van de mens die zich een weg baant en de wereld menselijk maakt.

3. De sociale en historische opening van de mens.

Het lijkt me niet toereikend de mens te definiëren in termen van sociabiliteit, omdat dit hem niet onderscheidt van vele andere soorten. Ook zijn werkkracht is niet zijn meest opvallende eigenschap wanneer je deze vergelijkt met die van veel krachtiger dieren, en zelfs door de taal wordt hij niet wezenlijk gedefinieerd, omdat we weten dat ook talrijke diersoorten allerlei codes en communicatievormen kennen. Ieder nieuw menselijk wezen daarentegen, komt terecht in een wereld die door anderen veranderd is, en in deze wereld van intenties, waardoor hij wordt gevormd, ontdek ik zijn vermogen tot accumulatie en incorporatie in het tijdelijke, ontdek ik zijn sociaal-historische dimensie en dus niet louter sociale dimensie. De zaken op die manier bekeken, kan ik proberen een definitie van de mens te geven die luidt als volgt: De mens is het historische wezen, die door zijn wijze van sociaal handelen zijn eigen natuur verandert. Als ik het voorgaande accepteer, zal ik ook moeten accepteren dat dit wezen in staat is om welbewust zijn fysieke gesteldheid te veranderen. En dat is precies wat er gebeurt. Het is begonnen met het gebruik van instrumenten die, als externe "prothesen" buiten zijn lichaam geplaatst, hem in staat stelden het bereik van zijn hand te verruimen, zijn zintuigen te perfectioneren, en de kracht en kwaliteit van zijn werk te verbeteren. Hij was door de natuur niet toegerust om te functioneren in de lucht of het water, maar toch heeft hij de voorwaarden geschapen om zich in dit soort omgeving te verplaatsen, en hij is zelfs begonnen zich buiten zijn natuurlijke leefomgeving, de planeet Aarde, te begeven. En nu is hij ook bezig om binnen te dringen in zijn eigen lichaam: hij vervangt organen, grijpt in in de chemische processen van zijn hersenen, brengt reageerbuisbevruchtingen tot stand en doet aan genetische manipulatie. Als men met het begrip "natuur" het blijvende heeft willen aanduiden, dan is vandaag de dag dat begrip niet adequaat meer, zelfs als we het alleen maar willen gebruiken voor het meest stoffelijke van de mens, dat wil zeggen; zijn lichaam. En als we in dit licht kijken naar een "natuurlijke moraal", een "natuurlijk recht" of "natuurlijke instellingen" is het duidelijk dat op dat terrein niets "natuurlijk" is, in tegendeel, dat alles sociaal-historisch is.

4. Het transformerend handelen van de mens.

Naast het idee van de menselijke natuur bestond er nog een ander idee, en dat betrof de passiviteit van het bewustzijn. Deze ideologie beschouwde de mens als een wezen dat slechts handelt in antwoord op de prikkels van de natuurlijke wereld. Wat begon met grof sensualisme werd langzaam maar zeker vervangen door historistische stromingen die, in de kern, bleven vasthouden aan dezelfde idee omtrent passiviteit. En zelfs wanneer ze de activiteit van het bewustzijn en de transformatie van de wereld meer benadrukten dan de interpretatie van haar daden, vatten zij dit toch op als resultante van voorwaarden die buiten het bewustzijn liggen. Maar die oude vooroordelen omtrent de menselijke natuur en de passiviteit van het bewustzijn dringen zich opnieuw op, deze keer in de vorm van neo-evolutionistische theorieën en met criteria als de natuurlijke selectie die zich voordoet in de strijd om de overleving van de sterkste. Een dergelijke zoölogische opvatting zal, in zijn meest recente versie overgeplant naar de menselijke wereld, proberen de voorafgaande dialectiek van rassen of klassen te overtreffen met een dialectiek die is gebaseerd op "natuurlijke" economische wetten waarin alle sociale activiteit zichzelf reguleert. En zo wordt de concrete mens eens te meer weggemoffeld en tot object gemaakt.

Wij hebben een aantal opvattingen genoemd die, om de mens te verklaren, uitgaan van theoretische algemeenheden en vasthouden aan het bestaan van een menselijke natuur en een passief bewustzijn. Wij daarentegen houden vast aan de noodzaak uit te gaan van de menselijke specificiteit, van de mens als sociaal-historisch en niet-natuurlijk fenomeen, en we bevestigen ook dat het menselijk bewustzijn actief is in het veranderen van de wereld, in overeenstemming met zijn intentie.
Wij zien het menselijk leven als iets dat zich altijd afspeelt in een bepaalde situatie, en het menselijk lichaam als een natuurlijk object dat direct wordt waargenomen, en dat ook direct onderworpen is aan de talrijke voorschriften van zijn persoonlijke intentie. En daarom rijzen de volgende vragen:

> hoe is het bewustzijn actief, dat wil zeggen, hoe kan het intentioneren op het lichaam en via dat lichaam de wereld veranderen? En ten tweede, hoe kan de mens gevormd zijn als een sociaal-historisch wezen?

Deze vragen moeten beantwoord worden vanuit het eigen bestaan, om niet in theoretische algemeenheden te vervallen waaruit later een dubieus interpretatiesysteem voortkomt.
Zo moeten wij, om met de eerste vraag te beginnen, met onmiddellijke duidelijkheid begrijpen hoe de intentie inwerkt op het lichaam, en om de tweede vraag te beantwoorden, moeten wij uitgaan van de klaarblijkelijkheid van de tijdelijkheid en intersubjectiviteit in de mens, en niet van algemene wetten van geschiedenis en maatschappij. In mijn essay "Bijdragen aan het denken", heb ik geprobeerd een antwoord te geven op deze twee vragen. In het eerste essay van mijn bijdragen, wordt de functie die het beeld vervult in het bewustzijn bestudeerd, met de nadruk op het vermogen ervan om het lichaam in de ruimte te bewegen. In het tweede essay van hetzelfde boek wordt het thema van de historiciteit en sociabiliteit bestudeerd. Aangezien deze thema's erg specifiek zijn, zouden ze ons nu te veel afleiden van het onderwerp van deze brief, vandaar dat ik er hier slechts naar verwijs.

5. Het overwinnen van pijn en lijden als fundamentele levensprojecten.

In mijn bundel "Bijdragen aan het denken" heb ik gezegd dat de wereld de natuurlijke bestemming van het menselijk lichaam is, en om deze bewering te verifiëren is het voldoende als we naar de structuur van het lichaam

kijken. De zintuigen, de organen voor spijsvertering en voortplanting, het voortbewegingsapparaat, etc., alles is op natuurlijke wijze geconstrueerd om in de wereld te zijn. Maar bovendien lanceert het beeld via het lichaam haar transformerende lading: niet om de wereld te kopiëren, niet om een weerspiegeling te zijn van de gegeven situatie, maar om juist integendeel de gegeven situatie te veranderen. In het licht van de dagelijkse gebeurtenissen zijn objecten beperkingen of verruiming van de mogelijkheden van het lichaam, en andere lichamen doen zich aan ons voor als vermenigvuldigingen van deze mogelijkheden, voor zover ze worden geregeerd door intenties die worden herkend als vergelijkbaar met die welke ons eigen lichaam sturen. Waarom is het voor de mens noodzakelijk om zowel de wereld als ook zichzelf te transformeren? Dat heeft te maken met de situatie van eindigheid en beperking in ruimte en tijd waarin hij leeft, en die hij registreert als fysieke pijn en mentaal lijden. Het overwinnen van de pijn

is daarom niet simpelweg een dierlijk antwoord, maar een tijdelijke gesteldheid, waarin het allerbelangrijkste de toekomst is, die wordt omgevormd tot een fundamentele impuls van het leven zelf, zelfs wanneer dit op een bepaald moment niet als iets dringends aanwezig is. En zodoende wordt, los van het directe, reflectieve en natuurlijk antwoord op pijn, het uitgestelde antwoord om pijn te vermijden ingegeven door het psychologische lijden bij de aanblik van gevaar, afgebeeld als een toekomstige mogelijkheid of actueel gegeven waarin pijn aanwezig is in andere mensen. Het overwinnen van de pijn doet zich voor als een fundamenteel project dat onze handeling stuurt. Dit is het wat de communicatie tussen de verschillende menselijke lichamen en intenties binnen wat wij de "sociale constitutie" noemen, mogelijk heeft gemaakt. De sociale constitutie is net zo historisch als het menselijk leven zelf, het vormt het menselijk leven. De transformatie hiervan is continu, maar op een andere manier dan die van de natuur, waar veranderingen niet plaats vinden ten gevolge van intenties.

6. Beeld, geloof, blik en landschap.

Op een willekeurige dag ga ik mijn kamer binnen en ik zie het raam, ik herken het, het komt me vertrouwd voor. Ik heb er een nieuwe waarneming van, maar er zijn in mij ook oude waarnemingen werkzaam die, in de vorm van beelden, in mij opgeslagen zijn. Dan zie ik dat er in een hoek van het glas een barst zit... "die was er nog niet", zeg ik tegen mezelf, terwijl ik de nieuwe waarneming vergelijk met voorgaande waarnemingen. Bovendien voel ik een soort verbazing. Het raam uit eerdere waarnemingen bleek in mij opgeslagen, maar niet passief zoals op een foto, eerder actief, op de manier zoals beelden werken. Het is werkzaam ten opzichte van wat ik nu waarneem, ofschoon het toch in het verleden is gevormd. Zo is het verleden altijd aanwezig, altijd geactualiseerd. Voordat ik mijn kamer binnenging, nam ik als vanzelfsprekend aan, ging ik er van uit, dat het raam daar zou zijn in perfecte staat. Ik dacht dat eigenlijk niet, ik rekende er gewoon op. Het raam op zich was op dat moment niet zozeer in mijn gedachten, maar het was mede-aanwezig, het bevond zich binnen het gezichtsveld van de voorwerpen die zich in mijn kamer bevonden. Het is te dankzij de mede-aanwezigheid, dankzij de geactualiseerde en over de waarneming geplaatste herinnering, dat het bewustzijn er meer uit afleidt dan de waarneming alleen. En in dit fenomeen zien we het geloof in zijn meest elementaire werking. In dit voorbeeld is het alsof ik tegen mijzelf zei: "ik geloofde dat het raam in perfecte staat was". Als ik bij binnenkomst in mijn kamer fenomenen zou hebben waargenomen die bij een heel ander scala van objecten behoren, bijvoorbeeld een boot of een kameel, zou een dergelijke surrealistische situatie mij ongelofelijk voorkomen, niet omdat die objecten niet bestaan, maar omdat hun plaatsing in mijn kamer buiten het gebied van mede-aanwezigheid zou vallen, buiten het landschap dat ik me

heb gevormd en dat op mij inwerkt en zich over alles wat ik waarneem heen plaatst.

Op elk willekeurig aanwezig moment van mijn bewustzijn kan ik zien hoe de dingen die ik heb opgeslagen en de dingen die in mij nog toekomst zijn, en die gelijktijdig en gestructureerd werkzaam zijn, voortdurend door elkaar heen schuiven. Het aanwezige moment vormt zich in mijn bewustzijn als een actief tijdsveld van drie verschillende tijden. De dingen zijn hier heel anders dan die, die gebeuren in de kalender tijd, waar vandaag niets te maken heeft met gisteren en ook niet met morgen. Op de kalender en op de klok onderscheidt het "nu" zich van het "niet meer" en het "nog niet", en bovendien zijn de gebeurtenissen achter elkaar geordend, in een lineaire reeks waarvan ik niet kan beweren dat het een structuur is, maar eerder een subgroep binnen een totale reeks die ik "kalender" noem. Maar we komen hier nog op terug wanneer we het thema van historiciteit en tijdelijkheid nader bekijken. We gaan nu eerst verder met wat ik eerder heb opgemerkt met betrekking tot het gegeven dat het bewustzijn meer afleidt uit datgene wat het waarneemt, omdat het beschikt over wat uit het verleden komt, als geheugen, en zich over de actuele waarneming heen plaatst. In iedere blik die ik op een object werp, zie ik daarin vervormingen. En dit bedoel ik niet op de manier waarop de moderne natuurkunde ons uitlegt waarom het voor ons onmogelijk is om een atoom te zien, of een golflengte die zich boven of onder onze waarnemingsdrempels bevindt. Waar ik op doel, is de vervorming met betrekking tot het over elkaar plaatsen van beelden uit het verleden en van toekomstige beelden op de waarneming. Dus wanneer ik op het platteland een prachtige zonsondergang meemaak, wordt het natuurlijke landschap dat ik zie niet door en in zichzelf bepaald. Ik bepaal het, ik vorm het aan de hand van een esthetisch ideaal dat ik aanhang. En die speciale vrede die ik ervaar, geeft me de illusie dat ik een passieve toeschouwer ben, terwijl ik daar in werkelijkheid op een actieve manier vele van mijn eigen innerlijke inbreng over het natuurlijke object heen plaats. En dit geldt niet alleen voor het genoemde voorbeeld, maar voor elke blik die ik op de werkelijkheid werp.

7. De generaties en de historische momenten.

De sociale organisatie zet zich voort en breidt zich uit, maar dit kan niet plaats vinden alleen door de aanwezigheid van sociale objecten die in het verleden werden geproduceerd, die we gebruiken om in het heden te leven, en om ons te projecteren naar de toekomst. Dat is een te simpel mechanisme om er het beschavingsproces mee te verklaren. De continuïteit wordt gegeven door de menselijke generaties, die niet naast elkaar bestaan, maar die juist tegelijkertijd bestaan, op elkaar inwerken en elkaar transformeren. Deze generaties, die continuïteit en ontwikkeling mogelijk maken, zijn dynamische structuren, zij zijn de sociale tijd in beweging, zonder welke de beschaving zou terugvallen in een natuurlijke staat en zijn status van samenleving zou verliezen. Anderzijds is het ook zo dat op elk moment in de geschiedenis de generaties die samen leven, met verschillende tijdsniveau's, verschillend geheugen en verschillende landschaps vormen van situatie en geloof. Het lichaam en gedrag van kinderen en ouden van dagen zijn voor de actieve generaties een aanwezigheid die verraadt waar zij vandaan komen en waarheen zij gaan. Zo worden voor de uitersten van deze drievoudige relatie ook de extreme posities van tijdelijkheid bewaarheid. En deze situatie stopt nooit en wordt nooit statisch, want terwijl de actieve generaties ouder worden en de ouden van dagen sterven, groeien de kinderen op en beginnen actieve posities in te nemen. En ondertussen wordt de samenleving voortdurend vernieuwd door nieuwe geboorten.

Als wij, bij wijze van gedachtenexperiment, deze onophoudelijke stroom "onderbreken", kunnen we spreken van een "historisch moment" waarin alle op

hetzelfde sociale toneel geplaatste leden gezien kunnen worden als "tijdgenoten" die in een en dezelfde tijd leven; maar wij zien ook dat niet alle tijdgenoten van dezelfde tijd zijn, dat wil zeggen dat zij niet even oud zijn, dat zij niet dezelfde interne tijdelijkheid hebben in termen van vormingslandschappen, huidige situatie en project. In feite wordt er een dialectiek van de generaties tot stand gebracht tussen degenen die zich in de dichtst bij elkaar gelegen "lagen" bevinden en die proberen de centrale activiteit te bezetten, het sociale heden, overeenkomstig hun verschillende belangen en geloofssystemen. Het is deze interne sociale tijdelijkheid die op structurele wijze de historische wording, waarin verschillende opeenstapelingen van generaties op elkaar inwerken, verklaart, en niet de opeenvolging van lineair naast elkaar geplaatste fenomenen zoals in de kalendertijd het geval is en zoals menige filosofie over de geschiedenis ons heeft uitgelegd. Sociaal gevormd in een historische wereld waarin ik vorm blijf geven aan mijn eigen landschap, interpreteer ik datgene waarop ik mijn blik werp. Daar is mijn eigen persoonlijke landschap, maar er is ook een collectief landschap dat in dat moment overeenkomt met grote gehelen. Zoals ik al eerder heb opgemerkt, leven verschillende generaties samen in dezelfde tegenwoordige tijd. Om een eenvoudig voorbeeld te geven: degenen die zijn geboren vóór de uitvinding van de transistor en degenen die zijn geboren in het computertijdperk, leven nu in een en dezelfde tijd. Vele configuraties verschillen van elkaar in hun ervaringen, niet alleen in de manier van handelen, maar ook in het denken en hun voelen... en wat in een bepaalde tijd heel goed werkte in termen van sociale relatie en produktiemethode, houdt langzaam aan, of soms abrupt op te functioneren. Men verwachtte een bepaald resultaat in de toekomst, en die toekomst is gekomen, maar de dingen bleken anders te zijn dan was geprojecteerd. En noch de vroegere handelwijze, noch de vroegere gevoeligheid, noch de vroegere ideologie komt overeen met het nieuwe landschap dat zichzelf nu doet gelden in de samenleving.

8. Het geweld, de staat, en de concentratie van macht.

Door zijn opening en zijn vrijheid om te kiezen tussen verschillende situaties, door antwoorden uit te stellen en zich zijn toekomst voor te stellen, heeft de mens ook de mogelijkheid om zichzelf te ontkennen, om bepaalde aspecten van zijn lichaam te ontkennen, of om dit in zijn geheel te ontkennen zoals in het geval van zelfmoord, of om anderen te ontkennen. Deze vrijheid heeft ook mogelijk gemaakt dat sommigen zich op onrechtmatige wijze het sociale geheel toe eigenen, dat wil zeggen, dat zij de vrijheid en intentionaliteit van anderen ontkennen door hen te reduceren tot prothesen, tot instrumenten van hun eigen bedoelingen. Daarin ligt de essentie van discriminatie, die onder andere fysiek, economisch, raciaal en religieus geweld als methodologie hanteert. En geweld kan geïntroduceerd en bestendigd worden dankzij het apparaat dat de sociale regelgeving en controle hanteert: de staat. Daarom vereist sociale organisatie een geavanceerde vorm van coördinatie die vrij is van iedere machtsconcentratie, zowel particulier als van staatswege. Wanneer men beweert dat door privatisering van alle economische gebieden de maatschappij los komt van de overheersende macht van de staat, wordt daarmee verhuld dat het werkelijke probleem ligt bij het monopolie of oligopolie die de macht uit de handen van de staat overhevelt in die van een para-staat die niet wordt bestuurd door een bureaucratische minderheid, maar door die particuliere minderheid zelf, waarmee het proces van concentratie nog verder toeneemt.

De verschillende sociale structuren, van de meest primitieve tot de meest geperfectioneerde, gaan altijd in de richting van toenemende concentratie, tot ze uiteindelijk verstarren, en dan begint de fase van hun ontbinding van waaruit nieuwe reorganisatie-processen op gang worden gebracht, maar

dan op een hoger niveau dan het voorgaande. Vanaf het begin van de geschiedenis is de maatschappij gericht geweest op mondialisering, en er zal een tijdperk komen van maximale concentratie van willekeurige macht, met de kenmerken van een wereldrijk maar zonder de mogelijkheden van verdere expansie. De ineenstorting van het wereldomvattende systeem zal gebeuren volgens de logica van de structurele dynamiek die eigen is aan elk gesloten systeem waarin chaos noodzakelijkerwijs neigt toe te nemen. Maar net zoals het proces van de structuren neigt naar mondialisering, neigt het proces van humanisering naar de opening van de mens, naar het overwinnen van de staat en de para-staat, naar decentralisatie en deconcentratie ten gunste van een superieure vorm van coördinatie tussen autonome sociale particulariteiten. Of alles uitmondt in een chaos en een hervatting van de beschaving, of een etappe wordt ingezet van geleidelijke humanisering, zal al niet afhangen van onverbiddelijke mechanische oogmerken maar van de intentie van individuen en van volken, van hun betrokkenheid bij het veranderen van de wereld en van een ethiek van vrijheid die ver definitie niet opgelegd zal kunnen worden. Er zal niet meer gestreefd moeten worden naar een formele democratie die, zoals tot nu toe het geval is, beheerst wordt door de belangen van de facties, maar naar een werkelijke democratie waarin directe participatie onmiddellijk gerealiseerd kan worden dank zij de communicatietechnologie die vandaag de dag de condities bereikt heeft om dat te bewerkstelligen.

9. Het menselijk proces.

Degenen die de menselijkheid van anderen hebben verkleind, hebben hiermee noodzakelijkerwijs nieuwe pijn en lijden te weeg gebracht, waardoor in de kern van de samenleving opnieuw de eeuwenoude strijd is opgelaaid tegen de natuurlijke rampspoed, maar nu tussen degenen die de andere mensen, de maatschappij en de geschiedenis "natuurlijk" willen maken, en de onderdrukten die de behoefte hebben zichzelf te vermenselijken door de wereld te vermenselijken. Daarom is vermenselijken ontstijgen aan objectivering teneinde de intentionaliteit van ieder mens afzonderlijk én het primaat van de toekomst boven de huidige situatie te bekrachtigen. Het is het beeld en de voorstelling van een mogelijke en betere toekomst dat de verandering van het heden toestaat, en die elke revolutie en elke verandering mogelijk maakt. Daarom is de pressie van onderdrukkende omstandigheden op zich niet voldoende om de verandering in gang te zetten, maar is het noodzakelijk te beseffen dat een dergelijke verande-ring wel degelijk mogelijk is en afhangt van het menselijk handelen. Het is geen strijd tussen mechanische krachten, het is geen natuurlijke reflex, maar een strijd tussen menselijke intenties. En dat is nu precies waarom we kunnen spreken van onderdrukkers en onderdrukten, van rechtvaardigen en onrechtvaardigen, van helden en lafaards. Het is het enige wat een zinvolle toepassing mogelijk maakt van maatschappelijke solidariteit en betrokkenheid met de bevrijding van degenen die lijden onder discriminatie, of zij nu een meerderheid of een minderheid vormen.

Uitvoeriger beschouwingen over geweld, de staat, instellingen, wet en religie staan in mijn essay 'Het menselijk landschap? dat is opgenomen in het boek " De aarde vermenselijken", waarnaar ik verwijs om deze brief niet te lang te maken.

Wat de betekenis van het menselijk handelen betreft, geloof ik niet dat het daarbij gaat om betekenisloze stuiptrekkingen noch om "nutteloze passies" die eindigen in absurde ontbinding. Ik geloof dat de bestemming van de mensheid wordt georiënteerd door de intentie die, naarmate de volken zich hiervan meer en meer bewust worden, zich een weg baant, in de richting van een universele menselijke natie. Uit wat hierboven aan de orde is gesteld, komt met overgrote duidelijkheid naar voren dat het menselijk bestaan niet

bezint en eindigt in een vicieuze cirkel van afzondering, en dat een leven dat streeft naar coherentie zichzelf moet openen en zijn invloed moet uitbreiden naar personen en de omgeving, en niet door alleen maar een concept of enige ideeën te bevorderen, maar ook preciese acties die in groeiende mate de vrijheid vergroten.

In de volgende brief zal ik deze strikt doctrinaire thema?s terzijde laten om mij opnieuw te concentreren op de huidige situatie en de persoonlijke daad in de sociale wereld.

Ontvang met deze brief een hartelijke groet, Silo. 19/12/91.

Brief 5.

Beste vrienden,

Onder de vele mensen die bezorgd zijn over het verloop van de hedendaagse gebeurtenissen, en onder hen kom ik regelmatig personen tegen die actief zijn geweest in progressieve politieke partijen of organisaties. Velen onder hen hebben zich nog niet hersteld van de schok die de val van het "echte socialisme" bij hen te weeg heeft gebracht. Over de hele wereld hebben honderden duizenden activisten ervoor gekozen zich terug te trekken in hun dagelijkse bezigheden, en met deze houding willen ze duidelijk maken dat hun oude idealen voorgoed verleden tijd zijn. Wat voor mij persoonlijk slechts één gebeurtenis meer betekende in de desintegratie van gecentraliseerde structuren, en in feite iets wat ik al twee decennia lang verwachtte, kwam voor hen als een onverwachte ramp. Toch is dit niet het moment om hier trots op te zijn, omdat de ontbinding van die politieke vorm de bestaande krachten dermate uit balans heeft gebracht dat hiermee de weg is vrijgemaakt voor een systeem dat, zowel in zijn optreden als in zijn richting, monsterlijk is. Enkele jaren geleden woonde ik een openbare bijeenkomst bij waar oudere arbeiders, werkende moeders met hun kinderen en kleine groepen jongeren de vuist hieven terwijl zij de eerste klanken van hun lied inzetten. Men zag nog steeds de vlaggen wapperen en was de echo te horen van glorieuze strijdleuzen... en terwijl ik dat zag, moest ik eraan denken hoeveel wilskracht, risico, tragedie en inspanning, in gang gebracht door waarachtige impulsen, die zich verwijderden door een tunnel die de absurde ontkenning van iedere mogelijkheid tot verandering leidde. Ik had zo graag dat ontroerende tafereel willen begeleiden met een lied voor de idealen van de oude strijder, hij die zonder aan de afloop te denken, standvastig bleef in zijn strijdlustige trots. Dat alles riep in mij veel gemengde gevoelens op en op dit moment, nu ik wat meer afstand heb genomen, vraag ik mij af: wat is er gebeurd met al die goede mensen die solidair hebben gestreden voor iets wat voorbij hun eigen directe belangen lag, voor een wereld waarvan ze geloofden dat die de beste was? Ik denk niet alleen aan diegenen die lid waren van min of meer geïnstitutionaliseerde politieke partijen, maar aan allen die ervoor kozen hun leven in dienst te stellen van een zaak waarvan zij geloofden dat die rechtvaardig was. Ik kan mij uiteraard geen oordeel over hen vormen op basis van hun fouten, noch hen simpelweg classificeren als exponenten van een be-paalde politieke filosofie. Vandaag de dag is het noodzakelijk de menselijke waarde te redden en idealen nieuw leven in te blazen in een nieuwe en mogelijke richting. Heroverwegend wat ik tot hier toe heb geschreven, wil ik mijn verontschuldigingen aanbieden aan degenen die, omdat zij geen deel hebben gehad aan die bewegingen en activiteiten, zich van deze thema's uitgesloten voelen. Maar ook van hen vraag ik toch inspanning te doen om rekening te houden met deze kwesties, die zo direct de waarden en idealen van het menselijk handelen betreffen. Want daarover gaat de brief van vandaag, die misschien wat hard zal zijn, maar die bedoeld is om het defaitisme, dat bezit lijkt te hebben genomen van de strijdbare ziel, af te schudden.

1. Het belangrijkste thema: weten of men wil leven en onder welke voorwaarden

Momenteel vechten miljoenen mensen om alleen al in leven te blijven, en zonder dat ze weten of ze morgen honger, ziekte en verwaarlozing te boven zullen kunnen komen. Hun noden zijn zo verschrikkelijk groot, dat alles wat ze ondernemen om uit de problemen te komen, hun leven alleen nog maar

ingewikkelder maakt. Zullen ze bewegingloos blijven, en blijven steken in een toestand die in feite niets anders is dan een uitgestelde zelfmoord? Zullen ze overgaan tot wanhoopsdaden? Aan wat voor activiteit, risico of verwachting zijn ze bereid het hoofd te bieden? Wat doet iemand die uit economische, sociale, of gewoon om persoonlijke redenen in een extreme situatie verkeert? Altijd zal het belangrijkste thema bestaan uit weten óf men wil leven en onder welke voorwaarden men dat wil doen.

2. De menselijke vrijheid: bron van alle betekenis.

Zelfs degenen die niet in extreme situaties verkeren, zullen zich afvragen of hun huidige omstandigheden een goede basis vormen voor een toekomstige levenswijze. Zelfs degene die liever niet over zijn situatie nadenkt, of die de verantwoordelijkheid hiervoor aan anderen overlaat, zal daarmee voor een bepaalde manier van leven kiezen. De vrijheid om te kiezen is dus een realiteit vanaf het moment waarop wij vragen gaan stellen over ons leven en gaan nadenken over de voorwaarden waaronder we willen leven. Of we nu wel of niet voor die toekomst vechten, de vrijheid om te kiezen blijft altijd overeind. Het is uitsluitend dit gegeven uit het menselijk leven dat het bestaan van waarden, moraal, recht en verplichting kan rechtvaardigen, net zoals het ons in staat stelt om elke politiek, elke maatschappelijke organisatie, elke levensstijl te weerleggen die wordt geïnstalleerd zonder dat de betekenis hiervan is gerechtvaardigd, zonder dat duidelijk is gemaakt wat het nut is voor de concrete mens die leeft in het hier en nu. Elke moraal, of wet, of sociale constitutie die uitgaat van principes die zogenaamd verheven zijn boven het menselijk leven, plaatst dat leven in een situatie van willekeur waarmee zijn fundamentele vrijheidszin wordt ontkend.

3. De intentie: oriëntator van de handeling.

We worden geboren onder omstandigheden die we niet zelf hebben gekozen. We hebben ons lichaam niet gekozen, noch onze natuurlijke omgeving, noch de samenleving, noch de tijd en de ruimte waarin wij, tot ons geluk of onze pech, terecht zijn gekomen. Vervolgens komen we op een punt waarop we de vrijheid verkrijgen om zelfmoord te plegen of verder te leven, en om na te denken over de voorwaarden waaronder we dat willen doen. We kunnen in opstand komen tegen tirannie en daarin triomferen of sterven, we kunnen strijden voor een goede zaak of onderdrukking mogelijk maken, we kunnen een bepaald leefmodel accepteren of proberen dit te veranderen. We kunnen ons ook in de keuze vergissen. We kunnen geloven dat door alles te accepteren wat in een samenleving is vastgelegd, ongeacht hoe verdorven die zaken ook zijn, wij ons perfect aanpassen en dat het ons de beste levensvoorwaarden zal brengen. Ook kunnen we veronderstellen dat we de reikwijdte van onze vrijheid vergroten door alles ter discussie te stellen zonder onderscheid te maken tussen hoofdzaken en bijzaken wanneer onze invloed om de zaken te veranderen in feite ten onder gaat in toenemende onaangepastheid.
Tenslotte kunnen wij ook voorrang geven aan handelingen die onze invloed vergroten in een mogelijke richting, en die betekenis geeft aan ons bestaan.
In al die gevallen zullen we moeten kiezen tussen voorwaarden en behoeftes, en wij zullen dat doen in overeenstemming met onze intentie en de levensvisie die wij ons ten doel stellen.
Het spreekt voor zich dat de intentie zelf, gaandeweg kan veranderen op deze weg die zo onderhevig is aan oneffenheden.

4. Wat zouden wij moeten doen met ons leven?

Wij kunnen ons deze vraag niet in abstracto stellen, maar alleen in verband met de situatie waarin wij leven en de voorwaarden waaronder wij willen leven. Voorlopig bestaan wij in een bepaalde samenleving en een bepaalde relatie met andere -personen, en onze bestemming is verweven met die van

hen. Als wij geloven dat in het heden alles goed is, en als de glimp die we opvangen van de toekomst bevredigend hikt voor ons als individu en voor de samenleving in zijn geheel, dan hoeven wij alleen maar op de ingeslagen weg verder te gaan, wellicht met wat kleine aanpassingen, maar wel in dezelfde richting. Als we daarentegen van mening zijn dat we leven in een gewelddadige, ongelijkwaardige en onrechtvaardige samenleving, die geteisterd wordt door elkaar voortdurend opvolgende crises die deel uitmaken van een duizelingwekkende verandering in de hele wereld, bezinnen wij ons onmiddellijk over de noodzaak van diepgaande persoonlijke en maatschappelijke veranderingen. De globale crisis raakt ons allen en sleurt ons allemaal mee, wij verliezen onze vaste referentiekaders en het valt ons steeds moeilijker om onze toekomst te plannen. Het ergste is het feit dat wij geen coherente daad kunnen stellen om een coherente verandering door te voeren, omdat de oude, ons bekende strijdvormen gefaald hebben, en omdat het door het uiteenvallen van de sociale weefsels steeds moeilijker wordt om grote groepen mensen te mobiliseren. Natuurlijk overkomt ons hetzelfde wat iedereen overkomt die lijdt onder de huidige moeilijkheden en intuïtief aanvoelt dat de voorwaarden verslechteren. Niemand kan of wil acties ondernemen die gedoemd zijn om te mislukken, maar tegelijkertijd kan niemand op deze manier doorgaan. En het ergste is dat wij, door niets te doen, de weg vrijmaken voor nog grotere ongelijkwaardigheid en onrechtvaardigheid. Allerlei vormen van discriminatie en meedogenloos optreden waarvan wij dachten dat ze overwonnen waren, komen met hernieuwde kracht terug. Als de desoriëntatie en de crisis dusdanig groot is, waarom zouden dan niet nieuwe monsterlijkheden tot sociale referenties kunnen dienen, wiens vertegenwoordigers met duidelijkheid zeggen, en daarna eisen, wat iedereen en ieder van ons moet doen? De primitieve uitingsvormen behoren nu meer dan ooit tot de mogelijkheden omdat hun simplistische boodschap zich gemakkelijk verspreid en zelfs degenen bereikt die zich in extreme situaties bevinden.

Steeds meer mensen, of ze nu goed of slecht geïnformeerd zijn, beseffen dat we in een kritieke situatie verkeren die min of meer gekarakteriseerd kan worden in de termen die we hier hebben gebruikt. Maar toch is de optie die zij steeds vastberadener volgen, die van het focussen op hun eigen leven zonder zich iets aan te trekken van de
problemen van anderen en van wat er gebeurt in de sociale context. In veel gevallen juichen we de aanmerkingen toe die door anderen tegen het systeem worden aangevoerd, maar intussen zijn we er zelf te ver van verwijderd om ook maar iets te ondernemen dat een verandering van voorwaarden zou kunnen bewerkstelligen. Wij weten dat de huidige democratie puur formeel is en beantwoordt aan de dictaten van economische belangengroepen, maar toch wassen wij ons geweten schoon met bespottelijke verkiezingen en stemmen op meerderheidspartijen omdat we blootgesteld zijn aan de chantage dat we dit
systeem moeten steunen omdat we anders meewerken aan de opkomst van dictaturen.
Noch komt het bij ons op dat het feit te stemmen en de stem op te eisen ten gunste van de kleine partijen, kan worden tot een belangrijk toekomstig fenomeen, net zoals het steunen van de vorming van werknemersorganisaties buiten de gevestigde kaders om kan veranderen in een belangrijke factor voor het bijeenbrengen van mensen. Wij verwerpen het werk dat z'n wortels heeft in onze wijken, gemeenten, stedelijke gebieden en onze directe leefomgeving omdat we dat te beperkt vinden, terwijl we ons heel goed realiseren dat juist dáár het herstel van het sociale weefsel zal beginnen wanneer de crisis van de gecentraliseerde structuren een feit zal zijn.
Wij letten liever op het spel aan de oppervlakte, van de mensen aan de top, de beroemdheden, en de opiniemakers, in plaats van ons gehoor af te stemmen op de onderstroom van het volk en haar roep

om verandering.
We protesteren tegen het optreden van de massamedia die gecontroleerd worden door de economische belangengroepen in plaats van ons te wagen aan het beïnvloeden van de kleine media en gebruik te maken van de vele mogelijke openingen voor sociale communicatie. En ingeval we nog steeds actief lid zijn van een progressieve politieke organisatie, is het onze tactiek te proberen een of ander warhoofd op te duikelen die de "Pers" voor ons regelt, een beroemd iemand die onze stroming kan vertegenwoordigen omdat hij min of meer acceptabel is voor de nieuwe nieuwsmedia van het Systeem. In feite overkomt dit alles ons omdat wij geloven dat wij verslagen zijn en er voor ons niets anders overblijft dan onze bitterheid in stilte te koesteren.
En deze nederlaag noemen wij dan "ons wijden aan ons eigen leven". Ondertussen stapelt "ons eigen leven" de ene tegenstrijdigheid op de andere en verliezen we meer en meer het contact met de zin en het vermogen om de voorwaarden te kiezen waaronder wij willen leven. In feite kunnen wij nog niet de mogelijkheid bevatten van een grote Beweging van verandering, die kan dienen als referentie en die de meest positieve factoren van de samenleving samenbrengt. En uiteraard belet onze teleurstelling ons ook om onszelf te zien als hoofdpersonen van dit veranderingsproces.

5. De korte-termijn-belangen en het morele bewustzijn.

Wij moeten de voorwaarden kiezen waaronder wij willen leven. Als wij ingaan tegen ons levensproject, zullen wij niet ontkomen aan de tegenstrijdigheid, die ons zal overleveren aan de willekeur van een

lange reeks tegenslagen. Als wij die richting opgaan, wat zal dan de rem zijn die we kunnen toepassen op de gebeurtenissen in ons eigen leven? Alleen maar die van onze korte-termijn-belangen. En zo kunnen we ons allerlei extreme situaties voorstellen, waaruit we zullen proberen weg te komen, elke waarde en elke zin opofferend omdat ons directe eigenbelang ons hoofddoel zal zijn. Om moeilijkheden te vermijden, zullen wij proberen iedere verplichting die ons dichter bij extreme situaties brengt, uit de weg te gaan, maar het kan gebeuren dat de gebeurtenissen zelf ons in situaties plaatsen waarvoor wij niet hebben gekozen. Men hoeft niet bijzonder subtiel te zijn om te begrijpen wat er zal gebeuren met de personen die het dichtst bij ons staan als zij diezelfde houding delen? En waarom zou onze hele samenleving niet dezelfde weg opgaan? In zo'n situatie van grenzeloze willekeur zal nietsontziende macht alles verpletteren wat zij tegenkomt: waar verzet wordt geboden gebeurt dit met openlijk geweld, en waar dit niet het geval is zal overredingskracht ontstaan die voor zijn rechtvaardiging steunt op onhoudbare waarden waar we ons allemaal aan moeten onderwerpen, terwijl we diep in ons hart voelen hoe zinloos het leven is geworden. En als het eenmaal zover is, zal de ontmenselijking van de Aarde gezegevierd hebben.

Het kiezen van een levensproject onder opgelegde voorwaarden is alles behalve een eenvoudige, dierlijke reflex. Integendeel, het is een fundamenteel kenmerk van de mens. Als wij deze kwaliteit die de mens definieert uitschakelen, zullen wij zijn geschiedenis tegen houden en kunnen we slechts de opmars van de destructie verwachten met iedere stap die gedaan wordt. Als wij ons het recht om een levensproject en een ideale samenleving te kiezen, opgeven, zullen er voor ons slechts karikaturen van rechten, waarden en betekenis overblijven. Als dat de situatie is, wat kunnen we dan nog aanvoeren tegen alle neurosen en uitbarstingen die we steeds vaker overal om ons heen bespeuren. Ieder van ons zal zien wat hij met zijn leven doet, maar ook moet eenieder beseffen dat zijn handelingen

verder zullen reiken dan wat alleen met zichzelf te maken heeft, en dat zal gelden voor iedereen, ongeacht of zijn vermogen om anderen te beïnvloeden klein of groot is. Eenheidsdaden met betekenis of tegenstrijdige daden, die gedicteerd worden door het korte-termijn-denken, zijn onvermijdelijk in iedere situatie waarbij het gaat om de richting van het leven.

6. Het opofferen doelen in ruil voor succesvolle momenten. Enkele gebruikelijke vergissingen.

Iedere persoon die zich inzet voor gezamenlijk handelen, iedereen die samen met anderen werkt aan de verwezenlijking van zinvolle sociale doelen, dient duidelijk de vele vergissingen voor ogen te hebben die in het verleden de beste zaken geruïneerd hebben. Belachelijke Machiavellistische schema's, persoonlijke belangen die boven het verkondigde gemeenschappelijke doel werden geplaatst en allerlei soorten autoritair gedrag vullen de geschiedenisboeken en ons persoonlijk geheugen.

Met welk recht gebruikt iemand een doctrine, een actieplan, een menselijke organisatie om vervolgens de daarin tot uiting gebrachte prioriteiten terzijde te schuiven? Met welk recht stellen wij anderen een doel en een bestemming voor, als we vervolgens een zogenaamd succes of momentele noodzaak de hoogste waarde geven? Wat zou daarin het verschil zijn met het pragmatisme waarvan wij beweren dat wij het verwerpen? Waar zou de coherentie tussen ons denken, voelen en handelen zijn? 'Instrumentalisten' van alle tijden hebben altijd dezelfde morele fraude gepleegd, d.w.z. ze hebben anderen een inspirerend toekomstbeeld voorgehouden, waarbij ze voor zichzelf een beeld van direct succes in petto hadden. Als de intentie, waartoe gezamenlijk was besloten, wordt opgeofferd, wordt daarmee de deur geopend naar elke vorm van verraad in onderhandeling met de partij die men zegt te bestrijden. En een dergelijk onfatsoenlijk gedrag wordt dan gerechtvaardigd door een zogenaamde "noodzaak" die verborgen zat in het oorspronkelijke voorstel. Het zal duidelijk zijn dat ik het niet heb over verandering van voorwaarden en tactieken, waarin alle betrokkenen het verband begrijpen en het voorgestelde doel wat hen oorspronkelijk in beweging zette. Ik heb het ook niet over beoordelingsfouten die gemaakt kunnen worden tijdens de concrete uitvoering van plannen. Het gaat over de immoraliteit die de intenties vervormt en waarop wij zeer bedacht moeten zijn. Het is belangrijk aandachtig op onszelf te letten en ook duidelijk te zijn naar anderen, zodat zij op voorhand weten dat als ze hun afspraken niet nakomen, wij onze handen net zo vrij zullen hebben als zij.

Er bestaat uiteraard een heel scala van slimme trucs om andere mensen te gebruiken, waarvan het onmogelijk is een volledige opsomming te geven. Het is evenmin de bedoeling dat wij "morele censoren" worden, want we weten heel goed dat achter zo'n houding een repressieve vorm van bewustzijn schuilgaat. Dergelijke mensen hebben tot doel alle actie die zij niet onder controle hebben, te saboteren, en met wederzijds wantrouwen de strijdmakkers vleugellam te maken. En wanneer men vanuit een ander kamp vermeende waarden naar binnen smokkelt, om over onze acties te oordelen, is het goed om te onthouden dat het hun "moraal" is die aan de orde is, en dat die niet overeen komt met de onze. Hoe zouden deze mensen dan onder ons kunnen zijn?

Tenslotte is het belangrijk beducht te zijn op de bedrieglijke geleidelijkheid die nogal eens wordt toegepast om situaties zo te manipuleren dat ze uiteindelijk lijnrecht tegenover de oorspronkelijke doelen staan. In die positie bevindt zich iedereen die met ons meegaat om andere motieven dan zij beweren. Hun mentale richting is vanaf het begin onoprecht, en wacht slechts op de gelegenheid om zich te manifesteren. In

de tussentijd breiden ze geleidelijk hun gebruik van codes uit die, openlijk of onderhuids, een systeem van dubbelzinnigheden belichamen. Een dergelijke houding is bijna altijd te vinden bij degenen die, in naam van die militante organisatie, anderen, die te goeder trouw zijn, op een dwaalspoor brengen, terwijl ze tegelijkertijd de verantwoordelijkheid voor hun blunders op de schouders van de ware militanten doen neerkomen. Het is niet mijn bedoeling om hier al te zeer uit te weiden over de overbekende "interne problemen" waar iedere menselijke organisatie mee te kampen heeft, maar het leek me wél nuttig om melding te maken van de opportunistische oorzaak die hieraan ten grondslag ligt, en die beantwoordt aan de presentatie van een mobiliserend toekomstbeeld, waarbij men voor zichzelf een beeld van onmiddellijk succes toeëigent.

7. Het rijk van de bijzaken.

Momenteel is de situatie zo, dat aanklagers van velerlei signatuur en pluimage op hoge toon verklaringen van ons eisen en doen alsof wij hen onze onschuld moeten bewijzen. Opmerkelijk hieraan is, dat hun tactiek bestaat uit het opblazen van alles wat van ondergeschikt belang is en het onderschoffelen van de hoofdzaken. Dit doet op de een of andere manier denken aan hoe democratie in bedrijven functioneert. Inderdaad discussieëren werknemers erover of de bureau's in de kantoren ver van de ramen moeten staan of juist dichtbij, of er bloemen moeten komen of een mooi verfje, wat op zich zeker niet slecht is. Daarna stemmen zij, en met meerderheid van stemmen wordt een beslissing genomen over wat er met de meubels en de decoratie gaat gebeuren, wat zeker ook niet slecht is. Maar wanneer het moment is aangebroken om te praten over management en bedrijfsvoering, en er wordt voorgesteld hierover te stemmen, valt er een doodse stilte... en ogenblikkelijk wordt de democratie opgeschort, omdat we in feite in het rijk van de bijzaken zijn. En van de 'openbare aanklagers' van het Systeem kunnen we niet veel anders verwachten. Plotseling neemt een of andere journalist die rol op zich, en maakt bijvoorbeeld de voorkeur die iemand van ons heeft voor een bepaald soort eten verdacht, of hij eist "betrokkenheid" en een "mening" in brandende kwesties betreffende sport, astrologie of de catechismus. Natuurlijk ontbreekt het nooit aan een of andere grove beschuldiging, waarop wij verondersteld worden een antwoord te geven, en er is geen gebrek aan het ensceneren van contexten, het gebruik van woorden met dubbele betekenissen en het manipuleren van tegenstrijdige beelden. Het is goed om er nog eens bij stil te staan dat degenen die voor een bepaalde partij hebben gekozen die lijnrecht tegenover de onze staat, er recht op hebben dat wij hen uitleggen waarom zij niet over ons kunnen oordelen en waarom wij daarentegen wel het volste recht hebben om over hén te oordelen. Zij moeten weten dat zij degenen zijn die hun standpunten moeten verdedigen tegen onze bedenkingen. Of wij dit ook werkelijk kunnen, hangt natuurlijk af van de omstandigheden en van de individuele vaardigheden van de tegenstanders, maar het blijft frustrerend om te zien hoe mensen, die al het recht van de wereld hebben om initiatieven te nemen, het hoofd buigen tegenover zoveel inconsistentie. Het is ook aandoenlijk om te zien hoe sommige leiders op de televisie hun spitsvondigheidjes debiteren en als getrainde beren dansen met de presentatrice van het programma, of zich onderwerpen aan allerlei getreiter om maar op de voorgrond te kunnen zijn. Maar terwijl ze naar deze prachtige voorbeelden zitten te kijken, kunnen veel goed bedoelende mensen toch niet bevatten in welke mate de boodschappen die zij voorgeschoteld krijgen, vervormd of vervangen zijn tegen de tijd dat de massamedia deze tenslotte vrijgeven voor het grote publiek. Al deze commentaren accentueren bepaalde facetten van het rijk van de bijzaken die de aandacht afleiden van de echt belangrijke thema's, met als resultaat dat het publiek misleidende informatie krijgt, terwijl wordt beweerd dat ze goed moeten worden geïnformeerd. Vreemd genoeg lopen ook veel progressieve mensen in deze val,

zonder dat ze goed begrijpen hoe het komt dat deze ogenschijnlijke overvloed aan nieuws hen in de praktijk toch in verwarring achterlaat. Wij kunnen tenslotte nu niet in het kamp van onze tegenstanders bepaalde standpunten laten verkommeren die wij eigenlijk behoren te verdedigen. Iedereen kan onze standpunten uiteindelijk wel terugbrengen tot banaliteiten, alleen al door te zeggen dat zij ook, laten we zeggen, "humanist" zijn omdat ze zich om de mensheid bekommeren, of dat ze "geweldloos" zijn, omdat ze tegen oorlog zijn, dat ze tegen discriminatie zijn, omdat ze een vriend hebben die neger of communist is, dat ze voor het milieu zijn, omdat ze vinden dat zeehondjes en bomen beschermd moeten worden. Maar als deze mensen onder druk worden gezet, zijn ze niet in staat om werkelijk te staan achter de dingen die zij zeggen, en zij zullen hun ware gezicht laten zien dat anti humanistisch, gewelddadig, discriminerend en roofzuchtig is.

Deze commentaren over enkele uitdrukkingsvormen van het rijk van de bijzaken voegen op zichzelf niets nieuws toe, maar het is toch de moeite waard om van tijd tot tijd de naïeve militanten te waarschuwen, die in hun pogingen om hun ideeën over te dragen, nog steeds niet in de gaten hebben hoe vreemd dit rijk van de bijzaken, waarin zij opgesloten zitten, eigenlijk in elkaar zit.

Ik hoop dat jullie mij het ongemakkelijke gevoel kunnen vergeven wat jullie zeker hebben gevoeld bij het lezen van een brief die wellicht zo weinig aansluit bij jullie eigen problemen en interesses. Ik vertrouw erop dat we ons in de volgende brief weer kunnen wijden aan plezieriger zaken.

Met een hartelijke groet,

Silo. 04/06/92.

Brief 6.

Beste vrienden,

Nogal wat lezers hebben gereageerd op wat ik in mijn brieven heb gezegd en hebben mij gevraagd om betere definities voor sociaal en politiek handelen en wat de vooruitzichten zijn om de huidige situatie te kunnen veranderen.
Ik zou eenvoudigweg kunnen herhalen wat ik aan het begin van de eerste brief heb gezegd: "Sedert enige tijd ontvang ik brieven uit diverse landen waarin mij wordt gevraagd uitleg te geven omtrent thema's die in mijn boeken voorkomen. Over het algemeen wordt opheldering gevraagd over concrete kwesties zoals geweld, politiek, economie, ecologie, persoonlijke en interpersoonlijke relaties. Er bestaat ongerustheid over vele uiteenlopende zaken en het is duidelijk dat de antwoorden moeten komen van de specialisten op deze gebieden, en een specialist ben ik uiteraard niet."
Hoewel ik in latere brieven nader op deze thema's ben ingegaan, ben ik er kennelijk toch niet in geslaagd om een bevredigend antwoord te geven op deze vragen. Maar dit heeft mij in een netelige positie gebracht, want hoe kan ik nu in een geschrift dat de lengte en de aard heeft van een brief, een antwoord geven op kwesties die een zo grote reikwijdte hebben?

Zoals we allemaal weten, neem ik deel in een opiniestroming, in een beweging die gedurende drie decennia ontelbare instituties heeft doen ontstaan, en die alle mogelijke onrecht en dictaturen heeft getrotseerd, met name misleidende informatie, laster en opzettelijk stilzwijgen. Maar ondanks alle moeilijkheden heeft deze beweging zich over de wereld verspreid en daarbij haar economische en ideologische onafhankelijkheid weten te behouden. Als zij was gezwicht voor opportunisme en zich had ingelaten met de gebruikelijke verachtelijke korte-termijn-speculaties, had zij ongetwijfeld erkenning en publiciteit gekregen. Maar dit zou uiteindelijk alleen maar de triomf van het absurde hebben bezegeld, én de overwinning van alles waartegen men zo hard had gestreden. In de geschiedenis van onze beweging is veel bloed gevloeid, en er is sprake geweest van gevangenname, deportaties en obstakels van alle mogelijke aard. Wij mogen dit absoluut nooit vergeten. Onze beweging heeft zich altijd schatplichtig gevoeld aan het historisch humanisme dat zozeer de nadruk heeft gelegd op de vrijheid van het geweten in de strijd tegen elk obscurantisme en op de verdediging van de hoogste menselijke waarden. Maar onze beweging heeft ook voldoende werken en studies geproduceerd om antwoord te geven in een tijdperk waarin de crisis in een stroomversnelling is geraakt. En op die werken en studies zal ik mij moeten beroepen om, binnen de begrenzing van een brief, de fundamentele thema’s en voorstellen van hedendaagse humanisten uiteen te zetten.

Document van de Humanistische Beweging.

Humanisten zijn vrouwen en mannen van deze eeuw, van deze tijd. Zij erkennen antecedenten van het historisch humanisme, en vinden hun inspiratie in de bijdragen van vele verschillende culturen, en niet alleen die welke op dit moment een centrale plaats innemen. Zij zijn bovendien mannen en vrouwen die deze eeuw en dit milennium achter zich laten en zich projecteren naar een nieuwe wereld.

Humanisten voelen dat zij een lange geschiedenis hebben en dat hun toekomst nog veel langer zal zijn. Zij denken in de toekomst, strijdend voor het overwinnen van de huidige algemene crisis. Zij zijn optimisten, geloven in de vrijheid en in de sociale vooruitgang.

Humanisten zijn internationalisten, zij streven naar een universele menselijke natie. Hoewel zij de wereld waarin zij leven beschouwen als één groot geheel, handelen zij in hun eigen directe leefomgeving. Zij streven niet naar een uniforme

wereld, maar naar een wereld vol verscheidenheid: divers in etnische groepen, talen en gewoontes; divers in lokale, regionale en autonome gebieden; divers in ideeën en aspiraties; divers in levensovertuigingen, zowel atheïstisch als religieus; divers in werk; divers in creativiteit.

Humanisten willen geen bazen, geen machthebbers en geen leiders, en ze voelen zich geen vertegenwoordigers noch leiders van wie dan ook. Humanisten willen geen gecentraliseerde Staat en ook geen Parastaat die hiervoor in de plaats komt. Humanisten willen geen politielegers en ook geen gewapende bendes die daarvoor in de plaats komen.

Maar er is een muur opgetrokken tussen de humanistische aspiraties en de realiteiten van de wereld van vandaag, en de tijd is nu aangebroken om die muur te slechten. Hiervoor is het noodzakelijk dat alle humanisten van de wereld zich verenigen.

I. Het wereldkapitaal.

Hier is de grote universele waarheid: geld is alles. Geld is regering, is wet, is macht. Het is, in wezen, het bestaan, maar meer nog is het de Kunst, de Filosofie en de Religie. Zonder geld doen we niets, zonder geld kunnen we niets. Er bestaan geen persoonlijke relaties zonder geld. Er is geen intimiteit zonder geld en zelfs kalme eenzaamheid is afhankelijk van geld.

Maar we hebben een tegenstrijdige relatie met deze "universele waarheid". De meeste mensen willen deze stand van zaken niet. Dus staan we tegenover de tirannie van het geld. Een tirannie die niet abstract is, want hij heeft een naam, vertegenwoordigers, uitvoerders en vaste procedures.

We hebben niet langer te maken met feodale economieën of nationale industrieën, en zelfs niet met de belangen van regionale groepen. De kwestie is nu hoe deze nog bestaande historische vormen zich aanpassen aan wat wordt gedicteerd door het internationale financiële kapitaal. Een speculatief kapitaal dat zich wereldwijd gaandeweg in steeds minder handen concentreert, totdat zelfs de nationale Staat afhankelijk is van kredieten en leningen om te kunnen overleven. Allen bedelen om investeringen en geven garanties zodat de bank het laatste woord heeft in wat uiteindelijk wordt besloten. De tijd komt snel naderbij dat niet alleen de bedrijven zelf, maar ook de rurale gebieden en de steden, het onbetwiste eigendom zullen zijn van het bankwezen. De tijd van de parastaat is in aantocht, een tijd waarin de oude orde vernietigd moet worden.

Tegelijkertijd verdwijnt de traditionele solidariteit. Waar wij in feite mee worden geconfronteerd is de desintegratie van het sociale weefsel, en daarvoor in de plaats zijn er miljoenen mensen gekomen die niet meer echt met elkaar in contact zijn en onverschillig tegenover elkaar staan ondanks de gemeenschappelijke noden waaronder zij te lijden hebben. Het grootkapitaal heeft, door zijn controle over de produktiemiddelen, niet alleen onze objectiviteit in zijn macht, maar ook, door de controle over de communicatie- en informatiemedia, onze subjectiviteit. En onder die omstandigheden kan het naar hartelust beschikken over de materiële en sociale rijkdommen, en kan het de natuur onherstelbare schade toebrengen en geleidelijk aan de mens steeds meer naar de achtergrond schuiven. Daarvoor is de technologie ruimschoots voorhanden. En net zoals het bedrijven en staten heeft uitgehold, heeft het ook de Wetenschap ontdaan van zijn betekenis door deze te reduceren tot technologieën die armoede, destructie en werkeloosheid genereren.

Humanisten hoeven niet met een overdaad aan argumenten hun betoog te onderbouwen dat de wereld momenteel over voldoende technologische kennis beschikt om binnen korte tijd de problemen betreffende volledige werkgelegenheid, voedsel, gezondheidszorg, huisvesting en onderwijs, die in grote delen van de wereld voorkomen, op te lossen. Als deze mogelijkheid niet wordt gerealiseerd, komt dat simpelweg doordat dit wordt tegengehouden door de monsterlijke speculatie van het grootkapitaal.

Het grootkapitaal heeft de fase van de markteconomie al uitgeput en is begonnen de samenleving zodanig te disciplineren dat zij de chaos accepteert die het grootkapitaal zelf heeft geproduceerd. Tegenover deze groeiende redeloosheid zijn het

echter niet de stemmen van de rede die zich in dialectische oppositie verheffen, maar juist de meest obscure uitingen van racisme, fundamentalisme en fanatisme. En als hele gebieden en gemeenschappen in toenemende mate gestuurd gaan worden door dit nieuwe irrationalisme, dan wordt voor de progressieve krachten de marge om te handelen met de dag kleiner. Anderzijds zijn miljoenen werknemers zich er al bewust van geworden dat de onwerkelijkheden van het statisch centralisme net zo'n schijnvertoning is als de kapitalistische democratie. En net zoals de arbeiders in opstand komen tegen de corrupte top van de vakbond, plaatsen de burgers vraagtekens bij partijen en regeringen. Maar het is nodig deze fenomenen in een constructieve richting te sturen, want anders zullen het spontane protesten blijven die nergens toe leiden. Het is noodzakelijk om in de bevolking de discussie op gang te brengen over de fundamentele thema's van de productiefactoren.

Voor de humanisten bestaan werk en kapitaal als productiefactoren, en apart daarvan zijn er de speculatie en woekerpraktijken. In de huidige situatie strijden de humanisten om de absurde relatie die tussen deze factoren heeft bestaan, totaal te veranderen. Tot nu toe was het zo dat het kapitaal de winst kreeg en de werknemer het salaris, een onevenwichtigheid die werd gerechtvaardigd met het argument dat investeren een "risico" inhoudt... alsof niet elke arbeider zijn heden en zijn toekomst riskeert in de schommelingen van werkloosheid en crisis. Maar daarnaast zijn het management en de besluitvorming in de leiding van ieder bedrijf in het geding. De winsten die niet opzij gezet worden voor herinvestering in het bedrijf, of die niet bestemd zijn voor uitbreiding of diversificatie, worden in toenemende mate gebruikt voor financiële speculatie, net zoals de winsten die niet worden gebruikt om nieuwe arbeidsplaatsen creëeren. Daarom moet de strijd van de arbeiders erop gericht zijn het kapitaal een maximaal productief rendement af te dwingen. Maar dit zal slechts toegepast kunnen worden wanneer het management en de leiding door beide partijen gedeeld worden. Hoe kunnen anders massale ontslagen, bedrijfssluitingen en verlies van hele bedrijfstakken voorkomen worden? De grootste schade komt voort uit onderinvesteringen, frauduleuze faillissementen, gedwongen schuldenlast en kapitaal-vlucht, en niet uit winsten die verkregen kunnen worden door de productiviteit te verhogen. En als ook maar iemand zou aandringen op inbeslagname van de productiemiddelen door de arbeiders, in navolging van de voorbeelden uit de 19e eeuw, zou hij ook eens rekening moeten houden met het recente mislukken van het werkelijke socialisme.

Wat betreft het argument dat het strak inperken van het kapitaal, net zoals met het werk is gebeurd, er alleen maar toe leidt dat de kapitaalvlucht naar gunstiger oorden alleen nog maar toeneemt, moet benadrukt worden dat dit niet veel langer zo door zal gaan, omdat de irrationaliteit van het huidige schema leidt tot verzadiging en een wereldwijde crisis. Maar bovendien negeert dit argument, los van het feit dat het een radicale immoraliteit omarmt, het historische proces waarbij het kapitaal gestaag wordt overgeheveld naar de bank, met als resultaat dat de ondernemer zelf gereduceerd wordt tot ambtenaaar zonder beslissingsbevoegdheid binnen een keten waarin de schijn van autonomie wordt opgehouden. Maar naarmate de recessie heviger wordt, zal datzelfde bedrijfsleven deze punten serieuzer onder ogen gaan zien.

Humanisten voelen niet alleen de noodzaak om te werken aan kwesties als werkgelegenheid, maar ook op politiek terrein om te voorkomen dat de Staat verwordt tot een instrument van het internationale financieringskapitaal, en om te bereiken dat een rechtvaardiger relatie tot stand wordt gebracht tussen de diverse productiefaktoren en om de samenleving de haar ontnomen autonomie terug te geven.

II. Formele democratie versus werkelijke democratie.

Het bouwwerk van de democratie is behoorlijk in verval geraakt doordat haar fundamenten: scheiding van machten, vertegenwoordiging, en respect voor minderheden, zijn ondermijnd.

De theoretische scheiding van machten is onzin. Een kleine speurtocht in de praktijk naar oorsprong en samenstelling van de verschillende soorten macht is voldoende om de innige relaties die hiertussen bestaan aan het licht te brengen. En

het zou ook niet anders kunnen zijn, want ze maken allemaal deel uit van eenzelfde systeem. Overal zien we dat de crises van overheersing van de ene afdeling over de ander, van functies die opgeslokt worden, van corruptie en fraude, overeenkomen met de globale overkoepelende economische en politieke situatie van een bepaald land.

Wat betreft de vertegenwoordiging, hebben mensen vanaf het moment dat het universele kiesrecht werd uitgebreid, gedacht dat er maar één enkele handeling bestond tussen de verkiezing van hun vertegenwoordigers en de beëindiging van hun mandaat. Maar naarmate de tijd verstreek, zijn ze duidelijk gaan inzien dat er in feite twee handelingen zijn: de eerste waarbij velen weinigen kiezen, en de tweede waarbij die weinigen de velen verraden door belangen te vertegenwoordigen die niets te maken hebben met het verkregen mandaat. En dit kwaad wordt al uitgebroed in de kern van de politieke partijen, die gereduceerd zijn tot weinig meer dan een handvol leiders die volledig het contact kwijt zijn met de behoeftes van het volk. Via het partijapparaat financieren machtige belangen de kandidaten en zij schrijven voor welk beleid door hen moet worden gevoerd. Dit alles wijst op een diepgaande crisis aangaande begrip en verwezenlijking van de vertegenwoordiging.

Humanisten strijden om de praktijk van de vertegenwoordiging te veranderen, waarbij zij het grootste belang hechten aan volksraadpleging door middel van referenda, plebiscieten en rechtstreekse verkiezingen van de kandidaten. In veel landen bestaan immers nog steeds wetten die onafhankelijke kandidaten ondergeschikt maken aan politieke partijen, of meer nog aan politiek gekonkel en financiële restricties, en hen zo belemmeren zich vrij aan de wil van het volk te presenteren. Iedere Grondwet of wet die in strijd is met het volle vermogen van burgers om te kiezen of gekozen te worden, spot met de werkelijke democratie, die immers staat boven iedere juridische regelgeving. En om ervoor te zorgen dat de kansen voor iedereen gelijk zijn, moeten de nieuwsmedia zich gedurende verkiezingsperiodes ten dienste stellen van het volk, en zij moeten alle kandidaten precies dezelfde kansen geven om hun plannen aan het volk te presenteren. Anderzijds moeten er ook wetten komen over politieke verantwoordelijkheid, waarmee een ieder die niet nakomt wat hij aan zijn kiezers heeft beloofd, riskeert te worden berispt, uit zijn functie te worden gezet, of politiek berecht te worden. Want het huidige alternatief, waarbij personen of partijen die hun verkiezingsbeloftes niet nakomen het risico lopen om bij eventuele volgende verkiezingen verslagen te worden, vormt in de praktijk absoluut geen belemmering voor handeling twee van de politici: het verraden van de personen die zij zeggen te vertegenwoordigen. En wat betreft de rechtstreekste raadpleging van het volk over de meest urgente kwesties, komen er iedere dag meer mogelijkheden dank zij de nieuwste technologieën. Het is niet de bedoeling om hiermee gemanipuleerde enquetes en opinieonderzoeken de voorrang te geven, maar juist om werkelijke participatie en direct stemmen met behulp van geavanceerde electronische en computer apparatuur te vergemakkelijken.

In een werkelijke democratie moeten ook minderheden de garanties krijgen die aansluiten bij hun recht op vertegenwoordiging, en geen enkele maatregel die nodig is om hun integratie en ontwikkeling te bevorderen, mag achterwege blijven. Op dit moment smeken de door vreemdelingenhaat en discriminatie geplaagde minderheden om erkenning, en het is de verantwoordelijkheid van de humanisten om dit thema voorrang te geven en om op alle fronten de strijd te voeren tot het neofascisme - openlijk zowel als verhuld - is overwonnen. Kortom, strijden voor de rechten van minderheden is strijden voor de rechten van alle mensen.

Maar onder druk van de gecentraliseerde Staat, die vandaag niets anders is dan een ongevoelig instrument in de handen van het grootkapitaal, worden in het conglomeraat van een land hele provincies, streken of autonome gebieden onderworpen aan dezelfde soort discriminatie als de minderheden. Maar hieraan moet een einde worden gemaakt door de aanzet tot een federatieve organisatievorm, waarbij de werkelijke politieke macht weer terugkeert in de handen van deze historische en culturele instanties.

Kortom, door de hoogste prioriteit te geven aan de thema's van kapitaal en werk, de thema’s van de werkelijke democratie, en de doelen van decentralisatie van het staatsapparaat, wordt de politieke strijd op de weg gezet naar de schepping van een nieuw soort samenleving. Een flexibele samenleving die constant verandert, in

harmonie met de dynamische behoeften van de volken die dag na dag meer verstikt raken door de afhankelijkheid.

III. De Humanistische Stellingname.

De aktie van de Humanisten is niet geïnspireerd op hoogdravende theorieën over God, de Natuur, de Samenleving of de Geschiedenis. Zij gaat uit van de levensbehoeften, die in eerste instantie bestaan uit het verwijderen van pijn en het naderbij brengen van plezier. Maar het menselijk leven voegt aan die behoeftes haar toekomstverwachtingen toe, gebaseerd op de ervaring uit het verleden en de intentie om de huidige situatie te verbeteren. De ervaring van het menselijk leven is niet simpelweg het produkt van natuurlijke en fysiologische selecties en cumulaties, zoals bij alle soorten het geval is, maar sociale ervaring en persoonlijke ervaring, die erop zijn gericht om pijn in het heden te overwinnen en in de toekomst te vermijden. Haar werk, gecumuleerd in sociale producties, wordt van generatie op generatie doorgegeven en getransformeerd in een voortdurende strijd om natuurlijke voorwaarden te verbeteren, zelfs die van het eigen lichaam. Daarom moet de mens gedefinieerd worden als een historisch wezen, die door zijn sociale handelwijze in staat is om de wereld en zijn eigen natuur te veranderen. En telkens als een individu of een groep mensen hun wil gewelddadig opleggen aan anderen, slagen zij erin de geschiedenis stop te zetten door hun slachtoffers in "natuurlijke" objecten te veranderen. De natuur kent geen intenties, dus als de vrijheid en de intenties van anderen worden ontkend, worden zij veranderd in natuurlijke objecten, in gebruiksvoorwerpen.

Voor de vooruitgang van de mensheid, in langzaam opgaande lijn, is het nodig de natuur en de samenleving te veranderen, door de gewelddadige dierlijke toeëigening te elimineren die enige mensen toepassen op anderen. Als dit gebeurt, zullen we overgaan van de prehistorie naar een volwaardige menselijke geschiedenis. In de tussentijd kunnen we géén andere centrale waarde als uitgangspunt nemen dan die van de mens volwaardig in zijn realiseringen en in zijn vrijheid. Daarom verkondigen humanisten: "Niets boven de mens en geen enkel mens onder een ander mens". Door God, de Staat, het Geld of enig ander instituut tot centrale waarde te maken, wordt de mens ondergeschikt gemaakt en worden de voorwaarden gecreëerd voor latere overheersing of opoffering van de mens. Humanisten zijn heel duidelijk op dit punt. Humanisten zijn atheïsten of gelovigen, maar hun atheïsme of geloof vormt niet het uitgangspunt om hun visie op de wereld en hun daden te onderbouwen. Zij gaan uit van de mens en zijn directe behoeften. En als zij in hun strijd voor een betere wereld een intentie menen te ontdekken die de Geschiedenis in een progressieve richting voortstuwt, stellen zij dat geloof of die ontdekking in dienst van de mens.

Humanisten stellen de fundamentele vraag: weten of men wil leven en besluiten onder welke voorwaarden men dat doet.

Alle vormen van fysiek, economisch, racistisch, religieus, seksueel en ideologisch geweld, die zijn toegepast om de vooruitgang van de mens te blokkeren, zijn weerzinwekkend voor humanisten. Alle vormen van openlijke of latente discriminatie worden door humanisten openlijk veroordeeld.

Humanisten zijn niet gewelddadig, maar bovenal zijn zij geen lafaards en omdat hun daden betekenis hebben, zijn zij niet bang om geweld het hoofd te bieden. Humanisten verbinden hun persoonlijke leven met het maatschappelijke leven. Zij stellen geen valse tegenstrijdigheden aan de orde en daarin wortelt hun coherentie.

Met deze thema's is een duidelijke scheidslijn getrokken tussen het Humanisme en het Antihumanisme. Het Humanisme stelt werk boven grootkapitaal, werkelijke democratie boven formele democratie, decentralisatie boven centralisatie, antidiscriminatie boven discriminatie, vrijheid boven onderdrukking, en de zin van het leven boven berusting, medeplichtigheid en absurditeit.

Omdat Humanisme is gebaseerd op vrijheid van keuze, biedt het de enige geldige ethiek van dit moment. Omdat Humanisme gelooft in intentie en vrijheid, maakt het onderscheid tussen vergissing en kwade trouw, tussen degene die zich vergist en de verrader.

IV. Van naïef humanisme naar bewust humanisme.

Aan de basis van de samenleving, op de plaatsen waar werknemers wonen en werken, moet het humanisme dat wat nu nog simpele protesten zijn, omzetten in een bewuste kracht die zich richt op de verandering van de economische structuren.

De strijd van bezielde leden van vakbondsorganisaties en progressieve politieke partijen zal steeds coherenter worden naarmate zij de top van de organisaties waartoe zij behoren, weten te veranderen door hun organisaties een nieuwe oriëntatie te geven die, boven de korte-termijn-eisen, de allerhoogste prioriteit geeft aan de fundamentele standpunten die door het Humanisme uitgedragen worden.

Grote groepen studenten en docenten, die gewoonlijk al gevoelig zijn voor onrecht, zullen zich steeds bewuster worden van hun wil tot verandering naarmate de algehele crisis van het systeem hen directer raakt. En natuurlijk zijn de mensen van de Pers die in contact zijn met de dagelijkse tragedie, nu in de gelegenheid om in humanistische richting te werken, net zoals bepaalde intellectuelen wiens producties strijdig zijn met de richtlijnen die door dit onmenselijke systeem gepropageerd worden.

Uitgaande van zoveel menselijk leed, zijn er vele houdingen die uitnodigen tot de belangeloze daad ten gunste van de bezitlozen of gediscrimineerden. Verenigingen, vrijwilligersgroepen en belangrijke delen van de bevolking komen bij gelegenheid in actie om hun positieve bijdrage te leveren. En ongetwijfeld bestaat een van hun bijdragen uit het produceren van veroordelingen inzake deze problemen. Dergelijke groepen zijn bij hun acties echter niet gefocust op het veranderen van de onderliggende structuren die de basis vormen van het kwaad. Deze houdingen dienen eerder beschouwd te worden als Humanitaire inspanningen dan als daden van een bewust Humanisme. Maar in die houdingen komen reeds protestvormen en akties voor die ontvankelijk zijn om verder uitgediept en uitgebreid te worden.

V. Het Antihumanistische Gebied.

Naarmate de door het grootkapitaal gemobiliseerde krachten de volken meer en meer dreigen te verstikken, komen incoherente houdingen naar boven, die aan kracht winnen door dat onbehagen uit te buiten en het te richten op valse schuldigen. Aan de basis van al deze vormen van neofascisme ligt een diepgaande ontkenning van de menselijke waarden. Vergelijkbaar hiermee is de afwijkende mening van bepaalde ecologische stromingen, die de natuur belangrijker achten dan de mens. Zij stellen niet dat de ecologische ramp een ramp is juist omdat hij de mensheid in gevaar brengt, maar omdat de mens een aanslag heeft gepleegd op de natuur. Volgens sommige van deze stromingen is de mens besmet en besmet hij daarom de natuur. Voor hen zou het beter zijn geweest als de medische wetenschap niet zo veel succes had geboekt in haar strijd tegen ziekten en bij het verlengen van het menselijk leven. "Eerst de aarde" roepen ze hysterisch, wat ons doet denken aan de leuzen van het nazisme. Vandaar is het maar een kleine stap naar de discriminatie van vervuilende culturen, van buitenlanders die bevuilen en verontreinigen. Deze stromingen worden ook verwezen naar het anti humanisme, omdat zij in wezen de mens verachten. Hun mentoren verachten zichzelf, wat weerspiegeld wordt in de nihilistische en suïcidale tendensen die momenteel zozeer in de mode zijn.

Er is in onze samenleving echter een grote groep oplettende mensen die ook aanhangers zijn van de milieutheorie, omdat ze de ernst inzien van het probleem dat daarmee aan de kaak worden gesteld. Maar als deze milieutheorie het humanistische karakter aanneemt wat ermee overeen komt, zal het de strijd richten op diegenen die de aanstichters zijn geweest van deze ramp: het grootkapitaal en de keten van destructieve industrieën en bedrijven, die zo nauw verweven zijn met het militair-industriële complex. En alvorens zich te bekommeren om de zeehondjes, zal het zich bezighouden met de honger, de overbevolking, de kindersterfte, ziektes en het ontbreken van minimale sanitaire voorzieningen en huisvesting in grote delen van de wereld. En het zal de nadruk leggen op werkloosheid, uitbuiting, racisme, discriminatie en intolerantie in een wereld die in technologisch opzicht zo geavanceerd is, maar die tegelijkertijd zulke enorme ecologische verstoringen teweeg brengt omwille van haar irrationele groei.

Het is niet nodig om te veel bespiegelingen te wijden aan hoe rechts functioneert als politiek instrument van het antihumanisme. In hen bereikt kwade trouw soms zulke extremen, dat sommige exponenten zich met enige regelmaat presenteren als vertegenwoordigers van het "Humanisme". En hier heeft het ook niet ontbroken aan listige papen, die gepretendeerd hebben te theoretiseren over de basis van een belachelijk "Theocentrisch Humanisme" (?). Die mensen, die godsdienstoorlogen en inquisities hebben uitgevonden, en die de scherprechters waren van de grondleggers van het westerse humanisme, hebben zich nu de deugden van hun slachtoffers toegeëigend. Zij zijn zelfs zo ver gegaan die historische humanisten "hun dwalingen te vergeven". Zo schaamteloos zijn zij te werk gegaan in hun semantisch banditisme dat deze vertegenwoordigers van het antihumanisme zelfs gepoogd hebben zich te omhullen met de naam "humanisten".

Het is een onmogelijke opgave een inventaris te maken van alle middelen, instrumenten, vormen en uitdrukkingen waarover het Antihumanisme beschikt. Maar het ophelderen van enkele van hun meest slinkse praktijken zal er al toe bijdragen dat veel spontane of naïeve humanisten hun opvattingen en de betekenis van hun sociale praktijk gaan herzien.

VI. Humanistische Actiefronten.

Met het doel een sociale beweging te worden die kan steunen op een brede basis, organiseert het Humanisme actiefronten op de werkplek, in woonwijken, binnen de vakbonden, en op politiek en cultureel niveau. Door zo te werk te gaan, schept het de voorwaarden voor de vele progressieve krachten, groepen en individuen om zich aan te sluiten zonder hun eigen identiteit of kenmerken te verliezen. Een dergelijke beweging heeft tot doel de bundeling te stimuleren van die krachten die in toenemende mate invloed kunnen uitoefenen op brede lagen van de bevolking en zodoende met hun actie richting geven aan de sociale verandering.

Humanisten zijn niet naïef en ook niet dol op verklaringen die thuis horen in romantische tijdperken. In dat opzicht beschouwen zij hun voorstellen zeker niet als de meest geavanceerde uiting van het sociale bewustzijn, en ook denken zij niet aan hun organisatie als iets wat onbespreekbaar zou zijn. Humanisten pretenderen niet de vertegenwoordigers van de meerderheid te zijn. Humanisten handelen simpelweg in overeenstemming met wat naar hun oordeel juister is, en zij richten zich daarbij op de veranderingen waarvan zij geloven dat die het meest geschikt zijn en ook mogelijk in deze tijd waarin zij moeten leven.

Ik vertrouw erop dat wij in de volgende brief weer verder kunnen gaan met andere onderwerpen.

Met een hartelijke groet,

Silo.
05/04/93.

Brief 7.

Beste vrienden,

In deze brief gaan we het hebben over de sociale revolutie. Maar hoe is dat mogelijk als bepaalde weldenkende mensen ons hebben uitgelegd dat het woord "revolutie" in onbruik is geraakt na het mislukken van het "werkelijke socialisme"? Wellicht hebben zij altijd in hun achterhoofd geloofd dat alle revoluties van voor 1917 alleen maar voorbereidingen waren voor de "echte" revolutie. En het is duidelijk dat als de "echte" revolutie mislukt is, men het verder niet heeft over dit onderwerp. Zoals te doen gebruikelijk, oefenen deze weldenkende mensen een ideologische censuur uit, en kennen ze zichzelf het voorrecht toe om aan bepaalde woorden en modes het burgerrecht al dan niet toe te kennen. De standpunten van deze ambtenaren van de geest (of liever gezegd, van de communicatiemedia) blijven lijnrecht tegenover die van ons staan: eerst dachten zij dat het Sovjetblok voor eeuwig was, en nu zien zij de overwinning van het kapitalisme als een onwankelbare realiteit. Zij gingen ervan uit dat de essentie van een revolutie bestond uit bloed vergieten, tegen een onvermijdelijke achtergrond van wapperende banieren, protestmarsen, grote gebaren en verhitte redevoeringen. De filmkunst en de mode van Pierre Cardin waren altijd aanwezig in het landschap waarin zij zijn gevormd. Nu bijvoorbeeld, wanneer zij aan de Islam denken, denken zij aan een vrouwelijke mode die hen verontrust en als zij het over Japan hebben, zijn zij amper over de economische aanpak begonnen, of zij winden zich alweer op over het feit dat de kimono nooit helemaal voorgoed verdwenen is. Als zij als kind gevoed zijn met films en boeken over zeerovers, voelden zij zich later aangetrokken tot Katmandu, vakanties op eilanden, milieubescherming en "natuurlijke" mode; maar als zij daarentegen westerns en actiefilms hebben verslonden, hebben zij later de vooruitgang gezien in termen van een concurrentiestrijd of de revolutie in termen van buskruit.

Wij zijn ondergedompeld in een wereld die vol is met codes van massacommunicatie en waarin de opiniemakers ons hun boodschap dwingend opleggen via kranten, tijdschriften, radio en televisie; een wereld waarin schrijvers met een beperkte intelligentie bepalen welke thema's besproken gaan worden; een wereld waarin verstandige mensen ons informeren en opheldering verschaffen over hoe de huidige wereld in elkaar zit? Dagelijks verzamelt de club van mensen die hun mening mogen geven zich voor de camera's. En daar geven de psycholoog, de socioloog, de politicoloog, de modeontwerper, de journalist die Kadhafi heeft geïnterviewd en de onvermijdelijke astroloog elkaar om beurten beschaafd het woord. Daarna roepen ze allemaal als uit één mond: "Revolutie?, dat is volledig passé!" Kortom, de publieke opinie (d.w.z. de mening die openbaar gemaakt wordt) houdt vol dat alles, ondanks een paar tegenslagen, de goede kant opgaat, en zij verklaart bovendien dat de revolutie ter ziele is.

Maar wat is dat voor een verzameling goed geformuleerde ideeën die gepresenteerd is om het revolutionaire proces in de huidige wereld in diskrediet te brengen? Het zijn alleen maar meningen die thuishoren in een oppervlakkig praatprogramma. Het ontbreekt aan krachtige ideeën die het waard zijn om uiterst serieus en zorgvuldig bediscussieerd te worden. Laten we daarom maar meteen enkele belangrijke kwesties aanpakken.

1. Destructieve chaos of revolutie.

In deze reeks brieven hebben we een aantal commentaren gegeven met betrekking tot de algemene situatie waarin wij leven. Deze beschrijvingen vormen de aanleiding voor het volgende dilemma: of we laten ons mee sleuren door een tendens die steeds absurder en destructiever is, of we geven de gebeurtenissen een andere richting. Aan deze formulering ligt de dialectiek ten grondslag van vrijheid versus determinisme, het menselijke zoeken naar keuzen en betrokkenheid versus de acceptatie van mechanische processen die uitmonden in een onmenselijk einde. Onmenselijk is de voortgaande concentratie van het grootkapitaal tot zijn wereldwijde ineenstorting, en onmenselijk het resultaat: een wereld geschokt door honger, vluchtelingen, eindeloze oorlogen en gevechten, dagelijkse onzekerheden, algehele willekeur, chaos, onrecht, het inperken van vrijheden en de triomf van allerlei nieuwe vormen van obscurantisme. Onmenselijk ook zou het zijn om dezelfde cyclus nogmaals te moeten doorlopen tot er weer een nieuwe beschaving opkomt, die vervolgens opnieuw dezelfde domme fouten maakt in het grote raderwerk van de geschiedenis... als dat tenminste nog mogelijk is na de ineenstorting van deze eerste planetaire beschaving die, voor het moment, zich juist begint te conformeren. Maar in deze lange geschiedenis is ieders persoonlijke leven en ook dat van iedere generatie zo kort en zo direct dat elk individu de grotere, algemene bestemming van allen beschouwt als een uitbreiding van zijn persoonlijke bestemming, in plaats van zijn eigen persoonlijke bestemming te zien als een bijzonder geval van een veel grotere, algemene bestemming. Op die manier is dat wat iedere persoon vandaag doormaakt, veel overtuigender dan dat wat hij of z'n kinderen morgen zullen doormaken. En voor miljoenen mensen is de situatie uiteraard al zo nijpend geworden, dat er voor hen geen horizon meer is die hen de ruimte laat om na te denken over een hypothetische toekomst die misschien zou kunnen komen. Juist op dit ogenblik is er veel te veel tragiek, maar dat is dan ook meer dan genoeg reden om te strijden voor een diepgaande verandering van deze situatie. Waarom hebben we het dan over morgen als de noden van vandaag zo enorm groot zijn? Simpelweg omdat het beeld van de toekomst meer en meer gemanipuleerd wordt en wij worden aangespoord de huidige situatie te verdragen alsof het een onbetekenende en alleszins draaglijke crisis betreft. "Aan iedere economische aanpassing - zo redeneren zij - hangt een sociaal prijskaartje". "Het is spijtig - zo zeggen zij - dat jullie het nu zo zwaar moeten hebben opdat wij het in de toekomst allemaal goed hebben". " Was er vroeger - zo vragen zij - soms ook zo veel technologische kennis en medische zorg als nu in de rijke landen?" "Jullie beurt - zo verzekeren zij - zal zeker ook komen!"

En terwijl wij zo aan het lijntje worden gehouden, gaan degenen die vooruitgang voor allen in het vooruitzicht hebben gesteld, verder met het verbreden van de kloof die de in welvaart levende minderheid scheidt van de overgrote meerderheid die lijdt onder steeds grotere wandaden. Deze sociale orde houdt ons gevangen in een vicieuze cirkel en voedt zichzelf steeds opnieuw, naarmate een wereldwijd systeem wordt uitgedacht waaraan zelfs de verste uithoeken van deze planeet niet kunnen ontsnappen. Het is echter ook overduidelijk dat mensen overal ter wereld de lege beloftes van de leiders beginnen te doorzien, dat standpunten verharden en de onrust wijdverspreid begint te worden. Zal iedereen dan uiteindelijk oorlog voeren tegen iedereen? Zal in de toekomst de ene cultuur de andere bevechten, het ene continent het andere, de ene streek de andere? Zal de ene etnische bevolkingsgroep tegen de andere strijden, de ene buurman tegen de andere en het ene familielid tegen het andere? Zullen we in het wilde weg en zonder richting om ons heen slaan als gewonde dieren die proberen hun pijn van zich af te schudden, of zullen we juist alle verschillen omarmen en accepteren en samen op weg gaan in de richting van de wereldrevolutie?
Wat ik onder woorden probeer te brengen is dat we geconfronteerd worden met

het alternatief van ofwel de destructieve chaos ofwel de revolutie als een richting die de verschillen tussen de onderdrukten overwint.
Wat ik zeg is dat de situatie in de wereld en de persoonlijke situatie van ieder individu met de dag conflictiever wordt en dat we bezig zijn met regelrechte zelfmoord als we de toekomst in de handen laten van dezelfde mensen die dit proces tot hier toe gestuurd hebben. De tijden zijn voorbij waarin men simpelweg iedere oppositie kon wegvagen en de volgende dag verkondigen: "Het is vrede in Warschau". De tijden zijn voorbij dat 10% van de bevolking onbelemmerd kon beschikken over de overige 90%. De wereld begint een gesloten systeem te worden, en omdat er geen duidelijke richting voor een mogelijke verandering bestaat, blijft alles ondergeschikt aan de simpele opeenstapeling van kapitaal en macht. Het resultaat is dat in dit gesloten systeem men niets anders kan verwachten dan een mechanische toename van de algehele wanorde. En de paradox van de gesloten systemen vertelt ons dat iedere poging die we ondernemen om de toenemende wanorde te ordenen, die wanorde alleen maar verder doet toenemen. Er is geen andere uitweg dan het roer radicaal om te gooien en het systeem open te stellen voor de veelheid van menselijke behoeftes en ambities. Als de zaken op deze manier voorgesteld worden, verkrijgt het thema van de revolutie een ongebruikelijk groot belang en een reikwijdte en invloed die het nooit gehad zou kunnen hebben in voorgaande tijden.

2. Over wat voor revolutie spreken wij?

In de vorige brief hebben wij de standpunten afgebakend aangaande kwesties als werk versus grootkapitaal, werkelijke democratie versus formele democratie, decentralisatie versus centralisatie, antidiscriminatie versus discriminatie en vrijheid versus onderdrukking. Als op dit moment het kapitaal langzaam maar zeker steeds verder naar de banken wordt overgeheveld, als het bankwezen zich meester gaat maken van bedrijven, landen, regio's, kortom van de hele wereld, dan betekent revolutie dat het bankwezen zodanig veranderd moet worden dat dienstverlening haar belangrijkste taak wordt zonder dat hiervoor in ruil woekerrentes betaald moeten worden. Als een bedrijf zodanig wordt georganiseerd dat het kapitaal de winst krijgt en de werknemers een loon of salaris, als het management en de besluitvorming uitsluitend in handen van het kapitaal zijn, dan betekent revolutie dat de winst anders geïnvesteerd moet worden, of gediversifieerd, of gebruikt om nieuwe arbeidsplaatsen te creëren, en dat management en besluitvorming worden gedeeld door werk en kapitaal. Als de provincies of regio's van een land met handen en voeten gebonden zijn door de gecentraliseerde besluitvorming, dan betekent revolutie dat deze gecentraliseerde macht zodanig geherstructureerd moet worden dat de regionale organen een federale republiek vormen en dat de macht van deze regio's eveneens gedecentraliseerd wordt ten gunste van de lokale gemeenschapsbases, die het uitgangspunt moeten zijn van alle kiezersvertegenwoordiging. Als gezondheid en onderwijs ongelijk verdeeld zijn onder de bewoners van een land, dan betekent revolutie gratis onderwijs en gezondheidszorg voor iedereen, want uiteindelijk zijn dat de twee hoogste waarden van de revolutie en zij moeten de rijkdom en de macht vervangen in het paradigma van de huidige samenleving.
Als we alles bezien in termen van prioriteit van gezondheidszorg en onderwijs, dan biedt dit het juiste kader voor de aanpak van de uiterst complexe economische en technologische problemen waar de hedendaagse samenleving mee worstelt.
Het lijkt erop dat er geen andere manier is om vorm te geven aan een samenleving die alle mogelijkheden in zich heeft om zich verder te ontwikkelen. Het belangrijkste argument dat het kapitalisme aanvoert tegen nieuwe ideeën is deze voortdurend in twijfel te trekken met de vraag wáár de middelen vandaan moeten komen en hoe de produktiviteit verhoogd moet worden, waarmee impliciet gezegd wordt dat de middelen alleen

verkregen kunnen worden via bankleningen en niet door het werk dat door het volk wordt verricht. En bovendien, waartoe dient produktiviteit als de produktie simpelweg verdwijnt uit de handen van degenen die produceren? Het model dat gedurende enkele decennia heeft gefunctioneerd in bepaalde delen van de wereld, en dat nu uiteen begint te vallen, heeft ons ook al niets bijzonders geleerd. En of de voorzieningen voor onderwijs en gezondheid in die landen werkelijk zo geweldig toenemen, is iets wat alleen bezien kan worden in het licht van de toenemende epidemieën, die niet alleen van fysieke, maar zeker ook van psychosociale aard zijn. Als het creëren van een autoritaire, gewelddadige, xenofobe mens deel uitmaakt van de opvoeding, en als de verbetering van de gezondheidszorg ook een toename betekent van alcoholisme, drugsverslaving en zelfmoord, dan stelt zo'n model duidelijk niets voor. Hoewel wij onze bewondering zullen blijven uitspreken voor de goed georganiseerde onderwijscentra en de goed uitgeruste ziekenhuizen, zullen wij niet nalaten erop te blijven hameren dat zij ten dienste moeten staan van de hele bevolking, zonder enige uitzondering. En wat de inhoud en de betekenis van het onderwijs en de gezondheidszorg betreft, valt er nog heel wat te bespreken met het huidige systeem.

We hebben het over een sociale revolutie die de levensomstandigheden van het volk drastisch moet veranderen, een politieke revolutie die de machtsstructuren wijzigt, en tenslotte een menselijke revolutie die zijn eigen paradigma's creëert ter vervanging van de huidige decadente waarden. De sociale revolutie waar het Humanisme naar streeft, zal moeten gaan via het verkrijgen van de politieke macht die noodzakelijk is om de juiste veranderingen door te voeren, maar het verkrijgen van die macht is geen doel op zich. En verder is geweld geen wezenlijk onderdeel van deze revolutie. Wat is het nut van de weerzinwekkende praktijken van het gevangenzetten en executeren van de vijand? Wat zou het verschil zijn met wat de onderdrukkers altijd gedaan hebben? De antikoloniale revolutie in India kwam tot stand onder druk van het volk, en niet door geweld, en hoewel deze revolutie onbeslist bleef door de beperktheid van zijn ideologie, toonde hij wel een nieuwe methodologie voor actie en strijd. De revolutie die de Iraanse monarchie omver wierp, was ook losgebarsten onder druk van het volk; het overnemen van de politieke machtscentra was niet eens noodzakelijk omdat deze steeds meer "uitgehold" en gedestructureerd raakten, totdat zij niet meer functioneerden... en de daarop volgende intolerantie maakte alles kapot. Revolutie is dus mogelijk op verschillende manieren, inclusief een verkiezingsoverwinning, maar iets wat in elk geval onmiddellijk in gang moet worden gezet is een drastische wijziging in de structuren, te beginnen met de invoering van een nieuwe wettelijke orde die onder andere heel duidelijk de nieuwe sociale produktie-verhoudingen laat zien, ieder onrechtmatig optreden onmogelijk maakt en de werking regelt van die structuren uit het verleden die nog voor verbetering vatbaar zijn. Maar de revoluties die nu naar hun einde lopen, of de nieuwe revoluties die nog gaan ontstaan, zullen niet verder komen dan het stadium van de goede bedoelingen binnen een stagnerende sociale orde, en zij zullen niet uitstijgen boven het stadium van een georganiseerd tumult als zij niet gaan in de door het Humanisme voorgestelde richting, dat wil zeggen, in de richting van een systeem van sociale verhoudingen waarbinnen de mens de centrale waarde zal zijn, en geen andere waarde zoals bijvoorbeeld de "produktiviteit", de "socialistische maatschappij", etc. Maar de mens als centrale waarde plaatsen, impliceert een idee dat totaal afwijkt van wat heden ten dage algemeen wordt verstaan onder "mens". De modellen die momenteel gehanteerd worden om de mens te karakteriseren, zijn nog heel ver verwijderd van het idee en de gevoeligheid die nodig zijn om de realiteit van wat menselijk is te kunnen bevatten. Maar toch, en het is belangrijk dat we dit benadrukken, is buiten de modellen die door de oppervlakkige vindingrijkheid van dit tijdperk geaccepteerd worden, een

licht herstel van de kritische intelligentie waarneembaar. In het werk van G. Petrovich, om maar een voorbeeld te geven, vinden wij al bepaalde ideeën die vooruitlopen op de ontwikkelingen die wij zojuist hebben geschetst. Hij definieert revolutie als "de schepping van een wezenlijk andere manier van zijn, verschillend van ieder wezen dat niet-menselijk, anti-menselijk en nog niet volledig menselijk is". Petrovic eindigt ermee de revolutie te identificeren met de hoogste vorm van zijn, als "zijn in volheid" en "Zijn-in- Vrijheid." (stelling over "de noodzaak van een idee over revolutie", 1977, 'De Filosofie en De Sociale Wetenschappen', congres van Morelia in 1975).

Het revolutionaire getij dat gaande is als uitdrukking van de wanhoop van de onderdrukte meerderheden, is niet meer te stuiten. Maar zelfs dit zal niet voldoende zijn, omdat de juiste richting van dit proces niet alleen tot stand zal komen door het mechanisme van de "sociale praktijk". In deze tijd, waarin de mens zo totaal afgesloten is, is het absoluut noodzakelijk dat wij, met behulp van de revolutie, overgaan uit het gebied van de noodzaak naar het gebied van de vrijheid. Toekomstige revoluties, willen zij meer zijn dan louter staatsgrepen, paleiscoups, of de rechtmatige eisen van bepaalde klassen of etnische of religieuze groeperingen, zullen een alomvattend transformerend karakter moeten krijgen dat gebaseerd is op het wezen van de mens. En vandaar dat zij, voorbij de veranderingen die zij teweeg zullen brengen in de concrete situaties van de diverse landen, universalistisch van aard zullen zijn en hun doelen wereldomvattend. Als wij spreken van een "wereldrevolutie" moet hieronder derhalve verstaan worden dat de aard en het doel van iedere humanistische revolutie of iedere revolutie die humanistisch wordt, ook als deze zich afspeelt in een klein gebied, deze boven zichzelf zullen uittillen. En deze revolutie, hoe onbeduidend de plaats ook is waar deze zich afspeelt, zal de essentie van ieder mens in zich dragen. De wereldrevolutie kan niet voorgesteld worden in termen van succes, maar in haar werkelijk, vermenselijkende dimensie. En bovendien wordt het nieuwe soort revolutionair die overeenkomt met dit nieuw soort revolutie, in essentie en in activiteit, de persoon die de wereld menselijk maakt.

3. Actiefronten in het revolutionaire proces.

Ik wil nu graag wat verder uitweiden over enkele praktische overwegingen met betrekking tot het scheppen van de voorwaarden die noodzakelijk zijn voor een sociale kracht met voldoende eenheid, organisatie en groei om een plaats te krijgen in de richting van een revolutionair proces.

De oude stelling van vorming van gemeenschappelijke fronten met progressieve krachten, gebaseerd op een minimum aan overeenstemming, is nu in de praktijk verworden tot "clusters" van partijdissidenten die samenklitten zonder dat zij verder binding hebben met het sociale geheel. Het resultaat hiervan is een opeenstapeling van tegenstellingen tussen de leiders, die zich alleen nog bezig houden met publiciteit in de diverse media en het promoten van hun eigen politieke carrière. In tijden waarin een partij over voldoende financiële middelen beschikte om de hegemonie te verkrijgen over de vele splinterpartijen, was het idee nog haalbaar om gemeenschappelijke fronten te vormen voor de verkiezingscampagnes. De situatie is nu drastisch veranderd, maar toch gaan de traditionele linkse partijen door met deze praktijken alsof er niets is gebeurd. Het is noodzakelijk om de rol van politieke partijen in de wereld van vandaag kritisch te herzien, en ons af te vragen of de politieke partijen wel de geschikte structuren zijn om een revolutie op gang te brengen. Want als het bestaande systeem tenslotte de politieke partijen zal hebben opgeslokt door ze te reduceren tot lege omhulsels in een kunstmatige activiteit, gecontroleerd door het grootkapitaal en het bankwezen, kan een partij,

louter bestaand uit een bovenbouw en zonder enige menselijke basis, de formele macht krijgen (maar niet de werkelijke macht), zonder dat de noodzaak bestaat om ook maar de geringste fundamentele verandering door te voeren.
Politieke actie vereist, voor het moment, het creëren van een partij die verkiezingsvertegenwoordiging krijgt op verschillende nivo?s. Maar vanaf het begin moet duidelijk zijn dat deze vertegenwoordiging tot doel heeft het conflict te sturen naar het hart van de gevestigde macht. In deze context is het partijlid dat de vertegenwoordiging van het volk op zich neemt, niet zozeer een ambtenaar als wel een persoon die de tegenstrijdigheden van het systeem aan het licht brengt en de strijd organiseert in de richting van de revolutie. Met andere woorden, politiek werk op institutioneel of partijniveau wordt hier opgevat als de uitdrukking van een breed sociaal fenomeen die zijn eigen dynamiek heeft. Op die manier kan de partij haar maximale activiteit ontplooien in verkiezings periodes, terwijl de diverse actiefronten die haar van tijd tot tijd tot basis dienen, deze zelfde verkiezingen gebruiken om de aandacht van het publiek te vestigen op sociale conflicten en om hun organisatie uit te breiden.
Hier zien we belangrijke verschillen met de traditionele opvatting van wat een partij is. Inderdaad dacht men tot nog pas enkele decennia geleden dat de partij de avant garde van de strijd was die de diverse actiefronten bijeen bracht. Hier wordt echter precies het tegenovergestelde voorgesteld. Het zijn het de actiefronten die de basis van een sociale beweging organiseren en tot ontwikkeling brengen en de partij is de institutionele uitdrukking van deze beweging. En de partij moet op haar beurt de voorwaarden scheppen opdat andere progressieve politieke krachten volledig geïntegreerd kunnen worden, omdat van hen niet gevraagd kan worden hun eigen identiteit te verliezen door eenvoudigweg samen te versmelten. Deze partij moet uitstijgen boven haar eigen identiteit en met andere krachten een breder "front" vormen om alle progressieve factoren, die nu nog zo versplinterd zijn, te integreren. Maar tenzij de partij kan rekenen op een echte basis, die dit proces stuurt, zal dit weinig anders opleveren dan wat afspraken tussen de leiders onderling. Anderzijds is dit voorstel niet omkeerbaar; dat wil zeggen, de partij kan geen deel uitmaken van een front dat georganiseerd is door andere superstructuren. Zo'n partij, wiens werkelijke kracht voortkomt uit de basis organisatie, kan een politiek front vormen met andere krachten die voldoen aan bepaalde basisvoorwaarden die door de partij zijn opgesteld. Laten we daarom de verschillende soorten actiefronten eens wat nader bekijken.
Het is noodzakelijk dat de verschillende actiefronten hun werk doen aan de bestuurlijke basis van een land, zich richtend op de stad of gemeente. Het idee is om zowel op de werkplek als in de woonomgeving van de gekozen gebieden fronten te creëren die actie ondernemen op het gebied van reële conflicten waarvan de prioriteit eerst duidelijk is vastgesteld. Dit laatste betekent dat de strijd voor het realiseren van korte-termijn eisen zinloos is als die niet uitmondt in een groei van de organisatie en een standpuntbepaling ten aanzien van later te nemen stappen. Iedereen móét begrijpen dat de conflicten direct gerelateerd zijn aan de levensstandaard, de gezondheidszorg en het onderwijs van de bevolking (waarna de werknemers op het gebied van gezondheidszorg en onderwijs steeds meer geneigd zullen zijn om directe medestanders te worden en deel te gaan uitmaken van de kaders die nodig zijn om de sociale basis rechtstreeks te organiseren).

Wat we zien gebeuren met betrekking tot de politieke partijen in het huidige systeem, doet zich ook voor bij de vakbonden en de arbeidersorganisaties, maar hierbij gaat het niet om de controle over de vakbonden of bedrijfschappen, maar om het bijeenbrengen van de werknemers die vervolgens de controle overnemen van de traditionele leiding. Ook hier is het belangrijk dat iedere vorm van directe verkiezingen wordt

aangemoedigd, evenals alle plenaire bijeenkomsten en vergaderingen waarbij het leiderschap in het geding is, en waarbij van hen geëist wordt dat zij een zodanig standpunt innemen in de concrete conflicten dat zinvolle antwoorden worden gegeven op de vragen uit de basis, of dat zij anders genegeerd worden. Op het gebied van de vakbonden moeten de actiefronten een zodanige tactiek uitdenken dat deze de groei van de organisatie van de sociale basis tot doel heeft.

Ten slotte is het van het aller grootste belang sociale en culturele instellingen te creëren die werken vanaf de basis, omdat deze aan gemeenschappen die te lijden hebben onder discriminatie of achtervolging, de mogelijkheid bieden bij elkaar te komen in een sfeer waarin de rechten van de mens gerespecteerd worden, en waar zij, ondanks hun duidelijke verschillen, een gezamenlijke richting kunnen vinden. De stelling dat alle etnische groeperingen, gemeenschappen en bevolkingsgroepen die gediscrimineerd worden zichzelf sterk moeten maken om de gewelddadigheden waaraan zij zijn blootgesteld het hoofd te kunnen bieden, toont een duidelijk gebrek aan inschattings vermogen. Dat standpunt gaat uit van het idee dat "vermenging" met vreemde elementen een verlies van identiteit met zich mee brengt, terwijl het in werkelijkheid juist hun geïsoleerde positie is die hen zo kwetsbaar maakt en tot zo'n gemakkelijk doelwit, of die juist maakt dat ze zo radicaal worden dat hun achtervolgers zich gerechtvaardigd zien om direct en hard tegen hen op te treden. De beste garantie voor een gediscrimineerde minderheid om te overleven is, samen met anderen, deel te gaan uitmaken van een actiefront om de strijd voor hun eisen in revolutionaire richting te sturen. Per slot van rekening is het systeem in zijn totaliteit die de omstandigheden voor discriminatie heeft geschapen, en deze zullen niet verdwijnen zolang die sociale orde niet is veranderd.

4. Het revolutionaire proces en de richting ervan.

Wij moeten een onderscheid maken tussen revolutionair proces en revolutionaire richting. Vanuit ons standpunt is het revolutionaire proces een verzameling mechanische voorwaarden die gegenereerd worden naarmate het systeem zich ontwikkelt. In die zin creëert zo'n ontwikkeling factoren van wanorde die tenslotte verdrongen worden, zich laten gelden, of uiteindelijk het uiteen vallen van het systeem in zijn geheel tot gevolg hebben. Volgens deze analyse toont de globalisering waar wij momenteel met zijn allen op af stevenen, acute vormen van ordeloosheid in de totale ontwikkeling van het systeem. En zoals in voorgaande brieven al bij meer dan een gelegenheid gesignaleerd is, gaat het om een proces dat los staat van de vrijwillige actie van groepen of individuen. Het probleem wat nu naar voren komt is wat nu precies de toekomst van het systeem zal zijn, gezien het feit dat het de neiging heeft zichzelf mechanischer wijze te revolutioneren zonder dat hierbij enige progressieve oriëntatie aan te pas komt.
De oriëntatie in kwestie hangt af van de menselijke intentie en ontsnapt aan de bepaling van voorwaarden die het systeem voortbrengt. Bij eerdere gelegenheden heb ik mijn standpunt al toegelicht betreffende het niet-passieve karakter van het menselijk bewustzijn, zijn essentiële kenmerk geen simpele weerspiegeling te zijn van objectieve voorwaarden, zijn vermogen zich te verzetten tegen dergelijke voorwaarden en een toekomstsituatie te schetsen die verschilt van die waar we op dit moment in leven (zie hiervoor Brief 4, paragraaf III en IV en het boek "Contribuciones al Pensamiento" in het essay "Discusiones Historiológicas", hoofdstuk 3, paragraaf II en III).
Het is binnen deze modus van vrijheid, binnen zekere voorwaarden, dat we de revolutionaire richting interpreteren.

Door middel van de uitoefening van geweld legt een minderheid haar voorwaarden op aan het sociale geheel en organiseert zij een orde, een traag systeem, dat doorgaat met zich te ontwikkelen. Als we de zaken op die manier bekijken, ontpoppen zowel de produktiewijze en de daaruit voortvloeiende sociale verhoudingen; zowel de juridische orde en de dominante ideologieën die deze ordening reguleren en rechtvaardigen en zowel het staatsapparaat of het semi-overheids-apparaat waarmee het sociale geheel gecontroleerd wordt, zich als instrumenten ten dienste van de belangen en intenties van de aan de macht zijnde minderheid. Maar de ontwikkeling van het systeem gaat mechanisch verder, voorbij de intenties van deze minderheid die alles in de strijd werpt om de factoren van macht en controle steeds meer te concentreren, waarmee echter het ontwikkelingsproces van het heersende systeem juist wordt versneld en zodoende geleidelijk aan hun controle ontsnapt.
De hieruit voortvloeiende toename van de wanorde zal tegen de gevestigde orde botsen, en dit zal maken dat deze orde nog meer middelen tevoorschijn haalt om zichzelf te beschermen. In kritieke tijden zal de hele maatschappij gedisciplineerd worden met al het geweld waarover het systeem beschikt. En zo komt het tot het uiterste middel waarover het beschikt: het leger. Maar is het wel zo zeker dat de legers op de traditionele wijze zullen blijven reageren in tijden zoals nu, waarin het hele systeem afstevent op een mondiale ineenstorting? Als dit eens niet het geval zou zijn, is de gedenkwaardige wending die zich kan voor doen in de richting van de huidige gebeurtenissen, een thema dat nadere discussie behoeft.
Het is al voldoende om goed te kijken naar de laatste stadia van de beschavingen die aan de huidige vooraf gingen, om te beseffen dat de legers in opstand kwamen tegen de gevestigde macht, net zoals zij verdeeld raakten door de burgeroorlogen waarvoor de kiemen al aanwezig waren in de samenleving. Maar omdat het systeem zelf niet bij machte was om aan de situatie een nieuwe richting te geven, ging het gewoon door op de oude, catastrofale weg. Staat de huidige wereldbeschaving die nu vorm begint te krijgen hetzelfde lot te wachten?
In de volgende brief zullen we de legers nader onder de loep nemen.

Met een hartelijke groet,

Silo.
07/08/93

Brief 8

Brief 8.

Beste vrienden,

Zoals ik in mijn vorige brief al heb aangekondigd, wil ik nu dieper ingaan op enkele zaken die het leger betreffen. Het belang van deze brief zal uiter-aard geconcentreerd zijn op de relatie tussen de strijdkrachten, de politieke macht, en de samenleving. Uitgangspunt is het document dat drie maanden geleden in Moskou is besproken (onder de titel 'De noodzaak van een humanistisch standpunt inzake de hedendaagse strijdkrachten' op de Inter-nati-o-nale Conferen-tie over de humanisering van militaire activiteiten en de reorganisatie van de strijd-krachten, georganiseerd door het Ministerie van Defensie van de Sovjet Unie - Moskou, 24-28 mei 1993). Uitgangspunt voor deze brief zijn de ideeën uit het originele document over de plaats van het militai-re apparaat in het revolutionaire proces. Dit thema stelt mij in staat enkele ideeën uit eerdere brieven verder uit te werken.

1. De noodzaak om de rol van de strijdkrachten te her-definiëren.

Op dit moment trachten de strijdkrachten te definiëren wat hun nieuwe rol zal zijn in een proces dat is begonnen met de voorstellen voor geleidelijke, evenredige ontwapening waartoe de Sovjet Unie tegen het eind van de jaren tachtig de aanzet heeft gegeven. De verminderde spanningen tussen de super-machten heeft geleid tot een ommekeer in de ideeën over verdediging in de belangrijkste landen. Maar de geleidelijke vervanging van de politiek-militaire blokken (in het bijzonder van het Warschaupact) door een systeem van betrekkelijk coöperatieve verhoudingen, heeft bepaalde

Brief 9.

Beste vrienden,

Ik heb veel brieven ontvangen waarin mij werd gevraagd: "Hoe is het op dit moment gesteld met de mensenrechten?" Ik persoonlijk beschik echter niet over de benodigde informatie om hierop een passend antwoord te geven. Ik geloof eerder dat diegenen die de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens hebben ondertekend, dat wil zeggen, meer dan 160 landen op deze aardbol, weten wat er gaande is. Op 10 december 1948, of later, hebben zij door hun handtekening te zetten, dat document aanvaard, dat was uitge-werkt door de Verenigde Naties. Iedereen begreep waarover het ging, allen verplichtten zich ertoe de geproclameerde rechten te verdedigen. Ook werd het Verdrag van Helsinky ondertekend, en de landen benoemden vertegenwoordigers bij de mensenrechten commissies en de internationale tribunalen.

1. Schendingen van de mensenrechten.

Als wij een overzicht zouden moeten geven van wat de laatste tijd op dit gebied is gebeurd, zouden wij bovenstaande vraag opnieuw moeten stellen en als volgt formuleren: "Wat is dit hypocriete spel dat de regeringen spelen in hun manier van omgaan met de rechten van de mens?" We hoeven ons maar zeer oppervlakkig te verdiepen in het nieuws dat ons wordt voorgeschoteld door de nieuwsdiensten, kranten, tijdschriften, radio en TV, om een antwoord te krijgen op deze vraag. Laten we, bijvoorbeeld, eens kijken naar het laatste rapport van Amnesty International, van 1992, en enkele gegevens hieruit kort beschouwen.

Met duidelijk in het oog lopende rampen, zoals bijvoorbeeld de oorlog in voormalig Joegoslavië en Somalië , zijn de schendingen van de mensenrechten in de hele wereld sterk toegenomen. In 62 landen waren er politieke gevangenen, geïnstitutionaliseerde martelpraktijken in 110 landen, en politieke moorden, op last van de betreffende regeringen, in 45 landen. De oorlog in Bosnië Herzegovina heeft de wantoestanden en bloedbaden aan het licht gebracht die door alle partijen zijn begaan tegen tienduizenden mensen die werden vermoord, gemarteld, en uitgehongerd, vaak alleen maar vanwege hun etnische afkomst. En deze zelfde verschijnselen zien wij ook in bijvoorbeeld Tadzjikistan en Azerbeidzjan. Beschuldigingen van marteling en mishandeling door de veiligheidsdiensten zijn aanzienlijk toegenomen in Duitsland, Frankrijk, Spanje, Portugal, Roemenië en Italië. In al deze gevallen leek het ras van de slachtoffers vaak een belangrijke rol te spelen. Gewapende oppositiegroeperingen in Engeland, Spanje en Turkije hebben ook ernstige schendingen van de mensenrechten begaan. In de Verenigde Staten werden 31 personen geëxecuteerd, het hoogste cijfer sinds 1977, het jaar waarin de doodstraf opnieuw werd ingevoerd. In Somalië werden in dezelfde periode duizenden ongewapende burgers gedood. Veiligheidsdiensten en "doodseskaders" vermoordden ruim 4000 personen in Latijns Amerika. In Venezuela werden tientallen mensen gearresteerd en politieke gevangen vermoord tijdens de periodes, volgend op de coup pogingen van 4 februari en 27 november, waarin de constitutionele rechten werden opgeschort. In Cuba werden ongeveer 300 personen gevangen gehouden op politieke gronden, maar omdat internationale waarnemers van Amnesty International niet in het land werden toegelaten, kon de juistheid van deze gegevens niet geferifiëerd worden. In Sao Paulo, in Brazilië, werden 111 gevangenen door de politie gedood tijdens een gevangenisopstand, en tegelijkertijd werden in Sao Paulo, in Rio de Janeiro en in andere plaatsen

in het land honderden kinderen en andere "ongewenste elementen" vermoord. In Peru "verdwenen" 139 personen en nog eens 65 anderen werden buitenrechtelijk geëxecuteerd door de veiligheidsdienst. Ook ontving Amnesty verslagen van algemene wantoestanden in de bergachtige rurale gebieden van Peru, en ongeveer 70 personen werden tot levenslange gevangenisstraffen veroordeeld na dubieuze gerechtelijke procedures. Gewapende oppositiegroeperingen hebben tientallen personen vermoord in diverse streken in Peru. In Colombia zijn de herhaalde beschuldigingen van schendingen van de mensenrechten ontkend door de betreffende presidentiële adviseur, die deze beschuldigingen toeschreef aan de politieke oppositie die erop uit zou zijn het beeld van de politieke realiteit van het land te vervalsen. Maar ondanks deze ontkenningen, beschuldigde Amnesty de gewapende strijdkrachten en de paramilitaire groeperingen van niet minder dan 500 buitenrechtelijke executies, terwijl groepen van de gewapende oppositie en drugsorganisaties nog eens zo'n 200 personen vermoordden. Verder meldde Amnesty dat de strijd tegen de militante islamieten een verslechtering teweeg bracht in de situatie van de mensenrechten in diverse Arabische landen zoals Algerije en Egypte. Martelingen, onrechtvaardige processen, politieke moorden, "verdwijningen" en andere ernstige schendingen werden gepleegd door vertegenwoordigers van alle regeringen in het Midden-Oosten. In Egypte "vergemakkelijkte" de goedkeuring van een nieuwe wetgeving, het martelen van politieke gevangenen en een militair tribunaal veroordeelde 8 militante islamieten tot de dood, "na een proces dat als onrechtvaardig werd beschouwd", omdat zij ervan werden beschuldigd deel uit te maken van een gewapende groepering. In Algerije werden zeker 10.000 personen zonder enige vorm van beschuldiging of proces opgesloten in geïsoleerde concentratiekampen in de woestijn. Fundamentalistische groeperingen eisten op hun beurt de verantwoordelijkheid op voor moord partijen op burgers en voor andere ernstige schendingen van de mensenrechten in Algerije en Egypte en in de door Israël bezette gebieden. Arrestaties zonder een fatsoenlijk proces is een veel voorkomend verschijnsel in Syrië, maar ook in Israël, Libië, Irak, Koeweit, Saoedie Arabië, Marokko en Tunesië. Wat China betreft, heeft Amnesty de aandacht gevestigd op de grote hoeveelheid "politieke gevangenen" en de veroordeling van politieke activisten zonder voorafgaande fatsoenlijke gerechtelijke procedures.

Nieuwsagentschappen van velerlei richtingen hebben wereldkaarten gemaakt met daarop tientallen landen, bezaaid met stippen die de schendingen van de mensenrechten aangeven, en kaarten waarop het aantal doden ten gevolge van godsdienstoorlogen en inter etnische oorlogen voortdurend wordt aangetekend. Ook worden de gebieden aangegeven waar duizenden mensen de hongerdood zijn gestorven, zowel in hun eigen geboorteland als gedurende de omvangrijke migraties.

Maar de hierboven gegeven informatie put het thema van de mensenrechten op geen stukken na uit, noch de schendingen van de mensenrechten die momenteel overal ter wereld plaats vinden.

2. De mensenrechten, de vrede en humanitaire hulp als voorwendsels voor interventie.

Momenteel wordt met hernieuwde energie gesproken over de rechten van de mens, maar de signatuur van degenen die dit vaandel voeren is veranderd. In de afgelopen decennia waren het de progressieve bewegingen die actief waren op het gebied van de verdediging van principes die met algeme-ne instem-ming van alle landen waren opgesteld. Natuurlijk hebben veel dictaturen onder het mom van deze rechten de spot gedreven met de noden van de mens en met persoonlijke en collectieve vrijheid. Sommige zeiden dat zolang de burgers zich maar niet zouden verzetten tegen het heersende

systeem, zij gewoon gebruik zouden kunnen blijven maken van de faciliteiten van huisvesting, gezondheidszorg, onderwijs en werk. Het is logisch, zeiden zij, dat vrijheid niet verward moet worden met bandeloosheid, en "bandeloosheid" betekende dan het ter discussie stellen van het regiem.

In veel landen is het nu de rechtervleugel die oproept tot actie en die probeert de mensenrechten en de vrede te verdedigen, vooral in die landen die ze nog niet volledig onder controle hebben. Door gebruik te maken van bepaalde internationale mechanismen, organiseren zij interventie machten die in staat zijn om elk punt op de aardbol te bereiken, met het doel "vrede en gerechtigheid" af te dwingen. Ze beginnen met het brengen van voedsel en medicijnen, om later de bevolking met kogels te bedreigen, en ze steunen de partij die zich het beste aan hen onderwerpt. En al gauw kan iedere vijfde colonne aanvoeren dat de vrede in hun land verstoord wordt, of dat de rechten van de mens met de voeten worden getreden, om zo de hulp in te roepen van deze interventie machten. In feite zijn primitieve verdragen en overeenkomsten voor wederzijdse verdediging bijgeschaafd tot documenten die een ingrijpen door "neutrale" machten legaliseren. Zo wordt de oude Pax Romana, in een nieuw jasje, opnieuw geïntroduceerd. Dit zijn, om kort te gaan, ornithologische gedaante wisselingen die, te beginnen bij de adelaar op het vaandel van de legionairen, vervolgens de vorm hebben aangenomen van de duif van Picasso totdat zij, tegen de tijd dat we in het heden zijn aangeland, onder hun verfromfaaide pluimage klauwen hebben gekregen. Dit gevederde schepsel vliegt niet langer naar de bijbelse Ark met een olijftak, maar keert nu terug naar de Ark van de Effecten met een dollar in zijn sterke bek geklemd.

Dit alles wordt natuurlijk goed gekruid met gevoelige argumenten. Maar nu moeten we heel voorzichtig zijn, want zelfs als deze interventies in andere landen plaats vinden uit humanitaire overwegingen die voor iedereen duidelijk zijn, worden hiermee toch precedenten geschapen die gebruikt kunnen worden om nieuwe acties te rechtvaardigen die niet zo humanitair zijn, of niet voor iedereen zo vanzelf sprekend. Ten gevolge van het algemene proces van globalisering is duidelijk merkbaar dat de Verenigde Naties in toenemende mate een militaire rol gaan spelen, wat de nodige risico's met zich meebrengt. Opnieuw worden de soevereiniteit en het recht op zelfbeschikking van volken in gevaar gebracht door dit gemanipuleer met de ideeën van vrede en internationale solidariteit.

Maar laten we de thema's die betrekking hebben op vrede maar tot een andere keer bewaren en ons nu concentreren op de rechten van de mens die, zoals wij allemaal weten, niet beperkt blijven tot kwesties aangaande geweten, politieke vrijheid en vrijheid van meningsuiting. En ook de bescherming van deze rechten kan niet beperkt blijven tot het voorkómen dat burgers, die er andere ideeën op na houden dan een bepaalde regering, worden vervolgd, gevangen gezet, of gedood. Dat wil zeggen dat de verdediging van de mensenrechten zich niet kan beperken tot de verdediging van personen die geconfronteerd worden met een reële of potentiële directe fysieke dreiging. Over deze thema's bestaat veel verwarring en er wordt veel ongecoördineerd werk verricht, maar enkele grondgedachten zijn toch al geconcretiseerd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

3. De andere mensenrechten.

Het tweede artikel van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens stelt:
Artikel 2.1. Ieder mens kan aanspraak maken op alle rechten en vrijheden die in deze Verklaring zijn uitgevaardigd, zonder enig onderscheid naar ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of sociale afkomst, economische status, geboorte, of

enige andere staat.
De genoemde rechten zijn onder meer:
Artikel 23.1. Ieder mens heeft recht op arbeid, op een vrije keus van het soort arbeid, op rechtvaardige en bevredigende arbeidsvoorwaarden, en op bescherming tegen werkloosheid.
Artikel 25.1. Ieder mens heeft recht op een levensstandaard die passend is voor de gezondheid en het welzijn van hem en zijn familie, en die hem verzekert van voedsel, kleding, huisvesting en de noodzakelijke gezondheidszorg, en ook van het recht op verzekering in geval van werkloosheid, ziekte, invaliditeit, weduw of weduwnaarschap, ouderdom, en andere gevallen waarin hij niet langer kan voorzien in zijn eigen levensonderhoud door omstandigheden waarop hij geen invloed kan uitoefenen.

Deze artikelen, die door de lidstaten zijn onderschreven, zijn gebaseerd op de idee van gelijkheid en het universele karakter van de rechten van de mens. Noch naar de letter, noch naar de geest van de Verklaring vinden we voorwaarden zoals bijvoorbeeld: "... deze rechten zullen gerespecteerd worden zolang zij de macro economische variabelen niet verstoren." Of: "... genoemde rechten zullen gerespecteerd worden zodra wij een welvaartsmaatschappij zijn geworden."
Maar toch kan de betekenis van deze artikelen verdraaid worden door een beroep op Artikel 22:
Artikel 22.1. Ieder mens heeft, als lid van de samenleving, recht op sociale zekerheid en, met behulp van nationale inspanning en internationale samenwerking en rekening houdend met de organisatie en de middelen van iedere staat afzonderlijk, op de verwezenlijking van de economische, sociale en culturele rechten die onontbeerlijk zijn voor zijn waardigheid en de vrije ontplooiing van zijn persoonlijkheid." De zin "... rekening houdend met de organisatie en de middelen van iedere staat afzonderlijk", kan gebruikt worden om de daadwerkelijke uitoefening van deze rechten af te zwakken en dit voert ons rechtstreeks naar de discussie over de economische modellen.

Laten we eens uitgaan van een land dat beschikt over voldoende organisatie en middelen om over te gaan op het systeem van vrije markteconomie. In een dergelijke situatie zal de Staat gereduceerd worden tot een simpele "bestuurder" terwijl de privé ondernemingen zich concentreren op de groei van hun handels betrekkingen. In de begrotingen voor de gezondheidszorg, het onderwijs en de sociale zekerheid zal geleidelijk aan gesnoeid worden. De Staat houdt op een "ondersteunende" rol te spelen en zal derhalve geen verantwoordelijkheid meer dragen voor de aldus ontstane situatie. Ook de privéondernemingen hoeven zich niet verantwoordelijk te voelen voor de problemen, omdat de wetten die hen zouden kunnen dwingen om deze rechten te beschermen, aangepast zullen worden. In eerste instantie zullen de privéondernemingen nog in conflict komen met de voorschriften aangaande gezondheid en veiligheid van hun eigen werknemers. Maar het verlossing brengende idee en de praktijk van de privatisering van de gezondheidszorg zal het bedrijf in de gelegenheid stellen het vacuüm op te vullen dat tijdens de vorige overgangsfase was gecreeërd. Dit model zal op alle terreinen te zien zijn naarmate de privatisering voortgang boekt en zijn efficiënte diensten aanbiedt aan iedereen die geld heeft om hiervoor te betalen, waarmee in de behoeften van zo'n 20% van de bevolking voorzien zal zijn. Maar wie zal dan nog het principe van universaliteit en gelijkheid van de rechten van de mens verdedigen, als dit moet gebeuren "... rekening houdend met de organisatie en de middelen van iedere staat afzonderlijk"? Want zoals de voorstanders van deze ideologie ons blijven verzekeren, het is duidelijk dat "hoe kleiner de staat, hoe bloeiender de economie van dat land". Maar dit soort discussies gaat al heel gauw over van idyllische uiteenzettingen over de op handen zijnde "algehele welvaart" naar genadeloze verklaringen die, als een soort ultimatum, in ongeveer

deze termen gepresenteerd zullen worden: "Als er wetten worden aangenomen die het kapitaal beperkingen opleggen, zal het kapitaal het land verlaten, dan zullen er geen buitenlandse investeringen komen, geen internationale leningen worden verstrekt, en zal geen herfinanciering worden gegeven voor eerder aangegane schulden, en hierdoor zullen de export en de produktie afnemen en zal uiteindelijk de sociale orde volledig verstoord worden."
Dit is, sterk vereenvoudigd, een van de vele mogelijke schema's voor chantage. Als het hierboven gegeven voorbeeld afkomstig is van een land dat beschikt over voldoende middelen om de overgang naar een vrije markteconomie mogelijk te maken, dan kost het weinig moeite je voor te stellen hoe veel zwaarder de omstandigheden zullen zijn wanneer het land in kwestie niet de beschikking heeft over de eerste vereisten van organisatie en middelen. Zoals de Nieuwe Wereldorde nu wordt voorgesteld, en in het licht van de economische interdependentie, zal in alle landen, rijk én arm, het kapitaal proberen het principe van universaliteit en gelijkheid van de rechten van de mens te ondermijnen.

De voorgaande discussie kan niet alleen worden ontleend aan de strikt grammaticale bewoordingen van artikel 22, want noch in dat artikel, noch elders in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, wordt boven de mens een econo-mische beoordeling geplaatst waarin zijn rechten worden gerelativeerd. Het is ook niet legitiem om weinig ter zake doende argumenten te introduceren, zoals bijvoorbeeld de stelling dat de economie aan de basis van de sociale ontwikkeling ligt, en we ons dus eerst volledig moeten wijden aan de macroeconomische variabelen om, zodra de welvaart eenmaal is bereikt, ons helemaal te kunnen concentreren op de rechten van de mens. Dit is net zo dom en ongenuanceerd als wanneer we zouden zeggen: "omdat de samenleving onderworpen is aan de wet van de zwaartekracht, is het noodzakelijk ons eerst daarop te concentreren en als dat probleem is opgelost, kunnen we het hebben over de mensenrechten". In een gezonde samenleving haalt niemand het in zijn hoofd om te bouwen op een onstabiele ondergrond, omdat iedereen weet wat de zwaartekracht doet en betekent. En iedereen weet net zo goed welke de bepalende economische factoren zijn en dat het belangrijk is om hiervoor een juiste oplossing te vinden die in overeenstemming is met het menselijk leven. Maar deze uitweidingen voeren ons te ver van ons eigenlijke thema.

De overpeinzingen over de rechten van de mens beperken zich niet tot bovengenoemde kwesties inzake werk, lonen, en bijstand, net zomin als we eerder al hebben gezien dat ze niet louter beperkt kunnen blijven tot het gebied van politieke meningsuiting en gewetensvrijheid. En hoewel wij enkele fouten hebben opgemerkt in de formulering van de Mensenrechten verklaring, kunnen wij het er toch over eens zijn dat een uiterst consciëntieuze toepassing van de artikelen door alle regeringen ertoe zal leiden dat deze wereld een belangrijke verandering ten goede zal doormaken.

4. De universaliteit van de mensenrechten en de culturele stelling.

Er bestaan verschillende opvattingen over het fenomeen "mens" en deze verscheidenheid van gezichtspunten hangt vaak samen met de verschillende culturen van waaruit de werkelijkheid wordt waargenomen. En dit houdt weer direct verband met de kwestie van de mensenrechten in zijn totaliteit.
Tegenover de idee van een universele mens met dezelfde rechten en functies in alle samenlevingen, wordt op dit ogenblik de "culturele stelling" opgeworpen, die een ander standpunt inzake deze thema's verdedigt.
Degenen die dit standpunt verdedigen, zien de vermeende universele rechten van de mens als niets anders dan een generalisatie van het westerse standpunt, dat onterecht aanspraak maakt op universele geldigheid.
Laten wij bijvoorbeeld artikel 16 eens nader bekijken.
16.1. Mannen en vrouwen van huwbare leeftijd hebben het recht te trouwen en

een gezin te stichten, en dit zonder enige beperking uit hoofde van ras, nationaliteit of godsdienst; zij bezitten gelijke rechten betreffende het huwelijk, tijdens het huwelijk en ingeval van beëindiging van het huwe-lijk.
16.2. Een huwelijk kan slechts met vrije en volledige instemming van de toekomstige echtge-noten worden gesloten.
16.3. De familie is de natuurlijke, fundamentele basiseenheid van de samenleving en heeft als zodanig recht op bescherming van de samenleving en de staat.
Deze drie paragrafen van artikel 16 bieden een groot aantal problemen wat betreft hun interpretatie en toepassing in diverse culturen vanaf het oosten van de Middellandse Zee en het Midden-Oosten tot aan Azië en Afrika. Dat wil zeggen dat zij problemen opleveren voor het overgrote deel van de mensheid. Deze wereld is zo groot en zo divers, dat voor de meesten nog niet eens het huwelijk en de familie overeen komen met de maatstaven die voor het westen zo "natuurlijk" lijken. En daarom zijn deze instituten en de hiermee verbonden universele mensenrechten een bron van voortduren-de discussie.
Hetzelfde gebeurt als we kijken naar de algemene opvattingen over recht en gerechtigheid. Als wij de verschillende ideeën over straffen en reclasseren van misdadigers vergelijken, valt op dat er over deze kwesties zelfs nog geen overeenstemming bestaat tussen de diverse landen met dezelfde westerse culturele achtergrond. Staande houden dat het standpunt van de eigen cultuur geldig-heid bezit voor de gehele mensheid, leidt tot situaties die ronduit grotesk zijn.
Zo wordt de wettelijke straf van het afhakken van de hand van een dief, die in enkele Arabische landen wordt toegepast, in de Verenigde Staten gezien als een schending van de universele rechten van de mens, terwijl tegelijkertijd academische discussies worden gevoerd over de vraag of het humaner is om misdadigers te executeren met cyaangas, een stroomstoot van 2000 volt, een dodelijke injectie, ophanging, of nog een andere macabere weldaad van de doodstraf. Maar het is ook waar dat net zoals een groot deel van de samenleving in de Verenigde Staten tegen de doodstraf is, in de Arabische landen veel mensen lijfstraffen voor misdadigers afkeuren.
Zelfs het westen, meegesleurd met de stroom van veranderende gewoonten en gebruiken, heeft grote moeite met het hoog houden van haar traditionele idee over net "natuurlijke" gezin. Kunnen vandaag de dag in een gezin ook adoptiekinderen voorkomen? Natuurlijk kan dat! Kan een gezin bestaan uit echtgenoten van hetzelfde geslacht? Sommige wetgevingen staan dit al toe. Waardoor wordt een gezin dan gedefinieerd, is het zijn "natuurlijke" aard, of de vrijwillige verbintenis van mensen om bepaalde functies te vervullen. Op basis waarvan kunnen we zeggen dat de monogame gezinsvorm uit sommige culturen beter is dan de poligame of poliandrische uit andere culturen? En als dit het stadium is waarin de discussie nu verkeert, kunnen we dan nog blijven spreken over een reeks wetten die algemeen van toepassing zijn op het gezin? Welke zijn de mensenrechten die verdedigd moeten worden - en welke die niet verdedigd moeten worden als we het hebben over het instituut dat het gezin is? Natuurlijk kan de dialectiek tussen de universalistische stelling (die zelfs in de eigen cultuur nauwelijks universeel is) en de culturele stelling niet worden opgelost in het geval van het gezin (dat voor mij slechts een van de vele mogelijke voorbeelden was), en ik vrees dat dit ook geldt voor de andere terreinen van sociale activiteiten.

Kortom: in het geding is de algemene opvatting dat de mens onvoldoende is toegerust om de vele standpunten in het conflict te bevatten. Maar de behoefte aan een dergelijke alomvattende opvatting is duidelijk aanwezig, want noch de rechtspraak in het algemeen, noch de mensenrechten in het bijzonder, kunnen doorslaggevend zijn als hun diepste betekenis niet duidelijk is. We kunnen niet langer de meest algemene kwesties van de rechtspraak louter theoretisch aan de orde stellen. Of het gaat om rechten

die, willen zij geldig zijn, voort moeten komen uit de gevestigde macht, of het gaat om rechten die slechts doelen zijn waarnaar wij streven. Over dit thema heb ik elders ooit geschreven (in het hoofdstuk "De Wet" in "Het Menselijk Landschap, De Aarde Menselijk Maken):"
Praktische mensen die zich niet hebben verloren in getheoretiseer, hebben verklaard dat het noodzakelijk is dat er wetten zijn om een sociale samenleving mogelijk te maken. Er is ook gezegd dat wetten worden gemaakt om de belangen te verdedigen van degenen die ze opleggen. Het lijkt erop dat in een situatie die aan de macht vooraf gaat, een bepaalde wet wordt ingevoerd die vervolgens deze macht legaliseert. En zo is macht, als oplegging van een intentie - geaccepteerd of niet - het centrale thema. Er wordt gezegd dat geweld geen rechten genereert, maar paradoxaal genoeg wordt deze uitspraak normaal alleen geaccepteerd als aan geweld wordt gedacht in termen van een bruut fysiek gegeven, terwijl in werkelijkheid geweld economisch, politiek, etc. niet voortdurend zichtbaar hoeft te zijn, om zijn aanwezigheid voelbaar te maken en respect af te dwingen. Maar zelfs fysiek geweld, van wapens bijvoorbeeld, uitgedrukt als naakte dreiging, creëert situaties die wettelijk gerechtvaardigd worden, en we kunnen er niet omheen dat het gebruik van wapens, zowel in de ene als in de andere richting, afhangt van menselijke intenties en niet van een recht...".
En verderop:
"Degenen die wetten schenden, ontkennen een situatie die in het heden bekrachtigd is en stellen hun tijdelijkheid - hun toekomst - bloot aan de beslissingen van anderen. Maar het is duidelijk dat dit "heden" waarin de wet effect begint te sorteren, zijn wortels heeft in het verleden. Gewoonten, moraal, religie of sociale consensus zijn de bronnen die gewoonlijk worden aangevoerd om het bestaan van wetten te rechtvaardigen, en elk hiervan is op haar beurt afhankelijk van de macht die haar heeft ingevoerd. En deze bronnen veranderen wanneer de macht waaruit zij zijn voortgekomen, afneemt of zodanig verandert dat het in stand houden van de voorgaande rechterlijke macht in botsing begint te komen met wat "redelijk" is, met "gezond verstand", etc. Wanneer een wetgever een wet verandert, of wanneer een groep volksvertegenwoordigers de grondwet van een land verandert, doen zij dit kennelijk zonder de wet in zijn algemeenheid te schenden, omdat zij niet worden blootgesteld aan de beslissingen van anderen, en omdat zij de macht hebben of handelen als de vertegenwoordigers van een gevestigde macht, en in een dergelijke situatie wordt het duidelijk dat de macht rechten en plichten genereert en niet omgekeerd."
Ik wil besluiten met het volgende citaat:
"De rechten van de mens hebben niet die universele toepassing die wenselijk zou zijn, omdat ze niet voortvloeien uit de universele macht van de mens, maar uit de macht die een deel uitoefent over het geheel. Als zelfs de meest elementaire aanspraken op zeggenschap over het eigen lichaam overal ter wereld met de voeten worden getreden, kunnen we slechts spreken over aspiraties die zullen moeten veranderen in rechten. De mensenrechten behoren niet tot het verleden, ze liggen voor ons, in de toekomst, en zuigen onze intentionaliteit op en geven voedsel aan een strijd die opnieuw opvlamt bij iedere schending van de bestemming van de mens. Daarom is ieder protest ten gunste van de mensenrechten zinvol, omdat dit de huidige machthebbers laat zien dat ze niet oppermachtig zijn en dat zij geen controle hebben over de toekomst."
Het is niet nodig om hier nogmaals terug te komen op onze algemene opvatting over de mens of om nogmaals te stellen dat onze erkenning dat er verschillende culturele realiteiten bestaan, niet betekent dat we het bestaan ontkennen van een gemeenschappelijke menselijke structuur die in wording historisch is en in één en dezelfde richting gaat. De strijd voor een universele menselijke natie is tevens de strijd, vanuit iedere cultuur, voor het in praktijk brengen van mensenrechten die steeds preciezer worden gedefinieerd. Als in een bepaalde cultuur het recht op

een volwaardig leven en op vrijheid ineens wordt genegeerd, en andere waarden boven de mens worden gesteld, is dat omdat er daar iets goed fout is gegaan, omdat er iets is dat afwijkt van de gemeenschappelijke bestemming, en als dat gebeurt, moet de expressie van die cultuur op dat precieze punt duidelijk veroordeeld worden. Het is waar dat de formuleringen van de rechten van de mens allesbehalve perfect zijn, maar voor nu is deze Verklaring de enige die we hebben om te verdedigen en te vervolmaken. Op dit moment worden deze rechten nog beschouwd als eenvoudige aspiraties die nog niet volledig gerealiseerd kunnen worden, gezien het gevestigde machten. De strijd voor de volledige toepassing van de mensenrechten leidt noodzakelijkerwijs naar het plaatsen van vraagtekens bij de huidige machten en naar het oriënteren van de actie op het vervangen hiervan door de heerschappij van een nieuwe, menselijke samenleving.

Met een hartelijke groet,

Silo.
21/11/93

Brief 10.

Beste vrienden,

In welke richting gaan de hedendaagse gebeurtenissen? De optimisten geloven dat er spoedig een mondiale samenleving zal komen waarin overvloed heerst en waarin alle maatschappelijke problemen opgelost zullen zijn: een soort paradijs op aarde. De pessimisten geloven dat de huidige symptomen wijzen op een toenemend verziekt zijn van zowel instituten als menselijke groeperingen, van de hele bevolking en het ecologische systeem: een soort hel op aarde. Degenen die daarentegen het historische mechanisme wat meer relativeren, zijn van mening dat alles afhangt van de manier waarop wij ons nu gedragen: hemel of hel hangen af van wat wij doen. En natuurlijk zijn er ook nog mensen die niet in het minst geïnteresseerd zijn in wat er zal gebeuren met iemand anders dan zijzelf.

Onder al deze verschillende meningen, zijn wij vooral geïnteresseerd in die, welke zegt dat de toekomst afhangt van wat wij nu doen. Maar ook binnen dit standpunt zijn weer verschillende benaderingen mogelijk. Sommigen zeggen dat, omdat deze crisis teweeg is gebracht door de vraatzucht van het bankwezen en de multinationale ondernemingen, deze ook bepaalde herstelmechanismen in gang zullen zetten op het moment dat de problemen het punt bereiken waarop hun eigen belangen in gevaar komen, net zoals zij bij eerdere gelegenheden ook al hebben gedaan. Wat betreft het nemen van actie, zijn deze mensen voorstanders van een geleidelijke aanpassing aan de processen die het kapitalisme omvormen ten gunste van de meerderheden. Anderen daarentegen, zeggen dat we niet alles kunnen laten afhangen van de goede wil van enkelingen, en dat het nodig is de wil van de meerderheid te tonen aan de hand van politieke actie en het ophelderen van het volk dat wordt uitgebuit door het dominante wereldschema. Volgens hen komt het moment van een algehele crisis van het systeem naderbij, en het is belangrijk die situatie te benutten voor de zaak van de revolutie. En tenslotte zijn er nog degenen die beweren dat kapitaal, arbeid, culturen, landen, organisatievormen, artistieke en religieuze expressievormen, menselijke groeperingen en individuen zijn verwikkeld in een proces van technologische versnelling en destructurering die zij niet meer onder controle hebben. Het is een lang, historisch proces dat in een wereldomvattende crisis is geraakt en dat raakt aan alle politieke en economische structuren, waarvan noch het algehele gebrek aan organisatie noch het algehele herstel afhangt.

De pleitbezorgers van die structurele visie benadrukken de noodzaak om wereldwijd begrip te kweken voor deze fenomenen en tegelijkertijd actief te zijn op basisniveau, met specifieke sociale, groepsgewijze en persoonlijke actie.

Gegeven het feit dat in de wereld alles met alles samenhangt, geloven zij niet in een succesvol proces van geleidelijkheid dat in de loop van de tijd door de samenleving kan worden overgenomen, maar in plaats daarvan proberen zij een serie “demonstratie-effecten” te genereren die voldoende levenskracht hebben om een algehele ombuiging van het proces te bewerkstelligen.

Daarom prijzen zij de constructieve capaciteit van de mens, die in staat is om economische betrekkingen te wijzigen, instituties te veranderen en onvermoeibaar te strijden om alle factoren uit de weg te ruimen die een onomkeerbare regressie teweeg brengen, vanwaar geen terug meer mogelijk is. Wij hangen dit laatste standpunt aan. Het moge echter duidelijk zijn dat al deze standpunten behoorlijk gesimplificeerd zijn en dat de vele mogelijke varianten hierop, niet ter sprake zijn gekomen.

1. De destructurering en de grenzen daarvan.

Het doet ter zake, de grenzen van de politieke destructurering onder de aandacht te brengen, vanuit de gedachte dat dit proces niet zal stoppen tot het bij de basis van de samenleving en het individu is aangekomen. Laten we eens een paar voorbeelden

bekijken. In sommige landen is een verminderde gecentraliseerde politieke macht duidelijker zichtbaar dan elders. Dank zij het sterker worden van de autonome gebieden, of onder druk van de separatistische stromingen, zullen bepaalde belangengroeperingen, of gewone opportunisten, het proces van ineenstorting juist daar willen tegenhouden waar zij er nog controle over de situatie hebben. Overeenkomstig deze ambities, zullen het kanton dat zich heeft afgescheiden, of de nieuwe republiek die zich heeft losgemaakt van het land waartoe het vroeger behoorde, of het autonoom gebied dat zich heeft bevrijd van de centrale macht, moeten verdergaan als nieuwe organisatiestructuren. Maar in plaats daarvan zullen bij deze nieuw gevormde machten op hun beurt vraagtekens worden geplaatst door de micro-regio's, de gemeenten, steden, dorpen etc. Niemand kan toch immers begrijpen waarom autonome gebieden die zich hebben losgemaakt van de centrale macht, op hun beurt de macht zouden moeten centraliseren met betrekking tot de kleinere eenheden waaruit ze zijn samengesteld, hoe hard ze ook beweren dat ze dezelfde taal spreken, dat ze een gemeenschappelijke folkore hebben, of zelfs een onnoembaar "historisch en cultureel gemeenschappelijk bezit". Immers, als het aankomt op het betalen van belastingen en het toekennen van gelden, is folklore plotseling iets wat alleen toeristen en platenmaatschappijen aangaat. En als vervolgens de steden zich zouden hebben afgescheiden van de autonome macht, zouden de wijken te werk gaan volgens dezelfde logica, en zo verder tot aan de bewoners aan toe die aan verschillende kanten van dezelfde straat wonen. Dan zou iemand kunnen zeggen: "Waarom moeten wij aan deze kant van de straat net zo veel belasting betalen als zij aan de overkant? Wij hebben een veel hogere levensstandaard dan zij, en dan zouden onze belastinggelden de problemen van die mensen, die niet eens hun best doen om vooruit te komen, moeten oplossen? Het is beter dat iedereen zijn eigen zaakjes regelt."

En zo gaat dit steeds verder, totdat in elk huis in de buurt dezelfde ongeruste geluiden te horen zijn, en niemand zal in staat zijn om dit mechanische proces te stoppen op het moment dat hij dat wil. Dat wil zeggen dat het proces niet tot stoppen kan worden gebracht op de manier waarop dat in het middeleeuwse feodale systeem gebeurde, toen er nog niet zoveel mensen waren en zij ver van elkaar af woonden, toen de contacten nog sporadisch waren en de communicatie verliep via strijdende leenheren of bendes die de tolgelden inden. De huidige situatie lijkt in niets meer op die uit vroeger tijden, wat betreft produktie, consumptie, technologie, communicatie, bevolkingsdichtheid en ga zo maar door.

Anderzijds zullen economische blokken en gemeenschappelijke markten in toenemende mate het besluitvormingsproces willen overnemen dat vroeger bij de landen zelf lag. In een bepaalde streek zouden nieuw gevormde autonome gebieden de vroegere nationale eenheid kunnen omzeilen, maar tegelijkertijd zullen de steden, of clusters van steden die zich in deze gebieden bevinden, om de oude bestuurlijke niveau's heen proberen te gaan en aansluiting zoeken als volwaardige leden van de nieuwe regionale superstructuur. En de regionale economische blokken zullen de aanvragen van deze onafhankelijke gebieden, steden of clusters van steden, die een sterk economisch potentieel bezitten, uitermate serieus nemen.

In de economische oorlog tussen de diverse regionale blokken kan niets voorkomen dat sommige lidstaten "bilaterale of multilaterale" betrekkingen gaan aanknopen met andere blokken, en op die manier ontsnappen aan de invloedssfeer van de regionale markt waarvan zij deel uitmaken. Waarom zou bijvoorbeeld Engeland geen nauwere banden kunnen aanknopen met de Noordamerikaanse organisatie NAFTA, te beginnen met enkele uitzonderingen op bestaande afspraken binnen de EG, om zich daarna, afhankelijk van de voortgang van de besprekingen, eventueel aan te sluiten bij de nieuwe regionale markt en uit de oude te stappen? En als Quebec zich afscheidt van Canada, wat belet het land dan om onderhandelingen te beginnen buiten het gebied van de NAFTA? In Zuid-Amerika zijn organisaties als de ALALC (Zuidamerikaanse Vrij handelsorganisatie) of het Andespact duidelijk niet langer

levensvatbaar, aangezien Colombia en Chili al bezig zijn hun economieën te integreren met het oog op aansluiting bij de NAFTA, en de MERCOSUR (Zuidelijke Gemeenschappelijke Markt) al beïnvloed wordt door mogelijke regionale afscheidingen binnen Brazilië.

Als bovendien Turkije, Algerije en andere landen ten zuiden van de Middellandse Zee aansluiting gaan zoeken bij de EG, zouden de landen die hiervan worden buitengesloten hun onderlinge banden kunnen verstevigen en als groep onderhandelingen gaan voeren met regionale markten uit andere geografische gebieden. En nu grootmachten als China en Rusland, maar ook de landen in Oost-Europa zulke snelle centrifugale veranderingen doormaken, wat zal het effect hiervan zijn op de regionale blokken zoals die er nu uitzien?

Het is niet waarschijnlijk dat alles eruit zal komen te zien zoals in de voorbeelden die we hier hebben gegeven, maar de tendens naar regionalisering kan onverwachte wegen inslaan en uitmonden in regelingen die nogal wat afwijken van wat hier wordt voorgesteld op basis van geografische contiguïteit en dus ook op basis van banale geopolitieke vooroordelen.

Er kunnen zich opnieuw verstoringen voordoen binnen de pas geïntroduceerde schema's, die niet alleen de beoogde economische eenheid, maar ook politieke en militaire blokvorming tot doel hebben. En omdat het uiteindelijk toch het grootkapitaal zal zijn dat de beslissingen neemt, gebaseerd op wat het gunstigste is voor de groei van haar bedrijven, zou niemand zich al te zeker moeten voelen bij de gedachte aan regionale landkaarten die getekend zijn op basis van de geografische contiguïteit, waarop weg- en spoorwegverbindingen vanuit centrale punten de belangrijkste rol zouden spelen, maar die vandaag vervangen neigen te worden door het lucht- en scheepvaartverkeer van grote omvang en de wereldomvattende satellietcommunicaties. Reeds in tijden van het kolonialisme was de geografische nabijheid al vervangen door een wijd vertakt overzees dambord van de grootmachten, dat door de beide wereldoorlogen in verval raakte. Voor sommigen voeren de huidige heraanpassingen het probleem terug naar de prekoloniale tijden, en zij denken dat een economisch blok georganiseerd moet zijn in een ruimtelijk continuüm waarmee zij hun eigen privé nationalisme projecteren op een soort regionaal "nationalisme".

Kortom, wat we hier zeggen is dat de grenzen van de destructurering niet specifiek bepaald worden door de mondig geworden landen of autonome gebieden die zichzelf hebben bevrijd van een centrale macht, noch in het algemeen door economische regio's die zich georganiseerd hebben op basis van geografische contiguïteit. De ondergrenzen van de destructurering bereiken direct ieder medemens en individu, terwijl de bovengrenzen reiken tot de wereldgemeenschap in zijn totaliteit.

2. Enkele belangrijke facetten van de destructurering.

Het proces van destructurering heeft vele facetten, en hiervan wil ik er drie in het bijzonder belichten: het politieke, het religieuze en het generationele.

Diverse politieke partijen die een "rechts", "centrum", of "links" signatuur dragen, wisselen elkaar met enige regelmaat af bij de uitoefening van de toch al beperkt geworden regeringsmacht. Nu al zijn wij getuige van veel "verrassingen" op dit gebied, en in de toekomst zal dat nog vaker voorkomen, als ineens bepaalde machten waarvan we dachten dat ze allang verdwenen waren, opnieuw opduiken, en als coalities en groeperingen die decennia lang aan de macht zijn geweest, in een groot schandaal ten onder gaan. Dit is niets nieuws in het politieke spel. Wat echter wel origineel is, is dat vermeende politieke tegenstanders elkaar kunnen opvolgen zonder ook maar een minimum aan veranderingen door te voeren in het proces van destructurering, dat uiteraard ook direct van invloed is op henzelf. En als het gaat om ideeën, taal en politieke stijl, zijn wij getuige van een algeheel syncretisme waarin de ideologische profielen met de dag vervagen. De gemiddelde burger, die

geconfronteerd wordt met deze strijd om leuzen en lege vormen, zal zich steeds meer distancieren van iedere vorm van participatie en zich concentreren op wat nabij en waarneembaar is. Maar de sociale onvrede zal steeds meer toenemen, en zich uiten in spontane protesten, burgerlijke ongehoorzaamheid, uitbarstingen en de opkomst van psychosociale fenomenen die explosief zullen toenemen. En dat is het moment waarop nieuwe vormen van irrationaliteit opkomen, die met diverse vormen van intolerantie als gezamenlijke strijdleus, gevaarlijk veel navolging kunnen krijgen. In dit licht gezien is het duidelijk dat een centrale macht die de roep om onafhankelijkheid in de kiem wil smoren, zich gedwongen zal voelen om steeds radicalere posities in te nemen om zodoende andere politieke groeperingen binnen haar invloedssfeer te trekken. Welke partij kan neutraal blijven - met het risico zijn invloed te verliezen - als in een bepaald gebied geweld uitbarst dat is uitgelokt door territoriale, etnische, religieuze of culturele vraagstukken?

De politieke stromingen zullen hun standpunt moeten bepalen inzake deze kwesties, zoals die zich nu voordoen op diverse plaatsen in Afrika (met 18 conflicthaarden); de beide Amerika's (met 4 conflicthaarden, d.w.z. Brazilië, Canada, Guatemala en Nicaragua, en dan hebben we het nog niet eens gehad over de eisen van de inheemse volken in Ecuador en in andere Zuidamerikaanse landen of de verscherping van de raciale situatie in de Verenigde Staten); Azië (10 conflicthaarden, inclusief het conflict tussen China en Tibet, maar uitgezonderd de interkantonale geschillen die in heel China opkomen); Zuid-Azië en de landen in de Stille Oceaan (12 conflicthaarden, inclusief de protesten van de inheemse gemeenschappen in Australië); West-Europa (16 conflicthaarden); Oost-Europa (4 conflicthaarden, waarbij Tsjechië en Slowakije, voormalig Joegoslavië, Cyprus en de voormalige Sovjet-Unie elk als één conflicthaard worden gerekend, omdat er meer dan 30 conflictzones zouden zijn als we de diverse Balkanlanden en de voormalige Sovjet-Unie, waar in meer dan 20 republieken, verspreid over heel Oost-Europa en daarbuiten, interetnische conflicten en grensgeschillen zijn); het oosten van het Middellandse Zeegebied en het Midden-Oosten (met 9 conflicthaarden).

Ook de politici zullen een antwoord moeten vinden op de toenemende radicalisering binnen de traditionele religies, zoals bijvoorbeeld tussen de moslims en hindoes in India en Pakistan, de moslims en christenen in voormalig Joegoslavië en in Libanon, en tussen de hindoes en boeddhisten in Sri Lanka. Zij zullen zich moeten mengen in de conflicten tussen de diverse sekten binnen een en dezelfde godsdienst, zoals tussen de sunnieten en shi'ieten binnen de invloedssfeer van de islam, of tussen de katholieken en protestanten binnen de invloedssfeer van het christendom. Zij zullen zich gedwongen zien te participeren in de geloofsvervolgingen die in het westen zijn begonnen via de pers en het aannemen van wetten die de vrijheid van godsdienst en geweten aan banden leggen. De traditionele godsdiensten zullen proberen de nieuwe godsdienstige vormen die over de hele wereld in opkomst zijn, te torpederen. Knappe lieden, gewoonlijk atheïstisch maar in feite verbonden met de dominante sektes uit hun streek, beweren dat de aanvallen op de nieuwe godsdienstige groeperingen "geen beperking betekenen van de vrijheid van denken, maar veeleer een bescherming zijn van de vrijheid van geweten die wordt bedreigd met hersenspoeling door de nieuwe godsdiensten die bovendien onze traditionele waarden, de cultuur en de manier van leven van onze beschaving ondermijnen". En zo zullen politici, die normaal niets van doen hebben met het onderwerp religie, mee gaan doen aan deze heksenjacht, onder andere omdat zij de massale populariteit zien die deze nieuwe geloofsuitingen - die ook een revolutionaire ondertoon hebben - beginnen te krijgen. Zij kunnen niet meer zeggen, zoals in de 19e eeuw: "godsdienst is opium voor het volk", zij kunnen niet langer spreken over het sluimerende isolement van massa's en individuen, wanneer grote groepen moslims roepen om de invoering van Islamitische republieken, wanneer in Japan (sinds de ineenstorting van de nationale Shinto-religie na de tweede wereldoorlog) het boeddhisme de motor is die de Komeitó aan de macht helpt, wanneer de Katholieke kerk nieuwe politieke stromingen formeert nadat het christelijke

socialisme en het derde-wereld-beleid in Zuid-Amerika en Afrika uitgeput is. In elk geval zullen de atheïstische filosofen van de nieuwe tijden hun terminologie moeten veranderen en in hun betoog de zin “opium voor het volk” moeten vervangen door “amfetamine voor het volk”.

De leiders zullen ook een standpunt moeten bepalen ten aanzien van de jeugd die in toenemende mate wordt gekarakteriseerd als “grote risicogroep” met gevaarlijke neigingen tot drugs, geweld en gebrek aan communicatie. Deze leiders, die de diepe wortels van dergelijke problemen blijven ontkennen, zijn niet in staat om adequate antwoorden te geven bijvoorbeeld door jonge mensen deel te laten nemen in de conventionele politiek of traditionele kerkdiensten of de geneugten van een decadente beschaving die wordt gemanipuleerd door het Grote Geld. Maar ondertussen dragen deze leiders wel bij tot de mentale destructie van een hele generatie en de opkomst van verachtelijke nieuwe economische machten die wel varen bij de angst en psychologische vervreemding van miljoenen mensen. Velen van hen vragen zich af waar deze toenemende gewelddadigheid van jonge mensen toch vandaan komt, alsof zij het niet zelf waren, de vorige generaties en ook de huidige, die zich meester hebben gemaakt van de macht, die systematisch gewelddadigheid hebben geperfectioneerd, en zelfs de ontwikkelingen in wetenschap en technologie hebben gebruikt om nog efficiënter te kunnen manipuleren. Sommigen wijzen op een soort “autisme” onder de jeugd, en uitgaand van deze inschatting zou er een verband gelegd kunnen worden tussen de langere levensduur van volwassenen en de langere tijd die nodig is om jongeren op te voeden en te trainen voordat zij volledig kunnen participeren. Deze uitleg biedt wel enig houvast, maar zij is ontoereikend om de grotere problemen te begrijpen. Wat we zien, is dat de dialectiek van de generaties, de motor van de geschiedenis, tijdelijk is vastgelopen, en hiermee is een gevaarlijke afgrond ontstaan tussen twee werelden. Dit is een goed moment om ons in herinnering te brengen dat enkele decennia geleden, toen een bepaalde denker waarschuwde voor deze tendensen die nu als reële problemen naar voren zijn gekomen, de pompeuze hoogwaardigheids beklederS en hun opiniemakers slechts in staat waren hun gewaden aan flarden te scheuren en die persoon er heftig van beschuldigen dat juist een dergelijk betoog de oorzaak was van de oorlog tussen de generaties. In die tijd werd een sterke jeugdige kracht, die de uiting had moeten zijn van de opkomst van een nieuw fenomeen maar ook van de creatieve voortgang van het historische proces, afgebogen in de richting van de vage eisen van de zestiger jaren en gedwongen mee te doen aan een uitzichtsloze guerrilla-oorlog in verscheidene delen van de wereld. Als we verwachten dat de nieuwe generaties hun wanhoop zullen kanaliseren in muzikaal geweld of in het voetbalstadion en hun protesten zullen beperken tot onschuldige slogans op T-shirts en posters, zullen we nog veel meer problemen krijgen. Een dergelijke toestand van verstikking creëert irrationele, cathartische voorwaarden waar fascisten, autoritaire personen en allerlei soorten gewelddadige types prachtig op in kunnen springen. En ook het zaaien van wantrouwen of in ieder kind een potentiele crimineel te zien, is niet de goede manier om de dialoog tussen de generaties weer op gang te brengen. En verder staat niemand te springen om de nieuwe generaties toe te laten tot de communicatiemedia van onze samenleving, en is niemand bereid tot een publieke discussie over deze problemen, tenzij ze te doen hebben met “model-jongeren” die de zogenaamde politieke wijsheden napapegaaien op de klanken van rock muziek, of zich als een soort brave padvinders wijden aan het schoonmaken van met olie besmeurde pinguins, zonder vraagtekens te plaatsen bij het grootkapitaal als veroorzaker van de ecologische ramp. Ik vrees dat iedere waarachtige jeugdorganisatie - of het nu gaat om studenten, om arbeiders, of om artistieke of religieuze organisaties - verdacht zal worden van de ergste wandaden, simpelweg omdat zij niet gesponsord worden door een vakbeweging, een politieke partij, een stichting of een kerkgenootschap. En na al dit gemanipuleer moet men zich blijven afvragen waarom de jongeren niet de fantastische voorstellen omarmen die de gevestigde macht aanbiedt, en moet men blijven antwoorden dat de studie, het werk en de sport de toekomstige nuttige burgers bezig houden. In dat geval zou niemand zich

zorgen moeten maken over het gebrek aan “verantwoordelijkheid” van zulke druk bezette mensen. Maar als de werkloosheid blijft toenemen, als de recessie chronisch wordt, als de marginalisering en verwaarlozing van de jeugd op deze manier blijft doorgaan, dan zullen we wel merken waar het gebrek aan participatie op uit draait. Om diverse redenen - oorlogen, hongersnoden, werkloosheid, morele uitputting - heeft de dialectiek van de generaties iedere structuur verloren en is er een stilte ontstaan die twee eindeloos lange decennia heeft geduurd, een stilte die nu verbroken dreigt te worden door een kreet en door een hartverscheurende daad die tot niets leidt.

In het licht van het bovenstaande lijkt het overduidelijk dat niemand in staat zal zijn om op redelijke wijze de processen te sturen in een wereld die uiteen valt. Deze ontbinding is tragisch, maar belicht ook de geboorte van een nieuwe beschaving: de wereldbeschaving. En als dit zo is, dan moet ook een bepaald soort collectieve geestesgesteldheid uiteen vallen terwijl een nieuwe vorm van bewustmaking van de wereld opkomt. In verband hiermee wil ik hier terugkomen op iets wat ik in mijn eerste brief heb gezegd: “... Er wordt een gevoeligheid geboren die beantwoordt aan de nieuwe tijden. Het is een gevoeligheid die de wereld begrijpt als een geheel, een bewustzijn van het feit dat de problemen van mensen waar dan ook uiteindelijk van invloed zijn op andere mensen, hoe ver ze ook van elkaar verwijderd zijn. De groeiende communicatiemogelijkheden, de uitwisseling van produkten en de snelle verplaatsing van grote groepen mensen van de ene plaats naar de andere, getuigen van dit proces van toenemende mondialisering. Naarmate we meer inzicht krijgen in het mondiale karakter van vele problemen, ontstaan er ook nieuwe criteria om te handelen. We beginnen door te krijgen dat de taak van degenen die een betere wereld wensen alleen dan effectief zal zijn als zij hun inspanningen laten groeien vanuit de omgeving waar zij al enige invloed hebben. In tegenstelling tot vroeger tijden waarin met holle frasen erkenning van buitenaf werd gezocht, beginnen we nu waardering te voelen voor het nederige en diepgevoelde werk waarmee niet wordt geprobeerd om de eigen persoon op te blazen maar wel om zichzelf te veranderen en ook veranderingen tot stand te brengen in de eigen directe leefomgeving van familie, werk en vrienden. Zij die werkelijk om mensen geven, kijken niet neer die taak die zonder ophef wordt gedaan, maar dit is iets wat onbegrijpelijk is voor de opportunisten die gevormd werden in het oude landschap van de leiders en de massa, een landschap waarin zij leerden om anderen zo te gebruiken dat ze zelf snel konden doorstoten naar de top. Wanneer een individu tot de conclusie komt dat schizofreen individualisme een doodlopende weg is en dus aan allen die hij kent openlijk vertelt wat hij denkt en wat hij doet zonder de belachelijke angst niet begrepen te worden, wanneer hij op anderen afstapt; en zich werkelijk voor zijn medemensen interesseert, als individuen en niet als een anonieme massa,

wanneer hij teamwork stimuleert, zowel in de uitwisseling van ideeën als in het gezamenlijk uitvoeren van projecten, wanneer hij duidelijk aantoont dat het noodzakelijk is dat velen die taak te verdelen van het herstel van de sociale structuur die door anderen werd verwoest, wanneer hij voelt dat zelfs de meest “onbetekenende” -persoon meer menselijke kwaliteit bezit dan iedere willekeurige individu die dank zij de omstandigheden toevallig aan de top van het succes terecht is gekomen... wanneer dit allemaal gebeurt, komt dat omdat in het innerlijk van die persoon de Bestemming opnieuw begint te spreken, die de volken altijd heeft voortgestuwd op het best denkbare pad van de evolutie, deze Bestemming die zo vaak vervormd en zo vaak vergeten is, maar die altijd weer werd teruggevonden in de bochten van de geschiedenis. Niet alleen kunnen we nu een glimp opvangen van een nieuwe gevoeligheid, een nieuwe manier van handelen, maar ook van een nieuwe morele houding en een nieuwe tactische opstelling tegenover het leven. Honderden duizenden mensen over de hele wereld hangen op dit moment de ideeën aan die zijn verwoord in het “Humanistisch Dokument”. Het zijn communistische humanisten, socialistische humanisten, eco-humanisten die, zonder afstand te doen

van hun eigen doelen, een stap zetten in de richting van de toekomst. Er zijn mensen die vechten voor vrede, voor de mensenrechten en voor het stoppen van discriminatie. Onder hen zijn uiteraard ook atheïsten en personen die geloven in de mens en zijn trancendentie. Wat zij allen gemeen hebben, is de passie voor sociale rechtvaardigheid, het ideaal van menselijke broederschap, gebaseerd op het samenkomen van diversiteit, een bereidheid om over alle vooroordelen heen te stappen, een coherente persoonlijkheid waarin het persoonlijke leven niet los staat van de strijd voor een nieuwe wereld.

3. Doelgerichte actie.

Er zijn nog steeds politieke activisten die zich zorgen maken over wie de volgende premier, president, senator of volksvertegenwoordiger zal zijn. Het is mogelijk dat zij nog steeds niet ten volle begrijpen wat de omvang is van de destructurering waar wij met zijn allen op afstevenen en hoe weinig betekenis de genoemde “hiërarchieën” hebben voor de verandering van de samenleving. In veel gevallen is deze ongerustheid direct verbonden met de persoonlijke situatie van deze vermeende activisten, omdat zij zich vooral zorgen maken over hun eigen plaats in de wereld van het politieke spel. De centrale kwestie waar de mensen zich in elk geval op moeten concentreren, is dat zij moeten begrijpen hoe ze prioriteiten moeten stellen met betrekking tot de conflicten op de plaatsen waar hun dagelijkse leven zich afspeelt en dat zij moeten weten hoe ze adequate en effectieve actiefronten moeten organiseren, uitgaande van die conflicten. In ieder geval moet duidelijk zijn welke karakteristieken de werknemers- en studentencommissies aan de sociale basis, de centra van directe communicatie en de netwerken van buurtraden moeten hebben; wat men moet doen om deelname te geven aan alle minimale organisaties door middel waarvan mensen uiting geven aan hun werk, cultuur, sport en godsdienst. Het is zinvol om hier nu uit te leggen dat als we het hebben over de directe omgeving van de personen, die bestaat uit collega’s van het werk, familie en vrienden, we in het bijzonder de nadruk moeten leggen op de plaatsen waar deze relaties zich voordoen.

Als we spreken in ruimtelijke termen, is de kleinste actie-eenheid de buurt of wijk waarin de mensen wonen, want hier is elk conflict direct voelbaar, hoe ver weg de wortels van dat conflict ook kunnen liggen. Een centrum voor directe communicatie is een plek in de buurt waar de mensen alle economische en sociale problemen moeten kunnen bespreken, evenals alle problemen op het gebied van gezondheid, onderwijs en levenskwaliteit. De politiek moet erop gericht zijn de hoogste prioriteit te geven aan die buurt, boven de gemeente, de regio, of de provincie, of het land. Want het is immers een feit, dat lang voordat landen werden gevormd, mensen al samen leefden in gemeenschappen waar zij, naarmate ze zich steeds meer op een plaats vestigden, elkaars buren werden. Daarna werden bestuurlijke superstructuren geïntroduceerd, die de buurten meer en meer hun autonomie en macht ontnamen. Maar toch kan de legitimiteit van een gegeven opdracht alleen maar ontleend worden aan deze bewoners, aan deze buren, en van hen moet de vertegenwoordiging in een werkelijke democratie afkomstig zijn. Iedere stad of gemeente zou in handen moeten zijn van haar buurten of wijken, en als dit zover is, kan niemand zich meer ten doel stellen diverse geledingen van afgevaardigden of gedeputeerden te formeren, zoals het geval is in de huidige hiërarchische politiek die wordt gedomineerd door leiders. Nee, zulke ordeningen kunnen alleen maar het resultaat zijn van de inspanningen van de georganiseerde sociale basis. Het begrip “buurteenheid” doet net zozeer opgeld voor verspreide bevolking als voor een bevolking die geconcentreerd is in wijken of in flatgebouwen. Het is belangrijk dat de buurteenheden, via de hen onderling verbindende structuren, zelf beslissen hoe hun gemeenschap eruit moet zien, en hun beslissingen mogen uiteraard nooit afhangen van een verre superstructuur die eenvoudigweg haar bevelen dicteert. En wanneer de buurteenheden een humanistisch actieplan voor hun gemeente of stad hebben opgestart, en hun stad, gemeente, provincie, etc. er werkelijk in slaagt om een echte democratie te organiseren, zal dit

“voorbeeld-effect” ver buiten de grenzen van dit bastion merkbaar zijn. Het gaat niet om een soort geleidelijkheid in aanpak, waardoor deze nieuwe benadering stukje bij beetje terrein moet gaan winnen tot het alle uithoeken van het land heeft bereikt, maar het gaat erom dat in de praktijk wordt aangetoond dat een nieuw systeem op minstens één plaats werkzaam is.

Het voert te ver om de talrijke problemen die ik hier heb aangeroerd nog uitvoeriger in deze brief te behandelen.

Met deze laatste brief stuur ik nogmaals een hartelijke groet.

Silo.

15/12/93.